

Mimovládne neziskové organizácie a dobrovoľníctvo

MARTIN BÚTORA – BORIS STREČANSKÝ – ZORA BÚTOROVÁ – MILAN ANDREJKOVIČ – ĽUBICA TRUBÍNIOVÁ – HELENA WOLEKOVÁ – DANA MAREKOVÁ – ANDREJ BÁN – ALŽBETA MRAČKOVÁ – MAGDALÉNA GRAMBLIČKOVÁ – MIROSLAV MOJŽIŠ – JANKA DEBRECÉNIOVÁ – MIROSLAVA HAPALOVÁ

1. Úvod: doznievanie nepriaznivých tendencií, šanca na zmenu

- 1.1. Dedičstvo predchádzajúceho obdobia
- 1.2. Sila a slabosť občianskej spoločnosti na Slovensku
- 1.3. Hľadanie efektívnejšieho partnerstva medzi štátom a tretím sektorom

2. Základné štatistické údaje

- 2.1. Kvantitatívne údaje o mimovládnych neziskových organizáciách
- 2.2. Registrovaní prijímatelia 2-percentného podielu z daní z príjmu

3. Legislatíva pre MNO: zmeny v právnej úprave daňovej asignácie

4. Účasť verejnosti na rozhodovaní

5. Zriadenie postu splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti

6. Občiansky monitoring využívania fondov Európskej únie

7. MNO a sociálne služby: zápas o rovnoprávne postavenie poskytovateľov

8. Dobrovoľníctvo: spolupráca štátu a MNO pri tvorbe nového zákona

9. Nové iniciatívy v darcovstve a fundraisingu

- 9.1. Vznik Koalície na podporu individuálneho darcovstva
- 9.2. Nové trendy vo fundraisingu: darcovské portály

10. Občianske hlasy vo verejnom priestore

- 10.1. Občianska participácia v rozhodovaní o budúcnosti PKO v Bratislave
- 10.2. Účasť humanitárnych MNO na zmiernovaní následkov povodní
- 10.3. MNO proti diskriminácii žien v novele Zákonníka práce
- 10.4. Ceny za aktívne občianstvo a firemnú filantropiu
- 10.5. Experti a občania: z výskumníckej a publikačnej dielne

11. Záver

Anotácia: Autorky a autori sa zaoberajú vývojom v prostredí mimovládnych neziskových organizácií v SR v roku 2010 a v prvom polroku 2011. Uvádzajú najnovšie dáta o počte a typoch MNO a o financiách, ktoré MNO získali z poskytovania 2 percent z dane z príjmu. Sledujú vývoj legislatívy pre MNO, predovšetkým z hľadiska zmien v oblasti daňovej asignácie. Všímajú si problémy, aké má Slovenská republika pri plnení Aarhuského dohovoru o prístupe k informáciám a účasti verejnosti na rozhodovacom procese v záležitostiach životného prostredia. Informujú o zmenách, ktoré nastali po konštituovaní Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, v rámci ktorej sa zriaďuje aj nový Výbor pre mimovládne neziskové organizácie. Venujú sa ustanoveniu postu splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti i diskusii v treťom sektore na túto tému. Kriticky sa zaoberajú problematikou monitorovania štrukturálnych fondov EÚ pripravovaného MNO a možnosťami rozvoja kapacít MNO z fondov EÚ. Analyzujú situáciu v oblasti sociálnych služieb, kde pokračuje úsilie o rovnoprávne postavenie MNO ako poskytovateľov služieb vo verejnom záujme. Informujú o spolupráci štátu a MNO pri tvorbe nového zákona o dobrovoľníctve. Venujú sa reflexii občianskej participácie na príklade účasti občanov v zápase o zachovanie bratislavského Parku kultúry a oddychu. Informujú o nových iniciatívach v oblasti darcovstva a fundraisingu. Prinášajú príklady občianskej solidarity (účasť humanitárnych MNO na zmiernovaní následkov povodní) i občianskej advokácie (aktivity MNO pri ochrane tehotných žien pred diskrimináciou). Referujú o rôznych cenách pre aktívnych občanov a oceneniach za firemnú filantropiu. Stručne informujú o intelektuálnej a výskumníckej reflexii mimovládneho neziskového sektora, občianstva a participácie, ako aj o publikačnej produkcii MNO.

Kľúčové slová: 2-percentný podiel z dane z príjmu, Aarhuský dohovor, ceny pre MNO a zodpovedné firmy, daňová asignácia, darcovské portály, dobrovoľníctvo, Koalícia na podporu individuálneho darcovstva, legislatíva tretieho sektora, mimovládne neziskové organizácie (MNO), občianska participácia, občianska spoločnosť, ochrana tehotných žien pred diskrimináciou, Park kultúry a oddychu (PKO) v Bratislave, povodne na Slovensku, Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, publikačná a výskumnícka činnosť MNO, splnomocnenec vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti, zákon o dobrovoľníctve, účasť verejnosti na rozhodovacom procese v záležitostiach životného prostredia, Zákonník práce.

1. ÚVOD: DOZNIEVANIE NEPRIAZNIVÝCH TENDENCIÍ, ŠANCA NA ZMENU

1.1. DEDIČSTVO PREDCHÁDZAJÚCEHO OBDOBIA

V predchádzajúcej Súhrnnej správe vydanéj na jar roku 2010 sme konštatovali, že aj keď v sledovanom časovom úseku (rok 2009 a prvé štyri mesiace roku 2010) nedošlo k dramatickým zmenám, nedalo sa celkovo hovoriť o období priaznivého rozvoja neziskového, resp. tretieho sektora. Nezapríčinila to iba ekonomická kríza, ktorá podporu neziskového prostredia (najmä zo strany súkromného sektora) pritlmila. Spôsobila to aj skutočnosť, že namiesto toho, aby mimovládne neziskové organizácie (MNO) dostali zo strany štátu podporu, uznanie a kvalitnejšie prostredie na svoje pôsobenie, museli naopak o svoju legitimitu a priestor pre život zápasieť. Vláda Roberta Fica, ktorej mandát sa v tomto období

chýlil ku koncu, síce vo svojom programovom vyhlásení formálne uznávala význam tretieho sektora i dôležitosť rozvoja občianskej spoločnosti a sľubovala „partnerský dialóg s jednotlivými zložkami a platformami občianskej spoločnosti za účelom neustáleho vytvárania kvalitného ekonomického a právneho prostredia“ (*Programové vyhlásenie...*, 2006), v skutočnosti však išlo skôr o deklarácie a rétoriku než o realitu. Niektoré kroky vlády (pokus obmedziť daňovú asignáciu právnických osôb, snaha tvarovať kľúčovú právnu normu, zákon o občianskych združeniach do podoby, ktorá by znamenala zásadné obmedzenie slobodného združovania) hodnotil mimovládny sektor značne negatívne. A hoci predstavitelia tretieho sektora nepovažovali za ideálne ani správanie sa predchádzajúceho kabinetu v rokoch 2002 – 2006 (kritici mu vyčítali, že nemá dostatočne partnerský prístup voči občianskym organizáciám, nadmerne sa koncentruje na ekonomické aspekty a zužuje spoločensko-politickú diskusiu na „prevádzkové aspekty“ reforiem), jeho následníci v rokoch 2006 – 2010 sa opakovane podujímali na kroky, ktoré mimovládny sektor vnímal ako regresívne. Ustúpili až vtedy, keď v dôsledku vlny nesúhlasu pocítili protitlak.

Ak hovoríme o problematickom vzťahu medzi štátom a občianskou spoločnosťou, nechceme povedať, že optimálna by bola jeho úplná nekonfliktnosť. Kryštalizácia prístupov, výmena názorov a spory vo verejnom priestore sú prirodzené – dôležité však je rovnoprávne postavenie partnerov. Táto rovnoprávnosť bola v rokoch 2006 – 2010 opakovane porušovaná obmedzovaním legitímnej občianskej participácie. Oslabovanie práv verejnosti pri účasti na rozhodovaní je pritom v ostrom rozpore so zaužívanými praktikami v Európskej únii. Ficov kabinet v zásade konal nápravu až vtedy, keď hrozilo, že Slovensko príde o veľké peniaze. Napríklad, keď dvadsať slovenských environmentálnych MNO podalo na Európsku komisiu sťažnosť pre porušenie práva účasti verejnosti na rozhodovaní v konaniach, ktoré sú zásadného významu z pohľadu ochrany životného prostredia, Európska komisia v októbri 2008 začala voči Slovenskej republike konanie. Pod tlakom hroziacej straty niekoľkých miliárd eur z eurofondov slovenský parlament v marci 2010 novelizoval príslušný zákon, kde upravil pojem „dotknutá verejnosť“ v procese schvaľovania niektorých verejných a súkromných projektov tak, aby sa k environmentálnym vplyvom mohli vyjadrovať aj niektorí občania, občianske iniciatívy a občianske združenia a organizácie.

Z kruhov Ficovej vlády neprišla nijaká intelektuálna inšpirácia do verejnej rozpravy o občianskej spoločnosti či o význame aktívneho občianstva. Konflikty vládnucej garnitúry nielen s médiami, ale aj s tými občianskymi organizáciami, ktoré monitorujú výkon vlády a štátnych inštitúcií; neochota viesť diskusiu a dialóg; zaháňanie kritikov a oponentov do kúta; štátna byrokracia komplikujúca podmienky na fungovanie neziskového sektora – to všetko nevystavilo vtedajšej politickej garnitúre dobré vysvedčenie.

Časť agendy i problémov z roku 2009 sa presunula aj do roku 2010. Väčšina nepriaznivých okolností pretrvávala alebo k nim pribudli nové. Možno to ilustrovať na troch konkrétnych príkladoch.

Po prvé, o strategicky podpornom a žičlivom postoji vlády k mimovládne mu sektoru sa nedalo hovoriť v prípade rozhodnutia obmedziť daňovú asignáciu právnických osôb, ktoré bolo prijaté koncom roku 2009 a nadobudlo platnosť v roku 2010 (s účinnosťou od roku 2011). Pre organizácie pôsobiace v treťom sektore to znamená, že tieto verejné zdroje bude treba začať nahrádzať inými, hlavne súkromnými. Zmeny v mechanizme 2-percentného podielu z dane boli vyvrcholením snahy viacerých vlád, pričom zámery predstaviteľov štátu boli takmer bez ohľadu na „politické tričko“ rovnaké: zabezpečiť vyšší výnos tejto dane v prospech štátneho rozpočtu. Preto pri všetkých zamýšľaných i realizovaných zmenách išlo o obmedzenie asignácie právnických osôb, a nie fyzických osôb, ktorých dane z príjmu putujú do rozpočtov obcí, a nie štátu. Bol to však až kabinet R. Fica, ktorý túto predstavu uskutočnil.

Na obmedzenie mechanizmu poukazovania 2-percentného podielu z dane právnickými osobami sú v prostredí mimovládnych organizácií rôzne názory. Od začiatku prevažoval skôr pohľad opatrný až skeptický. „Mechanizmus poukazovania 2 % z dane si získal po rokoch fungovania svoju obľubu, a preto sú tieto zmeny (najmä znižovanie poukazania podielu zo strany právnických osôb) vnímané a prijímané s určitými obavami,“ konštatovali pracovníci I. slovenského neziskového centra (Faiglová – Haňdiak – Andrejkovič, 2010). Faktom je, že samotný návrh, ktorý vláda schválila, nevyvolal – na rozdiel od návrhu spred troch rokov – viditeľnejší ohlas ani kolektívny protest mimovládnych organizácií či širšej verejnosti. Dôvodov môže byť viacero, základný rozdiel oproti roku 2006 bol hlavne v tom, že Ministerstvo financií SR sa tentoraz usilovalo o konzultácie s neziskovým prostredím a bolo prístupné niektorým jeho návrhom. Bolo však iba prirodzené, ak viaceré MNO tento krok nevnímali ako pomoc a podporu neštátnych aktivít, občianskych iniciatív a organizácií, ale naopak, ako obmedzovanie takéhoto podporného prostredia. Koniec koncov, išlo o okresanie jediného decentralizovaného mechanizmu podpory mimovládnych organizácií z verejných zdrojov na Slovensku.

Okrem tejto zmeny sa v uplynulom období rozhodlo aj o zriadení inštitútu charitatívnej lotérie a uvažovalo sa tiež o zavedení tzv. charitatívnej reklamy.

Celkový účinok úpravy poukazovania 2-percentnej dane i ďalších zmien sa zatiaľ nedá predvídať, a preto by bolo predčasné vyslovovať konečný úsudok o tom, ako to ovplyvní udržateľnosť mimovládnych neziskových organizácií, charakter ich pôsobenia a ich vplyv na kvalitu života na Slovensku.

Nová vláda Ivety Radičovej „zdedila“ spomínané rozhodnutia predchádzajúceho kabinetu, a aj ona, aj mimovládny sektor budú potrebovať určitý čas na to, aby sa pokúsili o nový model partnerstva. Premiérka naznačila, že o takéto vzájomne výhodné partnerstvo má záujem a jej nápad zriadiť post splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti má byť jedným z krokov v tejto línii.

Po druhé, vláda R. Fica zákonom ustanovila princíp nerovnosti neverejných a verejných poskytovateľov sociálnych služieb. Novelou zákona o sociálnych službách z roku 2008 štát uprednostnil štátny, resp. verejný sektor pred neziskovými organizáciami. SocioFórum, nezávislá platforma sociálnych mimovládnych neziskových organizácií, vo svojom vyhlásení z mája 2010 k 20. výročiu zrušenia dovtedajšieho monopolu štátu na poskytovanie sociálnych služieb muselo konštatovať, že občania sa síce o služby MNO uchádzajú, ale verejná správa tieto služby neobjednáva.¹ V roku 2010 totiž nadobudla účinnosť tá časť zákona, ktorá sa týka financovania sociálnych služieb zo strany miestnej a regionálnej samosprávy. Podstata zmeny spočívala v tom, že občan odkázaný na pomoc druhej osoby si nemohol slobodne vybrať, kto mu má službu poskytnúť. Rozhodovali o tom úradníci samosprávy. A keďže povinnosťou samosprávy bolo aj spolufinancovať náklady na služby, obce a samosprávne kraje zvolili stratégiu naplňovania vlastných zariadení a rozširovanie poradovníka čakateľov na služby. Medzičasom už Ústavný súd SR rozhodoval o sťažnosti proti takejto diskriminácii neverejných poskytovateľov a v máji 2010 podaniu predkladateľov sťažnosti vyhovel.

Zladenie tohto nálezu ÚS SR so zákonom o sociálnych službách sa dostalo na program až v decembri 2010. Súčasne sa však schválilo viacero iných problematických pozmeňovacích návrhov. Prijatý efektívny a nediskriminujúci systém financovania sociálnych služieb je teda podľa SocioFóra zatiaľ nesplnenou úlohou z programového vyhlásenia novej vlády I. Radičovej.

¹ Podrobnejšie pozri časť o sociálnych službách, ktorú pripravila Helena Woleková.

Tretím príkladom je okliešťovanie možnosti verejnosti a mimovládnych organizácií zúčastňovať sa na rozhodovacích procesoch pri posudzovaní vplyvov na životné prostredie v prípade veľkých stavieb a zásahov, ako aj pri povoľovaní aktivít s účinkom na životné prostredie a ochranu prírody. Nástroje, ktoré umožňovali, aby verejnosť mohla vstupovať do takýchto rozhodovacích procesov, boli od roku 2007 novelami viacerých zákonov postupne odstránené (zákon o ochrane prírody a krajiny, zákon o posudzovaní vplyvov na životné prostredie). Keďže Európska komisia v októbri 2008 oznámila začatie konania proti Slovenskej republike na základe sťažnosti, ktorú podalo dvadsať mimovládnych environmentálnych organizácií zo Slovenska, pod hrozbou možnej straty niekoľkých miliárd eur z eurofondov Národná rada SR v júni 2009 opätovne zakotvila princíp účasti na konaní pre environmentálne MNO pri povoľovaní činností podliehajúcich posudzovaniu vplyvov na životné prostredie (EIA). Novela mala zabezpečiť, aby mimovládne organizácie v povoľovacích konaniach podliehajúcich EIA neboli len „zúčastnenými osobami“, ale plnoprávnymi účastníkmi (www.viaiurus.sk). Námietkam Európskej komisie však vyhověla len čiastočne. Preto v januári 2010 EK opätovne upozornila slovenskú vládu, že slovenské zákony neumožňujú občanom dostatočne sa zúčastňovať na povoľovaní veľkých projektov s najzávažnejším vplyvom na zdravie a životné prostredie. Keďže podľa vyjadrenia Komisie hrozilo, že Slovensko príde o peniaze z fondov EÚ, ktorými mali byť mnohé veľké projekty financované (odhadovalo sa, že by mohlo ísť až o 8 miliárd eur), vláda vo februári 2010 opäť urýchlene predložila do parlamentu novelu zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie, ktorá mala nedostatky vyriešiť a parlament v marci 2010 príslušný zákon novelizoval. Podľa expertov z občianskeho združenia VIA IURIS však novela mala viacero nedostatkov a ako píšeme ďalej, problém pretrváva aj po zmene vlády po voľbách v júni 2010.

Uvedené príklady naznačujú, že riešenia, ktoré by predstavitelia tretieho sektora považovali za uspokojivé, sa nepodarilo automaticky dosiahnuť ani po tom, ako sa spravovania krajiny ujal nový kabinet.

1.2. SILA A SLABOSŤ OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI NA SLOVENSKU

Po dvadsiatich rokoch sa možno zamyslieť komplexnejšie nad tým, aká je dnešná sila, mohutnosť a pestrosť občianskej spoločnosti na Slovensku v kontexte troch jej dimenzií vymedzených Michaelom Edwardsom. Tou je „združovacia dimenzia“; občianska spoločnosť ako „dobrá spoločnosť“ a občianska spoločnosť ako „verejný priestor“ (Edwards, 2009). Tí, čo spolu s Robertom Putnamom veria, že dobrý ekonomický a politický výkon spoločnosti je priamo spätý so silou, hustotou a vitalitou združovania, ktoré plodí sociálny kapitál a vzájomnú dôveru – tí môžu byť aspoň do istej miery spokojní. Chuť združovať sa a spoločne konať na Slovensku neklesá. Dá sa povedať, že v krajine so silnými tradíciami štátneho korporativizmu a etizmu, ktorá v minulosti poznala v priestore medzi štátom a rodinou či štátom a trhom najmä konfesijné združovanie, si novodobejší modus občianskeho združovania a konania vydobyl svoje miesto. Aj keď si, pravda, treba zachovať opatrnosť pri posudzovaní vysokej početnosti združení, keďže značnú časť z nich tvoria športové kluby, združenia rodičov a priateľov škôl či rekreačné združenia, predať však aj v uplynulom roku 2010 v porovnaní s predchádzajúcim napriek ekonomickým a ďalším ťažkostiam vzrástol tak celkový počet MNO, ako aj počet aktívnych organizácií, ktoré sa registrovali za prijímateľov dvoch percent z dane.

V menšej miere sa môžu tešiť tí, ktorým záleží na tom, aby takáto hustá sieť občianskeho združovacieho ekosystému postupne viedla k vyššej kvalite života, aby sa utvárali zdravé aliancie medzi sférou občianskou, podnikateľskou a štátnou, aby vysoký stupeň občianskeho združovania neznamenal spájanie sa mafií, skinheadov či extrémistov rôzneho druhu, ale naopak, aby sa presadilo občianstvo kultivované, vyznávajúce princípy právneho štátu, toleranciu, úctu k súkromnému vlastníctvu i k verejnému záujmu.

A vari v ešte menšej miere môžu byť spokojní tí, pre ktorých je pri chápaní občianskej spoločnosti dôležitým koncept verejnosti, či skôr rozličných „verejností“, ktoré vo verejnom priestore debatujú o podobách verejných politík. Tu, zdá sa, je jedna zo slabších stránok fungovania občianskej spoločnosti na Slovensku, ktorá ako celok nie je dostatočne silným protihráčom politických strán, štátnej byrokracie alebo biznisu. Organizácie občianskej spoločnosti by potrebovali posilniť svoje kapacity na to, aby mohli systematicky, pluralitne a imaginatívne prispievať k verejnemu diskurzu.

Tradičné médiá na Slovensku, najmä tlačové, dnes do určitej miery kontrolujú výkon politickej sféry a verejnej správy a venujú sa aj investigatívnej žurnalistike; v menšej miere však pôsobia ako nositelia systematickej verejnej rozpravy. Nové médiá, či presnejšie, nové mediálne formy (blogy a pod.) a nový spôsob komunikácie prostredníctvom sociálnych sietí, od Facebooku cez MySpace až po Twitter, otvorili nový priestor na sieťovanie.

Ďalším dôkazom pulzujúceho života občianskej spoločnosti je vyše 200 ukončených kampaní, výziev, petícií, iniciatív, vyhlásení, hromadných pripomienok k návrhom zákonov, ktoré v rokoch 2004 – 2010 podporili desaťtisíce občanov, čo hovorí o mohutnosti a pestrosti občianskeho vkladu do najrozmanitejších tém verejného záujmu.² Angažujú sa v nich verejne známe osobnosti, predstavitelia mimovládnych organizácií, občianski aktivisti, ale aj odborníci z rôznych oblastí a profesií, členovia samospráv i ďalší politici, a takisto širšej verejnosti neznámi ľudia zainteresovaní na riešení daného problému. Okrem vyjadrenia postoja, spravidla garantovaného vlastným menom alebo príslušnou organizáciou, sa na internete odohráva aj užitočná verejná diskusia o jednotlivých témach.

Kampane, iniciatívy a spory sa týkajú verejných politík a rozhodovania v otázkach politiky a demokracie, právneho štátu a výkonu spravodlivosti, sociálnych a ekonomických otázok, verejnej správy i samosprávy, postavenia menšín a ľudských práv, odvrátenia eskalácie etnického napätia, životného prostredia, ochrany zelene i kultúrneho dedičstva, ale aj médií, kultúry či personálnej politiky verejných inštitúcií. Výzvy nabádajú ku kritickej reflexii a často aj k akcii. Hromadné pripomienky sa usilujú dosiahnuť zmenu pripravovanej legislatívy; zvyčajne používajú striktné odborný jazyk, predchádza im expertná analýza. Už koncom roka 2009 sme mohli konštatovať, že výrazným úspechom bola doposiaľ najväčšia environmentálne orientovaná petičná akcia v histórii Slovenska zameraná proti ťažbe uránu. Jej požiadavky sa premietli v marci 2010 do konkrétnej legislatívnej úpravy, vďaka ktorej budú mať vyššie územné celky, samosprávy aj občania viac informácií aj kompetencií brániť sa proti plánom ťažobných firiem (*Petičná akcia...*, 2010). Iniciatíva bola učebnicovým príkladom efektívnej súčinnosti viacerých faktorov. Patrili medzi ne: „silná téma“; kvalifikovaná odborná príprava; systematické úsilie; znalosť právnych a administratívnych predpisov; ochota hľadať spojencov v podobe Združenia miest a obcí Slovenska a Únie miest; atraktívna a nápaditá kampaň; internacionalizácia sporu, poukázanie na globálne súvislosti; a napokon, intenzívna spolupráca s médiami.

V uplynulom období sa diskutovalo aj o tom, do akej miery zasiahol Slovensko všeobecne konštatovaný proces poklesu občianskeho záujmu v postkomunistických krajinách, klesajúca

² Prehľad kampaní prináša na svojej webovej stránke internetový občiansky denník www.changenet.sk.

volebná účasť, oslabená občianska participácia. Výskumné zistenia prezentované v kolektívnej publikácii *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita* vydané v roku 2011³ naznačujú, že paušálne generalizácie neobstoja: participácia môže byť do istej miery aj situačne podmienená a na jej úroveň sa možno pozeráť rôznou optikou. Ak spolu so Zorou Bútorovou a Oľgou Gyárfášovou rozlíšime štyri základné typy občianskej participácie (politické aktivity na báze individuálnej iniciatívy, napríklad kandidovanie vo voľbách; pridanie sa k masovým občianskym aktivitám (napríklad charitatívne zbierky, petície); protestné aktivity (demonštrácie, protesty, bojkoty, mítingy); zapájanie sa do verejnej diskusie a do riešenia problémov), potom obraz poklesu nie je celkom jednoznačný.

Na jednej strane sa v uplynulom desaťročí okruh aktívnych občanov zapájajúcich sa do spravovania vecí verejných nerozšíril, ale skôr zúžil. To znamená, že občania čoraz väčšmi prenechávajú zodpovednosť za celkové pomery v spoločnosti iba na politikov, predstaviteľov štátnej správy či biznisu, že v menšej miere uplatňovali svoju kontrolnú funkciu, artikulovali svoje záujmy a presadzovali svoje požiadavky. V pozadí tohto problematického trendu je viacero okolností (Bútorová, 2010; Bútorová – Gyárfášová, 2011).

Po prvé: pravdepodobne je to dôsledok mentálneho posunu vyprovokovaného nástupom trhovej ekonomiky – silnejúceho individualizmu a zníženého záujmu o problémy tých druhých. Sebazahľadenosť a zaujatosť osobným zápasom o využitie možností, ktoré dnešná spoločnosť ponúka, sa u mnohých ľudí kombinuje aj s orientáciou na materiálnu spotrebu a „užívanie si života“.

Po druhé: pokles občianskej participácie môže byť spôsobený utlmujúcim účinkom zabúdania. Od pádu komunizmu už prešlo dvadsať rokov a od porážky autoritárskeho štýlu vládnutia Vladimíra Mečiara, keď sa občania väčšmi zapojili do verejného diania, takisto uplynula viac ako desaťročie. Navyše, po vstupe Slovenska do Európskej únie a do NATO akoby sa medzi časťou demokraticky a prozápadne orientovaných občanov rozšíril pocit úľavy, že „sme za vodou“, a preto sa netreba obávať zásadného ohrozenia demokracie.

Po tretie: oslabenie potenciálu občianskej participácie je zrejme aj dôsledkom zníženia vzájomnej dôvery v spoločnosti, ktoré sa prejavuje poklesom ochoty k reciprocite tvoriacej základ združovania občanov v záujme riešenia spoločných problémov.

Po štvrté: od participácie môže ľudí odrádzať aj to, že si uvedomujú, aké veľké úsilie treba na zmenu pomerov vynaložiť a ako zriedka býva táto snaha korunovaná úspechom. O tom by vedeli veľa rozprávať napríklad aktivisti občianskych združení a organizátori tých najrozmanitejších kolektívnych protestov, kampaní, výziev či hromadných pripomienok.

A napokon po piate: ochabnutie záujmu o participáciu môže byť aj nezamýšľaným efektom otvárania sa slovenskej spoločnosti voči Európskej únii a širšiemu svetu. Ambiciózni a sebavedomí ľudia, najmä tí mladí, majú dnes na výber: pustiť sa do zápasu o zlepšenie pomerov na Slovensku, alebo siahnuť po inej životnej alternatíve – napríklad po študentskej či pracovnej kariére v zahraničí. Hoci sú dnes tieto rozhodnutia menej osudové ako v čase, keď odchod do zahraničia znamenal emigráciu, predsa sa nedajú podceňovať ich krátkodobé následky: okrem úniku mozgov spôsobujú aj zužovanie okruhu ľudí, ktorí sa môžu vložiť do zápasu o kvalitu demokracie.

Súhrn všetkých týchto okolností vytvára podhubie, z ktorého vyrastá znížená kapacita angažovať sa vo verejnom živote. Keďže tieto okolnosti budú pravdepodobne pôsobiť aj v blízkej budúcnosti, nemožno sa spoliehať na automatické zvrátenie tohto nepriaznivého trendu iba pod vplyvom času či generáčnej výmeny.

³ Viac o tom píšeme v časti 10.5.

Na druhej strane však zároveň platí, že v spoločnosti existuje nemalý reaktívny potenciál. V obdobiach vyostrovania napätia medzi viacerými zložkami občianskej spoločnosti a vládnu mocou, prejavujúcou tendenciu k uplatňovaniu autoritárskych spôsobov, sa na Slovensku už opakovane stalo, že vo verejnosti začalo silnieť presvedčenie, že „to nikto neurobí za nás“, a preto by bolo kontraproduktívne prižmurovať oči nad problematickým stavom vecí verejných. Napríklad, parlamentným voľbám v júni 2010 predchádzala mobilizácia občanov, ktorá na rozdiel od roku 1998 nemala podobu kampane mimovládnych organizácií. Slovenskí občania si v nej vyskúšali niečo nové – účinnosť virtuálnej formy politickej komunikácie. Okrem stránickej mobilizácie, najmohutnejšej v prípade novej strany Sloboda a Solidarita, sa prostredníctvom internetu vynorilo viacero spontánnych iniciatív v občianskom prostredí a zvnútra niektorých printových médií. Tie vyzývali potenciálnych voličov podporiť politickú opozíciu, alebo jednoducho uplatniť svoj voličský hlas. Uvedené iniciatívy pravdepodobne prispeli k zvýšeniu volebnej účasti v roku 2010 oproti roku 2006. Aj keď podiel na nasledujúcom politickom obrate majú mnohí aktéri, predsa možno konštatovať, že by sa sotva uskutočnil bez nástupu novej generácie digitálne gramotných jednotlivcov. Zapájanie sa občanov do internetových diskusií, ktoré je iba jednou z mnohých foriem participácie, tak pravdepodobne povzbudilo nielen ochotu komunikovať, ale ovplyvnilo aj rozhodnutie časti diskutujúcich zúčastniť sa na voľbách.

Pri posudzovaní spoločenského potenciálu pre participáciu i kapacít pre riešenie demokratizačnej a ľudskoprávnej agendy si osobitnú pozornosť zaslúžia mimovládne organizácie pôsobiace v oblasti ľudských práv a spravovania spoločnosti ako tzv. strážni psi demokracie (watchdogs). Na Slovensku, podobne ako aj v okolitých krajinách, sa tento segment mimovládneho sektora oficiálne zrodil zároveň so spoločensko-politickými zmenami po roku 1989, pričom k pôvodne ľudskoprávnej agende postupne priberal témy ako dobré spravovanie (good governance), boj proti korupcii, podpora transparentnosti vo verejných financiách či financovaní politických strán, boj proti diskriminácii, dohľad nad dodržiavaním práv tradičných i nových menšín a pod. Občianske organizácie, ktoré na Slovensku v týchto oblastiach pôsobia, majú nezanedbateľný vplyv na verejnú rozpravu, politickú sféru i na verejnú mienku. Zároveň však majú, podobne ako niektoré analytické pracoviská a think-tanky, problémy so svojím fungovaním.

Vstupom do EÚ sa formálne zotrel rozdiel medzi novými a starými členskými krajinami EÚ v oblasti demokratického spravovania i dodržiavania ľudských práv. V skutočnosti však problémy v oboch oblastiach ostali a v niektorých ohľadoch sa dokonca prehĺbili (napríklad problematika korupcie). Dnes je zrejme, že demokratické a ľudskoprávne deficity sú dlhodobejším problémom, voči ktorému nie sú imúnne ani usadené demokracie. Prítomná situácia v nových krajinách EÚ vrátane Slovenska je ešte vážnejšia. Empirické výskumy potvrdzujú, že miera sociálneho kapitálu je tu výrazne nižšia. Schopnosť štátov efektívne riešiť ľudskoprávne výzvy je tu obmedzenejšia, verejnosť je menej citlivá, a preto aj nevyvíja dostatočný tlak na politickú sféru. MNO na Slovensku, ktoré sa takýmito témami systematicky zaoberajú, zápasia o to, aby sa udržali vo verejnom priestore. Často trpia nedostatkom zdrojov, nižším dopytom štátnej či súkromnej sféry po ich produktoch. Neraz majú aj vlastné štrukturálne problémy: nie je pre ne jednoduché organizačne sa prebudovať tak, aby sa uplatnili aj po komerčnej stránke. Niektoré z nich pristupujú opatrne k možnosti čerpať štátnu podporu či dotácie; o verejné zdroje (a sčasti aj o zdroje zo štrukturálnych fondov EÚ) sa uchádzajú v menšej miere než napríklad neziskové organizácie poskytujúce rôzne služby. Témy, ktoré riešia, sú pre verejnosť neraz nepopulárne – či už ide o analýzy a návrhy na verejné politiky pre rôzne problémy rómskych komunít, alebo o obyčajné vzdelávanie o ľudských právach. Nie sú však veľmi atraktívne ani pre donorov či darcov. Korporátna sféra tiež býva voči ich zameraniu zdržanlivá a podpora projektov, ktoré majú

v sebe inherentne zabudovaný konflikt s establišmentom, je tradične menej rozšírená než podpora charitatívnych, sociálnych, kultúrnych či športových projektov, resp. nekonfliktných tém.

Navyše, po vstupe SR do EÚ stratili tieto organizácie aj partnerov v podobe zahraničných nadácií i programov z EÚ určených na podporu demokracie, transparentnosti a ľudských práv. Argumentom je, že po vstupe do EÚ už Slovensko, ako aj iné podobné štáty „dozrelo“, a teda nemá nárok na podporu takýchto organizácií a programov. Ak sa po nástupe novej vlády má odohrať kvalitatívna zmena, bolo by užitočné pamätať na tieto organizácie.

1.3. HĽADANIE EFEKTÍVNEJŠIEHO PARTNERSTVA MEDZI ŠTÁTOM A TRETÍM SEKTOROM

Je pozoruhodné, že súčasťou nového kabinetu premiérky Ivety Radičovej i širšieho vládneho tímu sa stalo aj niekoľko osobností, ktoré predtým pôsobili v mimovládnych organizáciách, nech už sa to týka ministerstva školstva, spravodlivosti, zahraničia, obrany, kancelárie podpredsedu vlády pre ľudské práva, Úradu vlády SR alebo ďalších rezortov. Tretí sektor je tak opäť raz „ochudobnený“ o svojich popredných pracovníkov (podobné javy sa odohrali aj po voľbách v rokoch 1998 a 2002), a vláda je „bohatšia“ o výrazných jednotlivcov. Je otvorenou otázkou, do akej miery sa to zúročí v lepšom fungovaní štátu a či sa to premietne aj do zvýšenia schopnosti MNO prispievať k spoločenskému bohatstvu.

V každom prípade však platí, že nová garnitúra, ktorá prevzala vládu po voľbách v roku 2010, sa z hľadiska našej témy vyznačuje niekoľkými charakteristikami odlišujúcimi ju od jej predchodcov. Premiérka Radičová je osobnosť, ktorá dôverne – aj z vlastnej skúsenosti – pozná prácu i význam občianskych organizácií a tretieho sektora. Krátko po nástupe do funkcie prišla so zámerom zriadiť nový post splnomocnenca vlády pre občiansku spoločnosť a podnikla v tomto smere príslušné kroky, o ktorých píšeme v ďalej. V programovom vyhlásení vlády čítame nasledujúce vety: „Spolupráca vlády SR s aktérmi občianskej spoločnosti bude vychádzať z princípu partnerského postavenia mimovládneho sektora vo vzťahu k verejnej moci. To si vyžiada vytvorenie adekvátnych mechanizmov na posilnenie udržateľnosti mimovládnych organizácií, ako aj nezávislých analytických centier a advokačných organizácií. (...) Vláda SR bude širšie využívať a rozvíjať potenciál spolupráce orgánov verejnej správy s neziskovým sektorom. Vytvorí potrebný legislatívny rámec na to, aby sa neziskové organizácie mohli efektívnejšie podieľať na uspokojovaní potrieb občanov, zvyšovaní kvality ich života a kvality spravovania spoločnosti a demokracie posilnením účasti v rozhodovacích procesoch. Vláda SR vytvorí podmienky pre rozvoj dobrovoľníctva“ (*Programové...*, 2010).

Niekoľko mimovládnych organizácií však vláde I. Radičovej hneď na začiatku jej pôsobenia pripomenulo určité podcenenie doteraz zanedbávanej agendy rodovej rovnosti v Programovom vyhlásení. Ďalej požadovali, aby sa do názvu i do vecnej pôsobnosti podpredsedu vlády pridala všeobecná ľudskoprávna agenda a tiež otázky rodovej rovnosti a navrhli doplniť rodovú rovnosť aj do názvu Rady vlády pre ľudské práva a národnostné menšiny.⁴

⁴ Začiatkom augusta 2010 skupina desiatich ľudskoprávných mimovládnych organizácií pripravila hromadnú pripomienku so zásadnými návrhmi k zákonnému postaveniu podpredsedu vlády pre ľudské práva a národnostné menšiny. Reagovali tak na vládny návrh novely kompetenčného zákona z 27. júla, ktorou by sa do pôsobnosti

Zatiaľ čo celkovo vyhodnotiť vládne úsilie by bolo predčasné, považovali sme za užitočné priniesť kritickú reflexiu vybraných oblastí. Do našej štúdie sme popri štandardnom monitoringu tradičných tém (štatistické údaje, legislatívne zmeny) zaradili aj početné príklady činnosti mimovládnych organizácií, ktoré ilustrujú pestrosť ich pôsobenia a silu ich vplyvu, ale aj prekážky, na aké narážajú.

2. ZÁKLADNÉ ŠTATISTICKÉ ÚDAJE

2.1. KVANTITATÍVNE ÚDAJE O MIMOVLÁDNYCH NEZISKOVÝCH ORGANIZÁCIÁCH

V nasledujúcom prehľade mimovládnych neziskových organizácií, zostavenom podľa registrov Ministerstva vnútra SR, sa v tejto kategórii formálne vykazujú odborové a zamestnávateľské združenia, ktorých poslanie je dostatočne známe a odlišné od ostatných registrovaných organizácií. Predmetom nášho záujmu sú však najmä občianske združenia, nadácie ako účelové združenia majetku, neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby a neinvestičné fondy, t. j. združenia financií na humanitárne účely. Podobne ako v predchádzajúcich rokoch, aj v roku 2010 tieto štyri právne formy tvorili vyše 90 percent zo všetkých registrovaných MNO.

Aj keď takéto štatistické prehľady neodrážajú všetky podoby občianskeho združovania na Slovensku, ktoré sa odohráva aj neformálne, predsa umožňujú kontinuálne porovnanie prinajmenšom v prípade registrovaných organizácií.

Kvantitatívne údaje o počte MNO v Slovenskej republike podľa právnych foriem a prierezovo počas rokov 2002 – 2010 sú uvedené v tabuľke 1 (údaje za rok 2010 zachytávajú stav k 31. 12. 2010).

Tabuľka 1

Počet MNO v Slovenskej republike v rokoch 2002 – 2010 podľa právnej formy

Právna forma	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Občianske združenia	20 803	20 575	23 789	23 622	27 906	27 416	29 096	29 772
Živnostenské spoločenstvá						154	156	158
Odborové a zamestnávateľské združenia						995	1368	1932
Združenia s potvrdenou činnosťou⁵						226	224	222

vicepremiéra dostali iba otázky súvisiace s národnostnými menšinami. MNO požadovali, aby sa do názvu i do vecnej pôsobnosti podpredsedu vlády pridala všeobecná ľudskoprávna agenda a tiež otázky rodovej rovnosti (*Vláda nesmie...*, 2010).

⁵ Združenia s potvrdenou činnosťou sú združenia, ktoré vznikli pred účinnosťou zákona o združovaní občanov č. 83/1990 Zb. a pôsobili v zmysle zákona o dobrovoľných organizáciách a zhromaždeniach č. 68/1951 Zb. v znení

OZ celkovo						28 791	30 706	32 084
Neinvestičné fondy	345	440	513	493	555	552	533	546
Neziskové organizácie poskytujúce verejnoprospešné služby	215	397	831	845	1 365	1 514	1 378	1347
Nadácie	553	249	305	276	475	362	386	397
Organizácie s medzinárodným prvkom			122	115	152	150	158	155
Združenia právnických osôb					952	232	903	929
Spolu	21 916	21 661	25 560	25 351	31 405	31 601	34 064	35 458

Zdroj: *Registre a evidencie...*, 2011.

Rok 2010 bol z pohľadu vývoja počtu MNO štandardný. Zvýšil sa počet všetkých hlavných právnych foriem MNO; pokles bol zaznamenaný iba pri organizáciách s medzinárodným prvkom (zo 155 na 151 organizácií). Najvýraznejší bol nárast počtu občianskych združení (o 676; v percentuálnom vyjadrení o 5,9 bodu). Výrazne sa zvýšil aj podiel neziskových organizácií poskytujúcich všeobecne prospešné služby (nárast o 4,5 percentuálneho bodu).

Rast počtu niektorých MNO za posledné tri roky môže súvisieť aj s možnosťou získať podporu v podobe 2 % z dane. V prípade občianskych združení k tomu prispieva jednoduchosť a rýchlosť založenia a jednoduchá administrácia (zakladateľmi môžu byť už aj tri fyzické osoby, zákon viac nevyžaduje; na rozdiel od iných právnych foriem občianske združenia nemajú povinnosť podávať výročnú správu). Je však dôležité pripomenúť prevažujúce účely, pre ktoré sa občianske združenia usilujú získať podporu v podobe 2 % z dane: spomedzi vyše 10-tis. organizácií, zaregistrovaných na rok 2011, vyše štyri pätiny tvoria tie, ktoré sa venujú športovým aktivitám, podpore škôl a vzdelávania, ľudom so zdravotnými problémami, kultúre a rekreácii.

Mierny, ale sústavný rast počtu nadácií od roku 2008 až dodnes môže súvisieť aj s tým, že viaceré firmy si založili vlastnú „firemnú“ nadáciu, aby tak prostredníctvom poukázania 2 % v prospech tejto nadácie mohli realizovať svoje verejnoprospešné aktivity.

Dobrou pomôckou na odhad počtu reálne fungujúcich (a teda nie iba formálnych) organizácií predstavujúcich vyššie spomínané štyri formy – teda občianske združenia, nadácie, neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby a neinvestičné fondy – môže byť počet organizácií zapísaných v Zozname prijímateľov 2 % na rok 2011, kam sa hlási takmer každá aktívna organizácia. K 30. júnu 2011 bolo v tomto Zozname prijímateľov 2 % na rok 2011, zverejňovanom v Centrálnom registri Notárskej komory SK, uvedených 10 052 organizácií. Spolu s tými, ktoré sa síce prihlásili, nesplnili však predpísané podmienky, ich bolo 10 276 (*Notárska komora...*, 2011). Tieto organizácie sú určite „živé“ – prinajmenšom v tom zmysle,

neskorších predpisov, prípadne aj spolky, ktoré vznikli pred 1. októbrom 1951. Tieto organizácie boli povinné do 30. júna 1990 len oznámiť Ministerstvu vnútra SR svoj názov, sídlo a stanovy.

že museli prejavíť svoju aktivitu – t. j. minimálne sa zaregistrovať u notára a preukázať mu splnenie podmienok na zaradenie do Zoznamu prijímateľov. Aktívnych mimovládnych neziskových organizácií je teda minimálne 30 % z celkového počtu 33 892 registrovaných organizácií uvedených štyroch foriem. To približne korešponduje s informáciami z okolitých krajín Vyšehradskej štvorky.

Okrem týchto hlavných právnych foriem MNO na Slovensku pôsobia aj cirkevné organizácie. Sú zriaďované cirkvami a ich evidenciu vedie Ministerstvo kultúry SR. Podľa údajov tohto rezortu k 17. máju 2011 v zozname registrovaných cirkví a náboženských spoločností bolo 18 subjektov; ústredných organizácií (biskupstiev, dištriktov, eparchií) bolo 33; celkový počet organizačných zložiek 18 registrovaných cirkví a náboženských spoločností (farností, cirkevných zborov, cirkevných obcí atď.) dosiahol číslo 2 547; reholí, účelových zariadení a združení bolo spolu 303. Spolu všetkých cirkevných právnických osôb tak bolo 2 883 (*Evidencia...*, 2011).

Celkový počet všetkých registrovaných organizácií v Slovenskej republike (MNO a cirkevných) tak po prvý raz prekročil hranicu 40-tisíc (konkrétne 40 292), čo dokumentuje ochotu a pripravenosť ľudí združovať sa. Pritom približne 2,5 % z tohto počtu, t. j. 1 055 organizácií na začiatku roku 2011, sa nachádzalo v „likvidácii“.

2.2. REGISTROVANÍ PRIJÍMATELIA 2-PERCENTNÉHO PODIELU Z DANE Z PRÍJMU

Významným parametrom hodnotenia činnosti MNO sú údaje o registrovaných prijímateľoch 1-percentnej, resp. 2-percentnej dane z príjmu fyzických a právnických osôb. Kvantitatívne údaje ukazuje tabuľka 2.

Tabuľka 2

Právna forma	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Občianske združenia	3 314	2 825	3 250	4 983	–	–	–	–	8429
Neinvestičné fondy	164	137	165	219	–	–	–	–	242
Neziskové organizácie poskytujúce verejnoprospešné služby	103	94	139	230	–	–	–	–	527
Nadácie	321	187	168	197	–	–	–	–	234
Organizácie s medzinárodným prvkom	3	4	3	8	–	–	–	–	7
Účelové zariadenie cirkví a náboženské spoločnosti	86	88	78	103	–	–	–	–	112
Slovenský Červený	44	34	29	30	–	–	–	–	24

kríž									
Subjekty výskumu a vývoja									10
Spolu	4 035	3 369	3 829	5 746	7100	7 662	7 720	8 993	9 585

Poznámka: „–“: Údaje nie sú k dispozícii.

Zdroj: Zoznam prijímateľov..., 2011 (www.rozhodni.sk).

Vývoj počtu registrovaných organizácií na prijímanie 1 %, resp. 2 % z dane približne ilustruje počet aktívnych MNO. Tento nárast je kontinuálny, pričom v roku 2010 sa podľa Zoznamu prijímateľov zverejnenom Komorou notárov SR na prijímanie 2 % v roku 2011 po prvýkrát zaregistrovalo viac ako 10-tis. MNO (k 30. 6. 2011 bolo v Zozname prijímateľov 2 % na rok 2011 uvedených 10 052 organizácií).

Komora notárov SR súčasne zverejnila Zoznam vylúčených organizácií z prijímania 2 % v roku 2011, ktorých bolo k 30. júnu 224. To sú organizácie, ktoré v stanovenom termíne nestihli, alebo vôbec nezverejnili v Obchodnom vestníku špecifikáciu použitia financií z 2 % získaných v roku 2008.⁶

Celková poukázaná suma v roku 2010 po prvýkrát od zvýšenia poukazovaného podielu na 2 % zaznamenala negatívny vývoj z 55,18 mil. eur na 44,15 mil. eur (pokles o 20 %), čo korešpondovalo s poklesom daňových príjmov štátu z dane z príjmov fyzických a právnických osôb.

Tabuľka 3

Celková poukázaná suma 2 % dane z príjmu pre MNO v SR v rokoch 2002 – 2010

Rok	Celková poukázaná suma (v eurách)	Medziročná zmena:
2002	3 381 863	
2003	3 221 992	-4,73 %
2004	28 054 604	770,72 %
2005	30 896 237	10,13 %
2006	37 342 140	20,86 %
2007	42 125 093	12,81 %
2008	49 180 451	16,75 %
2009	55 180 237	12,20 %
2010	44 146 478	-20,00 %

Pozn. V rokoch 2002 – 2003 podiel zaplatenej dane poukazovali iba fyzické osoby vo výške 1 %.

⁶ Zoznam prijímateľov 2 % a Zoznam vylúčených organizácií možno nájsť na http://www.rozhodni.sk/index.php?zoznam_prijimatelov_na_rok_2010/sl/111

Zdroj: Zoznam prijímateľov..., 2011 (www.rozhodni.sk).

Podobne ako v predchádzajúcom roku, aj v roku 2010 sa potvrdilo, že najväčší obnos prináša možnosť poukázať 2 % z daní pre právnické osoby. Z desiatich najúspešnejších organizácií nesie 6 nadácií súčasne meno zakladateľa (právnickej osoby). Popri Nadácii Pontis sa medzi najväčšími príjemcami ocitli predovšetkým nadácie prepojené s významnými korporáciami a neziskové organizácie venujúce sa problematike zdravia, pomoci chorým a boju proti rakovine (tabuľka 4). Treba pripomenúť, že nadácie prerozdeľujú získané prostriedky cez grantové programy rôznym verejnoprospešným prijímateľom, ktorými sú vo veľkej miere MNO pôsobiace v oblastiach ako vzdelávanie, ochrana zdravia, kultúra sociálna pomoc a i.

Tabuľka 4

Desať najväčších prijímateľov podielu 2-percentnej dane v roku 2010

Názov prijímateľa	Poskytnutý súhrn podielov zaplatenej dane (v eurách)
1. Nadácia SPP	3 288 767
2. Nadácia Orange	1 050 126
3. Nadácia VÚB	1 015 072
4. Nadácia Pontis	945 111
5. Nadácia Slovenskej sporiteľne	840 985
6. Nadácia Tatra banky	777 355
7. Nadácia Allianz	717 545
8. Liga proti rakovine SR	703 417
9. Dobrý anjel, n.o.	524 944
10. Plamienok, n.o.	473 689

Zdroj: Zoznam prijímateľov..., 2011 (www.rozhodni.sk).

Podľa prieskumu, ktorý realizovala spoločnosť pre prieskum trhu TNS SK v marci 2010, medzi najviac podporované účely, na ktoré fyzické osoby chceli poukázať svoje 2 %, patrili v roku 2010 podpora detí, mládeže a vzdelávania (26,5 %) a ochrana a podpora zdravia (17 %).

3. LEGISLATÍVA PRE MNO: ZMENY V PRÁVNEJ ÚPRAVE DAŇOVEJ ASIGNÁCIE

Mechanizmus poukázania podielu zaplatenej dane (1 %, neskôr 2 %) na Slovensku získaval od svojho zavedenia na popularite. Išlo o financie, ktoré bolo relatívne jednoduché získať a použiť na verejnoprospešné účely, pričom v súlade s legislatívou prichádzali načas, do 90 dní od poukázania 2 %. O rastúcej popularite svedčia aj počty organizácií, ktoré sa každoročne zapisujú do Zoznamu prijímateľov 2 % – kým v roku 2001 bolo v Zozname zapísaných vyše 4 000 organizácií, v roku 2011 tento počet po prvýkrát prekročil 10-tisíc. Podobne sa zvyšovala aj celková poukázaná suma: ročný priemer nárastu za obdobie 2004 – 2009 predstavoval takmer 15 % a v absolútnych číslach dosiahol najvyššiu hodnotu v roku 2009 – 55 180 237 eur.⁷ Práve priaznivý vývoj celkovej poukázanej sumy bol v minulosti viackrát príčinou snáh o limitovanie tohto mechanizmu: podľa predstaviteľov štátu jej objem už dosahoval hodnoty, ktoré začali mať vplyv na štátny rozpočet. Dva takéto pokusy neboli úspešné, po tom druhom však bol na zasadnutí Rady vlády pre mimovládne organizácie v júni 2009 dohodnutý mechanizmus postupného utlmovania tejto možnosti pre právnické osoby (pre fyzické osoby sa nič nezmenilo). Východiská postupného utlmovania boli tri:

1. Znižovanie možnosti poukázať podiel zaplatenej dane z príjmov právnických osôb postupnými krokmi z 2 % až na 0,5 % v časovom horizonte 9 rokov.
2. Motivovanie právnických osôb, aby darovali z vlastného vrečka (po zdanení) – s cieľom rozšíriť ozajstnú filantropiu.
3. Zavádzanie nových možností získavania finančných zdrojov pre mimovládne neziskové organizácie, ako je charitatívna lotéria a charitatívna reklama.

Ad 1: Ako ukazuje tabuľka 5, pre právnické osoby sa znižuje objem sumy, akú môžu poukazovať MNO zo zaplatenej dane z príjmov. Od roku 2011 to bude iba 1,5 % zo zaplatenej dane, ide teda o pokles o 0,5 %. V tejto výške budú právnické osoby poukazovať aj v roku 2012. V nasledujúcich rokoch 2013, 2014 a 2015 však dôjde k ďalšiemu poklesu možnosti poukázať, a to o 0,5 %, teda na 1,0 %. Finálna fáza bude trvať štyri roky a počas týchto rokov (2016, 2017, 2018, 2019) budú môcť právnické osoby poukázať znova o 0,5 % menej, čiže 0,5 %. Ako však vysvetľujeme ďalej, počas týchto 9 rokov po splnení istých podmienok môže dôjsť k navýšeniu týchto percent. Možnosť poukázať 0,5 % ostane po roku 2019 bez obmedzení.

Tabuľka 5

Vývoj objemu sumy, akú právnické osoby môžu poukazovať MNO zo zaplatenej dane z príjmov v rokoch 2010 – 2020

Rok	Štandardná možnosť poukázať:	Pokles o:	Fáza
2010	2,00 %		
2011	1,50 %	0,50 %	Prvá fáza
2012	1,50 %		
2013	1,00 %	0,50 %	Druhá fáza
2014	1,00 %		

⁷ Až 20 %-ný pokles v roku 2010, keď bolo poukázaných 44 146 478 eur, bol spôsobený poklesom ekonomickej aktivity, čo sa prejavilo na nižších daniach z príjmov fyzických aj právnických osôb.

2015	1,00 %		
2016	0,50 %	0,50 %	Tretia fáza
2017	0,50 %		
2018	0,50 %		
2019	0,50 %		
2020	0,50 %	-	Štvrtá fáza

Ad 2: Ako motivačný faktor pre právnické osoby sa zavádza možnosť dodatočného navýšenia výšky poukázaného percenta z dane za predpokladu, že právnická osoba v stanovenom období poukáže aj dar v určitej výške na verejnoprospešné účely. Toto je iba možnosť, teda nie povinnosť – právnické osoby nemusia darovať nič, ak nechcú, a teda budú môcť poukázať podiel zaplatenej dane iba podľa bodu 1. Dar nemusí byť poskytnutý tej istej organizácii, ktorej právnická osoba poukazuje podiel zaplatenej dane.

Ak však právnické osoby poukážu dodatočný dar v zákonom stanovenej výške, budú môcť poukázať dodatočných 0,5 % z dane. Úpravy ilustruje tabuľka 6.

Tabuľka 6

Vývoj objemu sumy, akú právnické osoby môžu poukazovať MNO zo zaplatenej dane z príjmov v prípade, ak zároveň poskytnú dar (na roky 2010 – 2020)

Rok	Poskytnutý dar vo výške:	Dodatočné percento, ktoré môže právnická osoba poukázať, ak poskytne dar:	Fáza
2010			
2011	0,50 %	0,50 %	Prvá fáza
2012	0,50 %	0,50 %	
2013	1,00 %	0,50 %	Druhá fáza
2014	1,00 %	0,50 %	
2015	1,00 %	0,50 %	
2016	1,50 %	0,50 %	Tretia fáza
2017	1,50 %	0,50 %	
2018	1,50 %	0,50 %	
2019	1,50 %	0,50 %	
2020	–	–	Štvrtá fáza

Treba zdôrazniť, že tento dar je „čistou filantropiou“ v tom zmysle, že jeho poskytnutie neumožňuje právnickým osobám zníženie dane z príjmu.

Aký je celkový výsledok týchto zmien? Z predchádzajúcich tabuliek sú zrejmé dve tendencie:

1. Postupné znižovanie percenta, aké budú môcť právnické osoby poukázať.
2. Postupný rast výšky darov, ak chcú právnické osoby poukázať „dodatočných“ 0,5 %.

Tabuľka 7

Celkový prehľad o poskytovaní financií od právnických osôb pre MNO prostredníctvom zaplatenej dane z príjmov a prostredníctvom darov v rokoch 2010 - 2020

	Ak PO nedá žiaden dar, môže poukázať iba:	MNO teda získajú iba:	Ak PO dá dodatočný DAR vo výške:	Tak PO môže poukázať dodatočných:	Teda MNO získajú spolu:	Fáza
	A	B=A	C	D	=A+C+D	
2010	2,00 %					
2011	1,50 %	1,50 %	0,50 %	0,50 %	2,50 %	Prvá fáza
2012	1,50 %	1,50 %	0,50 %	0,50 %	2,50 %	
2013	1,00 %	1,00 %	1,00 %	0,50 %	2,50 %	Druhá fáza
2014	1,00 %	1,00 %	1,00 %	0,50 %	2,50 %	
2015	1,00 %	1,00 %	1,00 %	0,50 %	2,50 %	
2016	0,50 %	0,50 %	1,50 %	0,50 %	2,50 %	Tretia fáza
2017	0,50 %	0,50 %	1,50 %	0,50 %	2,50 %	
2018	0,50 %	0,50 %	1,50 %	0,50 %	2,50 %	
2019	0,50 %	0,50 %	1,50 %	0,50 %	2,50 %	
2020	0,50 %	0,50 %	–	–	0,50 %	Štvrtá fáza
	Pokles možnosti poukázania		Nárast darovanej sumy			

Ad 3: Okrem týchto možností sú novinkami v oblasti získavania zdrojov charitatívna lotéria a charitatívna reklama. Tieto nové zdroje sú zavádzané paralelne k poklesu 2 % tak, aby sa postupne stali doplnkovými zdrojmi financií pre mimovládne organizácie. Ako totiž z našich skúseností vyplýva, množstvo organizácií vzniklo za účelom získavania 2 %, resp. nemajú žiadne iné príjmy okrem 2 %, čo je jednou z najhorších možností z pohľadu udržateľnosti existencie mimovládnej organizácie. Na už spomínanom zasadnutí vtedajšej Rady vlády pre mimovládne organizácie bola prostredníctvom zástupcu Ministerstva financií SR predstavená ideová koncepcia týchto nových zdrojov.

Charitatívnu lotériu môžu prevádzkovať výlučne nadácie a výnos z nej (po odrátaní výhier, zníženého odvodu štátu a administratívnych nákladov) sa bude používať na financovanie

verejnoprospešných účelov. Charitatívna lotéria sa už v roku 2009, s účinnosťou od 1. 1. 2010, dostala do legislatívy v zákone č. 171/2005 Z. z. o hazardných hrách.

Myšlienka charitatívnej reklamy spočíva v podpore budovania vlastných reklamných nosičov mimovládnyimi organizáciami. Pri charitatívnej reklame si podnikateľ objedná u danej organizácie reklamu svojho obchodného mena, produktu či služby a zaplatí za to. Pre podnikateľa pôjde o daňový náklad. MNO za určitú časť získaných financií (napríklad 15 %) zrealizuje danú reklamu a zvyšné financie použije na verejnoprospešný účel. Podmienkou je, aby príslušná MNO za prípadný prenájom reklamného nosiča (billboard, TV atď.) neplatila, a teda tento priestor získala bezplatne, alebo aby mala vybudovaný vlastný nosič – malý billboard, webstránku, vlastné publikácie a pod. V takom prípade tento príjem z charitatívnej reklamy nebude zdaňovaný a charitatívna reklama nebude považovaná za podnikateľskú činnosť (na rozdiel od „klasickej“ reklamy). Charitatívna reklama však zatiaľ ešte nebola schválená zákonom a je predmetom diskusií a skúmania okolností jej fungovania.

Od roku 2010 došlo tiež k úpravám niektorých ustanovení samotného mechanizmu 2 %:

1. Rozšíril sa účel použitia podielu zaplatenej dane, a to aj na podporu a rozvoj telesnej kultúry bez vekového obmedzenia. Kým v pôvodnom znení bola účelom podpora športu detí, mládeže a zdravotne postihnutých, na základe vykonanej zmeny sa môže podiel zaplatenej dane použiť na podporu a rozvoj telesnej kultúry bez vekového obmedzenia, teda aj pre dospelých. Cieľová skupina sa tak výrazne rozšírila.

2. Prijímateľ môže poskytnúť prijatý podiel zaplatenej dane aj inej právnickej osobe. Zodpovedá však za to, že takáto iná právnická osoba finančné prostriedky použije na ustanovené účely, preukáže to potrebnými dokladmi a použije ich v lehote, v ktorej ich mal použiť pôvodný prijímateľ. Prijímatelia 2 % (najmä nadácie, pri ktorých je to podstata ich činnosti) teda môžu poskytnúť 2 % ďalším organizáciám (napríklad vo forme grantov), ručia však za to, že tieto organizácie použijú financie na ten istý účel a v tom istom čase, ako má podľa zákona povinnosť pôvodný prijímateľ.

3. Za porušenie finančnej disciplíny pri použití podielu zaplatenej dane sa bude považovať aj vynaloženie týchto prostriedkov na obstaranie hnutelnej veci alebo nehnuteľnosti, ktoré sa nevyužívajú na verejnoprospešné účely (vymenované v § 50 zákona o dani z príjmov); rovnako sa za takéto porušenie bude považovať aj vynaloženie podielu zaplatenej dane na reklamu nevyužívanú na propagáciu týchto účelov.

4. Pre prijímateľa, u ktorého prijatie podielu zaplatenej dane presiahne v kalendárnom roku sumu 33-tis. eur, sa stanovuje povinnosť zriadiť si osobitný účet v banke len na tento účel a previesť naň financie získané z podielu zaplatenej dane.

5. V ročnom prehľade prijímateľov, vydanom Daňovým riaditeľstvom SR, sa okrem názvu prijímateľa, jeho sídla, súhrnu podielov zaplatenej dane, ktoré boli prijímateľovi poskytnuté, uvádza aj identifikačné číslo organizácie (prijímateľa). Identifikačné číslo (IČO) organizácií bolo doplnené, aby bolo možné jednoznačne určiť, ktorá organizácia získala koľko financií. Organizácie síce priebežne môžu meniť svoj názov, sídlo a pod., IČO však ostáva ako ich jednoznačný identifikátor.

6. Zmierňuje sa sankcia pri vyradení zo Zoznamu prijímateľov, ktorú zo zákona uplatňuje Notárska komora SR v prípade takého prijímateľa, ktorý si nesplní ustanovenú povinnosť zverejnenia údajov v Obchodnom vestníku. Kým pôvodná sankcia bola vylúčenie organizácie z možnosti prijímať 2 % na tri roky, po novom táto sankcia trvá už iba jeden rok.

7. Spresňuje sa termín povinnosti vrátenia podielu zaplatenej dane správcovi dane v prípade, ak prijímateľ 2 % do 12 mesiacov odo dňa prijatia 2 % z dane prestane existovať.

Už vo vlnnejšej *Súhrnnej správe* sme konštatovali, že v prostredí mimovládnych organizácií prevažoval skôr opatrný až skeptický pohľad na tieto zmeny. Nebolo jasné, čo pre MNO prinesie napríklad inštitút charitatívnej lotérie, a keďže tzv. charitatívna reklama nie je schválená dodnes, nedá sa spoľahlivejšie odhadnúť, aký bude súhrnný ekonomický efekt všetkých zmien. Richard Ďurana z ekonomického think-tanku INESS konštatoval, že „vyhrať bitku a vyhrať vojnu nie je jedno a to isté“ – ak sa ešte donedávna zdalo, že systém 2 % daňovej asignácie „odolá pokušeniam politikov získať viac peňazí pre vyhladovanú štátnu kasu“, najnovšie správy sú iné. Podľa INESS rušenie 2 % asignácie pre právnické osoby predstavuje de facto zvýšenie daňového zaťaženia, pretože zužuje objem peňazí, s ktorými môže manipulovať súkromný sektor a zvyšuje sa objem štátom kontrolovaných prostriedkov. A ďalej: právnické osoby si za 2 % nakupujú sociálne a charitatívne služby, pričom často efektívnejšie ako štát, keďže časť prostriedkov sa nerozplynie v sieti štátnej administratívy a korupcie. „Ak prejde súčasný návrh, neziskový sektor príde o viac ako polovicu prostriedkov, ktoré prijímal z daňovej asignácie“ (*Obmedzenie...*, 2009).

Je všeobecne známe, že centralizované mechanizmy podpory (napríklad dotácie, subvencie, finančné príspevky poskytované jednotlivými inštitúciami štátu) majú rôzne nedostatky: sú neraz spojené s prebyrokratizovanými požiadavkami na prijímateľov i s formalistickým vyhodnocovaním, sú poznačené obmedzeniami, aké vyplývajú zo štátneho rozpočtu. Navyše, bývajú vystavené podozreniam, že rozhodovanie nebolo celkom neustranné, ale nevyplývali naň iba také kritériá, ako je kvalita organizácie či potreba jej činnosti. Z hľadiska týchto kritérií sú decentralizované modely poskytovania podpory, akým je napríklad mechanizmus 2 % z dane, efektívnejšie a lacnejšie.

Bolo by predčasné vyslovovať konečný úsudok o tom, aké bude celkové „finančné zdravie“ mimovládnych neziskových organizácií po zavedení všetkých zmien. V každom prípade sa začala nová etapa a predstavitelia tretieho sektora budú hľadať nástroje, ako čeliť novým výzvam. Nasledujúce dva-tri roky naznačia, ako sa im to bude dariť a do akej miery dokážu využiť novoziadený post splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti.

4. ÚČASŤ VEREJNOSTI NA ROZHODOVANÍ

Aarhuský dohovor, čiže Dohovor o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia, je medzinárodný dohovor prijatý na pôde Organizácie spojených národov. Na základe tohto Dohovoru sa bežní ľudia môžu informovať o svojom životnom prostredí a efektívne sa zapojiť do jeho ochrany. Majú možnosť ovplyvniť procesy povoľovania činností škodlivých pre životné prostredie vrátane práva podať žalobu na súd. Vďaka Dohovoru ochraňujú svoje životné prostredie obyvatelia Pezinka pri povoľovaní skládky odpadov,⁸ obyvatelia Trebišova pri povoľovaní tepelnej elektrárne⁹ a mnohé ďalšie komunity.

Slovensko je stranou Aarhuského dohovoru od roku 2006. Medzi základné povinnosti vyplývajúce z Dohovoru patrí na jednej strane harmonizácia vnútroštátnej legislatívy a aplikačnej praxe s ustanoveniami dohovoru a na druhej strane pravidelné reportovanie o stave jeho implementácie. Národnú správu o implementácii Aarhuského dohovoru zasiela

⁸ <http://www.viaiuris.sk/aktivity/kauzy/priklady-kauz/pezinska-skladka.html>

⁹ <http://www.viaiuris.sk/aktualne/10-tepelna-elektren-v-trebi-.html>

Slovenská republika, rovnako ako ostatné členské štáty Dohovoru, v trojročných intervaloch, vždy pred spoločným zasadnutím zúčastnených strán. Proces prípravy je postavený na podobných základoch ako tie, ktoré sú vlastné pre Dohovor samotný – ide o participatívny proces so zapojením verejnosti. OSN vždy zverejní aj harmonogram prípravy správ. Harmonogram zverejnený na stránke OSN¹⁰ odporúčal začať s procesom prípravy Správy na najbližšie zasadnutie už v júni 2010; najbližšie zasadnutie 48 členských krajín Aarhuského dohovoru bolo naplánované na 27. 6 – 1. 7. 2011 v moldavskom Kišiňove.

Právnicki z občianskeho združenia VIA IURIS (Centrum pre práva občana)¹¹ sa od leta 2010 snažili zistiť, v akom časovom horizonte zverejní Ministerstvo životného prostredia SR, ktoré je zodpovedné za prípravu dokumentu, návrh správy na pripomienkovanie. Koncom októbra vyzvalo ministerstvo VIA IURIS na poskytnutie relevantných podkladov. Okruhy pripomienok zaslalo VIA IURIS ministerstvu začiatkom novembra. Po ďalších piatich mesiacoch, čiže začiatkom apríla 2011, zaslalo ministerstvo občianskemu združeniu návrh znenia Správy za Slovenskú republiku. Tento návrh však nezahrňoval žiadnu z kľúčových pripomienok VIA IURIS obsiahnutých v podkladoch v novembri 2010.

Obsahovo rovnaké pripomienky teda VIA IURIS zapracovalo do formulára, ktoré združenie dostalo od MŽP. Následne ministerstvo vyzvalo právnikov z VIA IURIS na prerokovanie pripomienok, na ktorom zástupkyne ministerstva prisľúbili zapracovať väčšinu pripomienok. Ďalšia verzia Správy bola potom v máji 2011 zverejnená na stránke Ministerstva životného prostredia SR – avšak žiaľ na mieste, aké by verejnosť, ktorá má právo pripomienkovať návrh znenia Správy, len ťažko hľadala. Lehota na pripomienkovanie bola o tretinu kratšia ako stanovujú oficiálne požiadavky OSN a Správa opäť neobsahovala kľúčové nedostatky implementácie Aarhuského dohovoru, na ktoré VIA IURIS upozorňovalo.

Občianske združenie VIA IURIS sa teda po tretí raz zapojilo do pripomienkovania s tými istými okruhmi implementačných problémov.¹² Je len prirodzené, že tieto skutočnosti vrátane opakovaného ignorovania najdôležitejších okruhov pripomienok, vzbudila pochybnosti o kvalite participácie verejnosti na pripomienkovaní národnej správy za Slovensko.

Sumárne teda možno v tejto citlivej oblasti konštatovať zanedbanie, ktoré vzbudzuje znepokojenie a oprávnené otázky. Národnú správu o implementácii Aarhuského dohovoru Ministerstvo životného prostredia SR skompletizovalo o päť mesiacov neskôr, ako to vyplývalo z harmonogramu OSN. Verejnosť síce mala možnosť vyjadriť sa k správe, ale informácie o pripomienkovaní boli ťažko dostupné a lehoty o tretinu kratšie, než predpokladá harmonogram. Ministerstvo kľúčové pripomienky verejnosti do konečného znenia správy nezpracovalo.

VIA IURIS preto zaslalo OSN alternatívnu správu, ktorá odráža skutočný stav občianskej participácie na Slovensku.¹³ Podľa nej základné nedostatky plnenia záväzkov Aarhuského dohovoru Slovenskou republikou možno zhrnúť takto:

- Od marca 2010 môžu byť utajené všetky informácie z konaní o jadrových zariadeniach, podľa zákona č. 541/2004 Z. z., tzv. atómového zákona. Toto paušálne utajenie informácií

¹⁰ <http://www.unece.org/env/pp/Reports.htm>

¹¹ Združenie VIA IURIS od roku 1993 presadzuje prístup občanov k informáciám a ich možnosť zúčastniť sa na rozhodovaní. Zaoberá sa konkrétnymi kauzami a venuje sa aj legislatíve.

¹² http://www.viaiuris.sk/stranka_data/subory/analyzy/20110510-viaiuris-pripomienky-sprava-aarhus.pdf

¹³ http://www.viaiuris.sk/stranka_data/subory/analyzy/20110510-viaiuris-alternative-report-aarhus.pdf a to isté na stránke OSN http://www.unece.org/env/pp/reporting/NIRs_2011/Slovakia_ngo_comment.pdf.

dôležitých aj z hľadiska verejnej bezpečnosti je v rozpore nielen s Aarhuským dohovorom, ale aj s Ústavou SR.

- Slovenská legislatíva neumožňuje účasť verejnosti na rozhodovaní o činnostiach, ktoré môžu mať významný vplyv na životné prostredie. Okrem participácie v procesoch, ktorým predchádza proces posudzovania vplyvov na životné prostredie (tzv. EIA) – kde sa verejnosť môže zapojiť do rozhodovania – neexistujú žiadne konania s dosahom na životné prostredie a často aj na zdravie občanov, kde by bola umožnená účasť verejnosti. Do roku 2007 sa verejnosť mohla zúčastniť na rozhodovaní podľa zákona o ochrane prírody, ale aj táto možnosť bola zrušená.
- Verejnosť na Slovensku nemá dostatočný prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia. Legislatíva neurčuje okruh subjektov, ktoré môžu na súde napadnúť akékoľvek porušenie práva v záležitostiach životného prostredia, tak ako to ustanovuje Aarhuský dohovor. Pritom podľa Dohovoru má mať verejnosť právo napadnúť porušenie práva súkromnými osobami aj verejnými inštitúciami. Navyše musí mať verejnosť možnosť takéto porušenie práva napadnúť na nezávislom, nestrannom orgáne, ktorý zabezpečí zodpovedajúcu, účinnú a včasnú nápravu.

Podľa VIA IURIS oficiálna správa o implementácii Aarhuského dohovoru za Slovenskú republiku z roku 2011 vo svojom celku neodráža skutočný stav; niektoré dôležité aspekty tejto tematiky chýbajú, resp. pôsobia zavádzajúco.

Na spomínanom stretnutí v Kišiňove 1. júla 2011 členské krajiny Aarhuského dohovoru potvrdili, že Slovensko porušilo práva verejnosti v spore kvôli procesu povoľovania dostavby Mochoviec. Slovenská republika by teraz mala zmeniť legislatívu, aby sa takéto porušenie medzinárodných záväzkov už neopakovalo. Zároveň musí informovať Aarhuský výbor o vykonaných zmenách.¹⁴

Skvalitňovanie napĺňania princípov Aarhuského dohovoru, to znamená zlepšenie prístupu k informáciám, uľahčenie účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia, ostáva teda pre Slovensko naďalej výzvou. Nezávislý objektívny pozorovateľ si môže položiť otázku, ako by sa verejnosť o tom vôbec dozvedela, keby sa v tejto oblasti neangažovali odborníci z tretieho sektora. Na zlepšenie spolupráce expertov vo verejnej správe a odborných komunit pôsobiacich v treťom sektore treba ešte veľa urobiť.

5. ZRIADENIE POSTU SPLNOMOCNENCA VLÁDY PRE ROZVOJ OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI

Počas posledných rokov sa oficiálna spolupráca medzi vládou a mimovládny neziskovým sektorom odohrávala na pôde Rady vlády SR pre mimovládne neziskové organizácie, ktorej členmi boli štátni tajomníci jednotlivých ministerstiev, resp. iní zástupcovia verejnej správy

¹⁴ „V prijatých záveroch členské krajiny taktiež s poľutovaním konštatujú, že Slovensko v reakciách na celý proces nepreukázalo pochopenie pre výsledky a odporúčania Výboru. Slovenská republika zareagovala spôsobom, ktorý nemá obdobu v histórii Aarhuského výboru: Namiesto akceptovania jeho zistení a implementovania jeho odporúčaní, Slovensko vyjadrilo silný nesúhlas so zisteniami Výboru. Navyše spochybnilo etablovaný mandát Výboru – teda jeho úlohu preskúmavať spôsob, akým jednotlivé krajiny interpretujú a implementujú Aarhuský dohovor“, povedala advokátka Eva Kováčechová, ktorá VIA IURIS zastupovala na zasadnutí zmluvných strán v Kišiňove (*Medzinárodné spoločenstvo...*, 2011).

a zvyčajne predstavitelia popredných platforiem či aliancií MNO. Rada bola koordinačným a poradným orgánom vlády, jej zasadnutia neboli pravidelné a časté (od roku 2001 do roku 2009 ich bolo spolu 14) a nie vždy dokázali operatívne riešiť potreby neziskového sektora. MNO však dokázali využiť Radu aspoň pri diskusiách o najdôležitejších zmenách a problémoch: napríklad keď bolo treba zastaviť návrh spolkového zákona iniciovaného ministerstvom vnútra alebo modifikovať navrhovanú zmenu v mechanizme asignácie dvoch percent z daní.

Ako sme už konštatovali v úvode, nová vládna garnitúra na čele s Ivetou Radičovou vzbudila očakávania, že partnerstvo medzi štátom a mimovládny neziskový sektor ako dôležitou súčasťou občianskej spoločnosti by sa mohlo dostať na vyššiu úroveň. Krátko po nástupe do funkcie naznačila záujem o zriadenie nového postu splnomocnenca vlády pre občiansku spoločnosť. Už len názov programového vyhlásenia vlády – *Občianska zodpovednosť a spolupráca* – naznačuje, že nová vládna koalícia pripisuje význam účasti občanov na správe vecí verejných – či už ide o spoluprácu orgánov verejnej správy s neziskovým sektorom, o podporu charity alebo o posilnenie dobrovoľníctva. Súčasne sa vláda SR zaviazala, že „bude dbať o posilnenie uplatňovania ľudskoprávnych princípov v činnosti vlády a štátnych orgánov“, pričom ľudskoprávne princípy by mali byť „prierezovo zohľadnené pri tvorbe všeobecne záväzných predpisov a implementácii medzinárodných noriem“. Ďalej si vytýčila cieľ zasadiť sa „o účinnejšie a pružnejšie fungovanie všetkých inštitúcií a mechanizmov slúžiacich na ochranu a podporu ľudských práv“, ako aj zámer pri realizácii ľudskoprávnej politiky štátu „úzko spolupracovať s mimovládnymi neziskovými organizáciami pôsobiacimi v oblasti ochrany a podpory ľudských práv“. Napokon vyslovila želanie dosiahnuť taký stav, aby „kultúrna a etnická rôznorodosť nebola bremenom, ale naopak, obohatením štátu, impulzom na to, aby sa menšiny cítili u nás doma, aby sa rozmnožil ľudský, občiansky, kultúrny a ekonomický kapitál, ktorý upevní kvalitu demokracie a posilní slovenskú spoločnosť ako aktívnu súčasť európskeho demokratického spoločenstva zakotveného v EÚ“ (*Programové...*, 2010).

Cesta k naplneniu týchto zámerov však nebola jednoduchá. Najväčšiu pozornosť vzbudili dva kľúčové kroky. Prvým bola príprava nového postu splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti. Druhým boli zmeny v štruktúre dovtedajších poradných orgánov vlády, čo znamenalo vytvorenie novej, širšie koncipovanej Rady vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Tento nový inštitút mal integrovať agendu dovtedy existujúcich poradných orgánov vrátane Rady vlády pre mimovládne neziskové organizácie. Súbeh týchto dvoch zámerov – t. j. založiť novú „veľkú“ ľudskoprávnu Radu a zrušiť pôvodnú Radu vlády SR pre MVO; ako aj predstavou o jeho kompetenciách a dosahu na štátnu správu – spolu s pomerne dlhým časom, kým sa tieto plány začali naplňovať – to všetko spôsobilo v prostredí tretieho sektora rozpaky až znepokojenie.

Pokiaľ ide o novoutvorenú Radu vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť, jej ustanovujúce zasadnutie sa konalo 12. apríla 2011. Namiesto samostatných rád sa v jej rámci konštituovalo osem samostatných výborov, ktoré majú v Rade svojho zástupcu. Jedným z nich je Výbor pre mimovládne neziskové organizácie.¹⁵ Na svojom druhom

¹⁵ Okrem Výboru pre mimovládne neziskové organizácie sa ustanovil Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny, Výbor pre seniorov, Výbor pre osoby so zdravotným postihnutím, Výbor pre rodovú rovnosť, Výbor pre deti a mládež, Výbor pre výskum, vzdelávanie a výchovu v oblasti ľudských práv a rozvojového vzdelávania a Výbor pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie. Na svojom druhom stretnutí 27. júna 2011 Rada vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť vyjadrila súhlas so zriadením Pracovnej skupiny rady s názvom Riadiaci výbor Európskeho roka aktívneho starnutia a solidarity medzi generáciami 2012, ďalej so zriadením Pracovnej skupiny rady pre práva osôb s neheterosexuálnou orientáciou, ako aj Multidisciplinárnej pracovnej skupiny rady k vypracovaniu

stretnutí 27. júna 2011 Rada schválila štatúty jednotlivých výborov vrátane Výboru pre mimovládne neziskové organizácie, ktorého predsedom je splnomocnenec vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti. Dôležitou súčasťou nového mechanizmu je, že podľa štatútu Rady jednotlivé výbory môžu prijímať zásadné stanoviská formou uznesení, ktoré sú pre Radu záväzné, ak ich schváli trojpäťtinová väčšina všetkých členov výboru.¹⁶ Trvalo takmer rok, kým sa Rada plne konštituovala a mohla sa začať cielenejšie venovať konkrétnym problémom.

O koncepte splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti sa začalo diskutovať skôr. Už v júli 2010 sa na diskusii o tomto návrhu stretlo s premiérkou 25 predstaviteľov MNO. Ustanovila sa neformálna dobrovoľná pracovná skupina, ktorá sa podujala na vypracovanie prvých dokumentov, predovšetkým návrhu štatútu pre tento post. Jej členmi sa stali Peter Medveď z Nadácie Ekopolis, Šarlota Pufflerová zo združenia Občan, demokracia a zodpovednosť, Boris Strečanský z Centra pre filantropiu n.o., Helena Woleková z Nadácie Socia a Marcel Zajac z Centrum pre filantropiu n.o. V nasledujúcich dvoch mesiacoch sa táto skupina na požiadanie premiérky Radičovej a v spolupráci s ďalšími expertmi intenzívne venovala príprave podkladového materiálu o obsahovej náplni inštitútu splnomocnenca – jeho základnému poslaniu, kompetenciám, ako aj urgentným krokom a opatreniam, aké by bolo vhodné uskutočniť pre skvalitnenie prostredia, v akom MNO pôsobia. Kontaktnou osobou v Úrade vlády SR sa stal Marián Balász, predseda zboru poradcov premiérky I. Radičovej, ktorého pracovná skupina v septembri oboznámila s postupom práce. Pracovná skupina následne dokončila pracovnú verziu štatútu a rámec činnosti splnomocnenca.¹⁷

Členovia pracovnej skupiny pokladali za zmysluplné podieľať sa na spoluutváraní rámcov pre budúce fungovanie mimovládneho sektora. Pritom narážali na viaceré komplikácie. Prvou bol časový sklz na Úrade vlády SR (politická komunikácia vnútri vládnej koalície neumožňovala

metodológie zberu dát o veku, pohlaví, príslušnosti k národnostnej menšine alebo etnickej skupine alebo o iných charakteristikách. Rada tiež schválila zámer vypracovať v roku 2012 Stratégiu ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike. Predseda Rady a podpredseda vlády pre ľudské práva a národnostné menšiny Rudolf Chmel zdôvodnil tento zámer slovami: „Tak, ako je ťažké budovať demokraciu bez demokratov, je rovnako ťažké presadzovať ľudské práva bez ľudskoprávných odborníkov a bez ľudí stotožnených s morálnymi východiskami koncepcie prirodzených ľudských práv, pripravených a zameraných pre jej napĺňanie. Považujem preto za nevyhnutné, aby sa vypracovala Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv, ktorej súčasťou by mal byť aj nový Národný plán vzdelávania a výchovy k ľudským právam. Súčasný národný plán je len rezortný dokument a nemá celospoločenský dosah“ (*Zápisnica...*, 2011).

¹⁶ Výbor sa skladá z dvoch samostatných komôr. Jednu komoru tvoria členovia výboru za štátnu správu, druhú členovia výboru za mimovládne neziskové organizácie. Členmi komory za štátnu správu, ktorých vymenúva a odvoláva predseda výboru, sú štátni tajomníci jednotlivých ministerstiev, splnomocnenec vlády pre rómske komunity a generálny riaditeľ sekcie ľudských práv a rovnakého zaobchádzania Úradu vlády SR. Členov komory za MNO vymenúva a odvoláva predseda výboru na návrh nasledujúcich organizácií a platforiem: Sociofórum, Asociácia poskytovateľov sociálnych služieb, Ekofórum, Spoločnosť environmentálnych výchovných programov Špirála, Rada mládeže Slovenska, Fórum donorov, Asociácia komunitných nadácií Slovenska, Platforma mimovládnych rozvojových organizácií, Ženská loby Slovenska, Slovenská humanitná rada, Únia materských centier, Okrúhly stôl Maďarov na Slovensku, Fórum života, poradný orgán splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Asociácia organizácií zdravotne postihnutých občanov v SR, Národná rada občanov so zdravotným postihnutím v SR, Asociácia telovýchovných jednôt a klubov SR, Združenie horských a ostatných záchranných systémov SR, Slovenský Červený kríž, Vidiecky parlament, Dobrovoľnícke centrá, Stála konferencia organizácií tretieho sektora SR. Predseda výboru ďalej vymenúva a odvoláva aj päť významných osobností, ktorí pôsobia v oblasti rozvoja občianskej spoločnosti. Členmi komory za mimovládne neziskové organizácie sa môžu stať aj ďalší zástupcovia platforiem. O rozšírení počtu členov rozhoduje komora dvoj tretinovou väčšinou všetkých členov.

¹⁷ Členmi pracovnej skupiny a spoluautormi dokumentu sa medzičasom stali aj Janka Debrecéniová a Ľubica Trubíniová z organizácie Občan, demokracia a zodpovednosť, Filip Vagač z Nadácie Jána Langoša a Martin Bútora z Inštitútu pre verejné otázky.

prísť s rýchlou reakciou na prácu skupiny); druhou bola skutočnosť, že tretí sektor nedisponoval nijakým reprezentatívnym fórom, ktoré by poverilo vlastných reprezentantov prípravou dokumentov pre post splnomocnenca (v minulosti takým orgánom bolo Grémium tretieho sektora); treťou bola nejednotnosť názorov vnútri mimovládneho neziskového sektora. Členom pracovnej skupiny bolo od začiatku zrejmé, že pripravujú iba úvodný podkladový materiál, ktorý sa po období internej komunikácie medzi pracovnou skupinou a Úradom vlády SR stane východiskom pre ďalšiu diskusiu.

V prostredí MNO neexistoval jednotný názor na užitočnosť vytvorenia postu splnomocnenca pre rozvoj občianskej spoločnosti. Najvýraznejšiu kritiku tlmočila riaditeľka Nadácie Charty 77 Zuzana Szatmáry, ktorá spochybnila zámer utvoriť funkciu splnomocnenca. Už v júli 2010 upozornila, že za čias predchádzajúcej vlády sa podarilo vytvoriť efektívne odborné zastúpenie mimovládnych organizácií pred vládou, a to zriadením Legislatívno-ekonomickej skupiny pri vtedajšej Rade vlády pre mimovládne organizácie, pričom s predstaviteľmi vlády sa dosiahla dohoda, že „bez rokovania a schválenia skupiny sa nezaobíde prijímanie žiadneho rozhodnutia ani zákona, ktorý sa týka tretieho sektora a ľudských práv“. Podľa nej mandát nezávislej skupiny je stále platný, „a to by nová vláda mala vedieť. Iba ak by cieľom nevedomosti bolo vytváranie inštitúcie na vlastné potreby, čo sa pochopiteľne nedá vylúčiť v žiadnej vláde“ (Szatmáry, 2010). V neskoršej diskusii o poste splnomocnenca Z. Szatmáry konštatovala, že na to, aby mimovládne organizácie mohli spolupracovať s vládou, nepotrebujú takéhoto prostredníka; užitočnejšie by bolo sfunkčniť Radu vlády pre mimovládne organizácie (Krempaský, 2011).

Keďže Úrad vlády SR neposkytoval priebežné informácie o postupe pri konštituovaní tohto postu a verejnosť nebola náležite informovaná, Centrálny portál pre neziskový sektor požiadal Úrad vlády SR o aktuálnu informáciu. Ten v stanovisku zo dňa 12. 10. 2010 uviedol, že existuje pracovná skupina zložená zo zástupcov MNO, „ktorej úlohou je v spolupráci s predsedom Zboru poradcov spracovať a predložiť návrh činnosti splnomocnenca, vymedziť základné úlohy a pripraviť pracovnú verziu štatútu splnomocnenca... o funkcii splnomocnenca pre rozvoj občianskej spoločnosti sa uvažuje ako o dočasnej funkcii, pokiaľ sa nevytvorí na Slovensku optimálne legislatívne a finančné prostredie, v ktorom mimovládne organizácie dokážu plnohodnotne realizovať svoju úlohu v prospech celej spoločnosti a v ktorej bude plnohodnotne zabezpečená aj sprostredkovateľská úloha tretieho sektora medzi štátom a občanmi“ (Reakcia na..., 2010).

Časť výhrad treťosektorovej komunity zhrnul v príspevku, uverejnenom v polovici októbra 2010, 100 dní od nástupu novej vlády, na Centrálnom portále pre neziskový sektor, jeden z dlhoročných aktivistov a lídrov mimovládneho sektora, niekdajší hovorca Grémia tretieho sektora Pavol Demeš. Podľa neho nástup vlády Ivety Radičovej vyvolal nebývalý optimizmus: „Tieto očakávania sa opierali aj o fakt, že mnohí členovia vlády a poslanci pôsobili v organizáciách tretieho sektora, a preto chápu fungovanie občianskych organizácií a ich kapacitu prispievať k verejnému blahu formou služieb či kontrolou výkonu nositeľov politickej a ekonomickej moci. Premiérka Radičová bezprostredne po nástupe do úradu vyhlásila, že hodlá vytvoriť post splnomocnenca pre občiansku spoločnosť, následne zvolala takmer tri desiatky predstaviteľov MNO, predostrela nám svoje predstavy a tlmočila ponuku podieľať sa na kreovaní nového postu v slovenskom verejnom živote.“ Podľa autora však medzičasom uplynulo niekoľko mesiacov a „nič zásadného sa neudialo. Splnomocnenec sa nekoná a Úrad vlády SR zatiaľ neposkytol informácie o termíne, ani o možných kandidátoch na funkciu splnomocnenca vlády pre občiansku spoločnosť. (...) Zdá sa mi, že dobre mienený úmysel jednoducho nevyšiel a treba ho revidovať. Mimovládky majú problém vytvoriť „hranatý kruh“ a nikomu sa veľmi na tento post nechce. Odkúšaný model Rady vlády pre neziskové organizácie pod podpredsedom vlády SR je lepšie riešenie. Otvára viacero

možností spolupráce s relevantnými rezortmi a v prípade dobrej vôle sa cez tento mechanizmus môže zdokonaľiť legislatíva a financovanie organizácií občianskej spoločnosti“ (Demeš, 2010).

V stanovisku tlačového a informačného odboru Úradu vlády SR k príspevku P. Demeša sa uvádzali o.i. tieto doplňujúce informácie: „Nie je pravda, že nič zásadné sa neudialo. Pracovná skupina sa v septembri stretla s predsedom zboru poradcov Mariánom Balázsom a oboznámila ho s doterajšou prácou. (...) Pracovná skupina následne dokončila pracovnú verziu štatútu a rámca činnosti splnomocnenca. V najbližších dňoch predsedníčka vlády prijme túto pracovnú skupinu, dohodne sa ďalší postup vo veci štatútov a tiež postup pri výbere osoby splnomocnenca.“ Podľa stanoviska „tvrdenia pána Pavla Demeša, že ‚nič zásadné sa neudialo‘ alebo že ‚predstavitelia štátnej správy akosi vyčkávajú‘, sú zrejme len dôsledkom jeho neinformovanosti“ (*Reakcia...*, 2010).

O dva dni neskôr sa s pracovnou skupinou stretla predsedníčka vlády SR Iveta Radičová. Prevzala spracované podklady pre zámer a ciele práce splnomocnenca a rozhodla, že návrh predloží na rokovanie koalíčných partnerov. „Mimovládny sektor a aktívni občania sú pre vládu dôležití partneri pri spravovaní vecí verejných. Inštitút splnomocnenca je súčasťou strategických plánov efektívne zapojiť verejnosť do tvorby a realizácie verejných politík. A vytvoriť stimulujúce podmienky pre činnosť mimovládnych organizácií,“ zdôraznila (*Predsedníčka...*, 2010; *Radičová zvažuje...*, 2010).

V čase, keď materiál o poste splnomocnenca čakal na to, aby sa dostal na rokovanie Koaličnej rady, Centrálny portál pre neziskový sektor v polovici januára 2011 otvoril na túto tému diskusiu. Stanoviská poslali napríklad Grigorij Mesežnikov, Eva Siracká, Pavol Demeš, Marcel Zajac, Danica Hullová, Zuzana Szatmáry, Filip Vagač, Platforma mimovládnych rozvojových organizácií zastupujúca slovenské MNO aktívne v oblasti zahraničnej rozvojovej a humanitárnej pomoci a iní (*Stanoviská...*, 2011). Časť názorov bola opatrná, skeptická až kritická. Napríklad prezidentka Ligy proti rakovine Eva Siracká s poľutovaním konštatovala, že „na rozdiel od štátov západnej Európy, kde funguje pre mimovládne organizácie pružná legislatíva, sa naša práca i práca iných serióznych inštitúcií v tomto sektore v prospech celej spoločnosti nijako neuľahčuje. Pomoc na odstránenie nedomyšlených direktív neprišla a ani nám nebolo umožnené, aby sme sa na nejakom fóre mohli o potrebných zmenách porozprávať. A tak sa s určitou skepsou zamýšľame nad vytvorením novej stratégie kreovaním postu splnomocnenca vlády pre občiansku spoločnosť, ktorý by mal riešiť i vyriešiť partnerský vzťah umožňujúci bezbariérové a štátu prospešné aktivity.“ Z. Szatmáry kritizovala vládu za to, že „nevyužíva tie inštitúcie na spoluprácu s tretím sektorom, ktoré už existujú, a zbytočne vytvára nové... Pokladá vláda tretí sektor za partnera pri riešení problémov, ktoré nevie, nechce alebo nemôže riešiť štát? Pokladá aktívny a zdatný sektor za svoju brzdu či hendikep? Alebo mieni aktivity tretieho sektora podriadiť svojim potrebám?“ Pavol Demeš sa vrátil k otázke Rady vlády pre mimovládne organizácie: keďže vláda sa rozhodla, napriek hlasom zdola, túto Radu zrušiť a hľadať iné mechanizmy na zapojenie predstaviteľov MNO do spolourozhodovania, je namieste otázka: „Kedy a ako budú vtiahnutí predstavitelia platforiem MNO a odborníci do nových mechanizmov?“

Viacero hlasov však myšlienku vytvorenia pozície splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti podporilo. „Moje poznanie toho, v akej reálnej situácii sa nachádzajú aktívni občania a mimovládne neziskové organizácie,“ napísal Marcel Zajac, „ma často núti pochybovať o tom, že zmeny spoločenských pomerov po roku 1989, ale aj ďalšie sľubované a menej dramatické zmeny stavu a kvality našej spoločnosti myslia naši správcovia vecí verejných vážne.... Ak sa v rovnakom čase podarí nájsť priestor na to, aby si spolu sadli aktívni občania so svojimi návrhmi a predstavami o fungovaní otvorenej spoločnosti so správcami spoločnosti, ktorí budú mať poznanie, vôľu, ale hlavne kompetencie umožniť

aktívnym občanom niektoré z ich predstáv naplniť, môže naša spoločnosť svoju kvalitatívnu zmenu dosiahnuť.“ Podľa Grigorija Mesežnikova úlohou splnomocnenca bude „urobiť inventúru existujúceho stavu a pripraviť pôdu pre potrebné legislatívne zmeny, pre naštartovanie mechanizmov, ktoré prispievajú k udržateľnosti mimovládnych organizácií.“ Zároveň navrhol, aby „takýto splnomocnenec pôsobil obmedzenú dobu – do konca terajšieho volebného obdobia a aby jeho úloha spočívala v tom, že za štyri roky urobí všetko, aby už v budúcnosti jeho prácu nikto nepotreboval...“ Pavol Demeš opäť pripomenul, že zatiaľ bolo zverejnených len minimum informácií o predstavách vlády o spolupráci s tretím sektorom.

Podobne Filip Vagač konštatoval, že celý proces trvá veľmi dlho: „Rozumiem tomu, že politici riešia veľmi dôležité veci. Nie som si istý, nakoľko je téma rozvoja občianskej spoločnosti v súčasnosti aj témou politickou. Zriadenie úradu splnomocnenca nie je totiž o tom, či bude na úrade vlády o jedného úradníka viac alebo menej. Ak ide tejto vláde o naozajstnú účasť občanov v spravovaní spoločnosti, jeden úradník tomu nepomôže. Pomôže tomu podľa môjho názoru politický program, skutočná predstava, čo to bude znamenať na politickej mape, aké zmeny sa udejú v kompetenciách jednotlivých ministerstiev, akú „moc“ dostane občan, aké finančné prostriedky budú vyčlenené na proces vŕahovania občanov do vecí verejných a ktoré iniciatívy budú v rámci rozvoja občianskej spoločnosti podporené.“ Nositeľom tohto programu nemôže byť podľa neho tretí sektor, musí to byť vláda.

Celkovo možno konštatovať, že väčšina diskutujúcich vyjadrila podporu zachovaniu Rady vlády pre MVO. Pritom si však takisto vedeli predstaviť aj kreovanie novej funkcie splnomocnenca pre neziskový sektor, pokiaľ jeho kompetencie budú jasné a zrozumiteľné pre každého. Na stránke Centrálného portálu pre neziskové organizácie prebiehala tiež neformálna anketa o tom, kto by mal tento post vykonávať. Na túto tému sa diskutovalo aj v tlači (Krempaský, 2011).

Napokon koncom januára 2011 Úrad vlády SR informoval o tom, že návrhu štatútu splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti bol odoslaný na medzirezortné pripomienkové konanie. Štatút upravuje postavenie, úlohy, vzťahy a zodpovednosť splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rozvoj občianskej spoločnosti, zásady činnosti, organizačné zabezpečenie jeho činnosti a vzťahy splnomocnenca k orgánom štátnej správy, orgánom územnej samosprávy a iným subjektom, s cieľom riešenia zásadných otázok participácie aktívnej verejnosti na správe vecí verejných, mimovládnych neziskových organizácií ako inštitúcií aktívnej verejnosti, ako i štátnej správy a samosprávy priateľskej k aktívnej verejnosti v Slovenskej republike.

Začiatkom marca 2011 vláda rozhodla, že jej splnomocnencom pre rozvoj občianskej spoločnosti bude Filip Vagač. V jednom z prvých rozhovorov zdôraznil, že „post splnomocnenca by mal prispieť k tomu, aby občania mohli väčšmi ovplyvňovať verejné záležitosti. Súčasný vzťah medzi štátom a tretím sektorom nie je podľa neho jasne zadefinovaný, pričom sektor ako celok je „silne podvyživený, mnohé organizácie nemôžu plniť základné funkcie, pre ktoré vznikli a chcú občanom ponúknuť – štát nevyužíva potenciál toho, čo občania ponúkajú“ (Piško, 2011). Nový splnomocnenec ohlásil „okružnú cestu po Slovensku“, ktorá by mala zlepšiť informovanosť v jednotlivých regiónoch a priniesť tiež argumenty v prospech neziskového sektora v jeho vyjednávaní so štátnou správou. Informoval tiež o tom, že keď vláda pretransformovala niekdajšiu Radu vlády na Výbor pre mimovládne organizácie, podarilo sa dosiahnuť, aby sa všetky uznesenia, ktoré tento výbor prijme dvojtretinovou väčšinou, automaticky zaradili ako pripomienka k jednotlivým materiálom v rámci rokovania vlády (*Splnomocnenec...*, 2011).

Na jeho zvolenie zareagovalo viacero osobností z tretieho sektora. „Moja reakcia je pozitívna,“ povedal Boris Strečanský z Centra pre filantropiu. „Mal by vybudovať na úrovni

štátu nejakú jednotku alebo systém, aby sa štát mohol zaoberať problematikou neziskového sektora.“ „Reagujem pozitívne,“ pripojila sa správkyňa Nitrianskej komunitnej nadácie Ľubica Lahká. „Podľa môjho názoru by mal splnomocnenec komunikovať so strešnými organizáciami neziskových spoločností a riešiť problémy ako legislatívna podpora financovania, zmena zákona o 2 %, zlý zákon o sociálnych službách a všetky tieto výstupy prenášať na úroveň vlády.“ Peter Medved' z Nadácie Ekopolis súdi, že „osoba je skúsená, zodpovedná a má prehľad“ a takisto upozornil na nutnosť venovať sa legislatívnej podpore financovania. Podobne Eduard Marček zo Slovenského centra fundraisingu vnímal vymenovanie pozitívne a zdôraznil potrebu zaoberať sa vzťahom štátu k financovaniu tretieho sektora. Marcel Zajac považoval osobu splnomocnenca za dôveryhodnú, pričom očakával, že otvorí všeobecnú diskusiu o tom, ako je neziskový sektor ukotvený v legislatíve. Podľa Pavla Demeša pred splnomocnencom stojí neľahká výzva, ktorá sa dá zvládnuť len vtedy, ak bude „požívať rešpekt predstaviteľov štátu, bude mať správne nastavené očakávania a spoluprácu s organizáciami občianskej spoločnosti a bude pravidelne komunikovať s verejnosťou. O primeranom administratívnom zázemí a otvorených dverách do premiérkinej pracovne ani nehovoriac. My, jeho kolegovia z tretieho sektora, mu budeme viac než držať palce“ (P. Demeš..., 2011).

Filip Vagač po vymenovaní uviedol: „Prvou úlohou, ktorou ma poverila vláda, je vypracovanie koncepcie rozvoja občianskej spoločnosti. Pokladám za kľúčové, aby takáto koncepcia vznikala vo vzájomnom dialógu, a tak bude potrebné otvoriť čo najširšiu diskusiu v rámci tretieho sektora o tom, čo by mali byť základné piliere tejto koncepcie... Za prioritné oblasti z tohto pohľadu pokladám zlepšenie možnosti aktívnej participácie občanov, otvorenie debaty o podpore infraštruktúry tretieho sektora a zmenách vo financovaní aktivít občanov zo strany štátu, zmeny v legislatívnom prostredí (zákon o dobrovoľníctve a ďalšie) a zviditeľnenie aktivít, ktoré občania pre spoločnosť robia“ (Splnomocnenec..., 2011).

Okrem prípravy verejnej diskusie o štatúte Výboru pre mimovládne neziskové organizácie, podpory zahraničných aktivít slovenských MNO a konzultácií o ďalšom období Nórskeho finančného mechanizmu, z ktorého čerpajú aj MNO v SR, jedna z prvých konkrétnych úloh sa týkala pripravovaného zákona o dobrovoľníctve. Zákon prešiel širokou verejnou diskusiou, v rámci ktorej splnomocnenec prostredníctvom medzirezortného pripomienkového konania uplatnil 25 zásadných pripomienok.¹⁸

6. OBČIANSKY MONITORING VYUŽÍVANIA FONDOV EURÓPSKEJ ÚNIE

Na úvod stručne pripomeňme, že vznik nezávislého občianskeho tímu na monitoring fondov EÚ iniciovalo v roku 2001 Centrum pre podporu miestneho aktivizmu (CEPA). Bola to reakcia na neschopnosť oficiálnych inštitúcií zabezpečiť transparentnú správu fondov EÚ, slabú úroveň zapájania obcí, regiónov a mimovládnych organizácií do ich programovania a využívania a kriticky nízku mieru informovania verejnosti o dianí v tejto oblasti.

V súčasnosti tento tím koordinujú Priatelia Zeme-CEPA. Jeho členmi sú zástupcovia mimovládnych organizácií v oficiálnych monitorovacích výboroch a pracovných skupinách podieľajúcich sa na programovaní fondov EÚ a tiež nezávislí experti zaoberajúci sa regionálnou politikou, verejnými financiami a udržateľným rozvojom. Práca v tíme nie je honorovaná a je limitovaná časovými kapacitami jeho členov. Úlohou tímu je prispievať k

¹⁸ Pozri podrobnejšie v časti o dobrovoľníctve.

zladeniu správy fondov EÚ s verejnými záujmami, monitorovať postup vlády pri ich programovaní, informovať verejnosť v regiónoch o aktuálnom vývoji, pripravovať podnety pre oficiálne inštitúcie na Slovensku i v EÚ, a potom sledovať ich uplatňovanie v praxi, monitorovať vybrané projekty podporené z fondov EÚ (Grambličková – Mojžiš – Zamkovský, 2011).

V roku 2010 sa MNO sústredili predovšetkým na monitorovanie využívania fondov EÚ. Okrem práce v monitorovacích výboroch jednotlivých operačných programov poukazovali na konkrétne prípady zneužívania fondov a presadzovali zvýšenie transparentnosti a zlepšenie zverejňovania informácií o tom, ako sú fondy využívané. MNO po negatívnych skúsenostiach z predchádzajúcich rokov upozorňovali aj na problematické podmienky financovania aktivít MNO z fondov EÚ.

V programovacom období 2007 – 2013 monitoruje realizáciu programov financovaných zo štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu 10 monitorovacích výborov. Monitorovacie výbory sú zriadené aj pre niektoré ďalšie programy, napríklad Program rozvoja vidieka. Aj keď štátne úrady sú povinné zabezpečiť účasť MNO v monitorovacích výboroch, efektívnosť ich pôsobenia je otázná. Podmienky pre prácu MNO v monitorovacích výboroch sa roku 2010 výraznejšie nezlepšili – naďalej je realitou veľmi slabé zastúpenie MNO (väčšinou jeden či dvaja členovia) a výrazná prevaha predstaviteľov štátnej správy.

Navyše, nie všetkých zástupcov MNO možno považovať za reprezentatívnych. Pri vymenovaní členov Monitorovacieho výboru Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia a Monitorovacieho výboru pre Vedomostnú ekonomiku ministerstvá odignorovali odporúčania Rady vlády pre mimovládne organizácie, ktorá pripravila nominácie v spolupráci s národnými platformami MNO. Aj v tomto roku zastupovali MNO v týchto operačných programoch nominanti ministrov. Čiastočné zlepšenie nastalo v Operačnom programe Zamestnanosť a sociálna inklúzia, kde sa mali možnosť zúčastniť na neformálnom zasadnutí monitorovacieho výboru v novembri 2010 aj MNO, ktoré nie sú členmi výboru.

Mimovládne organizácie, ktoré pôsobia v monitorovacích výboroch, už roky upozorňujú na to, že majú problém pokryť svoje finančné náklady na túto prácu. Situácia sa nezlepšila ani v roku 2010: naďalej čelia nedostatku zdrojov a kapacít, ale aj ďalším prekážkam, ako je napríklad nedostatočný prístup členov monitorovacích výborov k informáciám či krátky čas, aký majú na preštudovanie dokumentov a prípravu na zasadnutia výboru. Vo väčšine operačných programov MNO nemajú takmer žiadne možnosti kontrolovať a monitorovať proces hodnotenia žiadostí o finančný príspevok a schvaľovania projektov.

Príkladom pozitívnej zmeny je iniciatíva vedenia Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Od jesene 2010 majú zástupcovia MNO možnosť zúčastniť sa ako pozorovatelia na výbere hodnotiteľov projektov a na zasadnutiach výberových komisií. To znižuje priestor pre osobné intervencie hodnotiteľov a členov výberových komisií v prospech konkrétnych projektov.

Efektívna verejná kontrola fondov je možná, len ak majú občianske organizácie prístup k podrobným informáciám o procese implementácie fondov a o účele, na ktorý boli prostriedky z fondov použité. V prvej polovici roka 2010 bola úroveň zverejňovania informácií na webe rovnaká ako v minulých rokoch – pre žiadateľov boli k dispozícii kvalitné a úplné informácie o vyhlásených výzvach, no ministerstvá zverejňovali len základné informácie o podporených projektoch. Podrobnejšie informácie mali MNO možnosť získať len prostredníctvom osobitných žiadostí podľa zákona o slobodnom prístupe k informáciám. Stretávali sa však s obštrukciami zo strany štátnych orgánov: v niektorých prípadoch im informácie o schválených projektoch odmietli sprístupniť s odôvodnením, že ochraňujú

duševné vlastníctvo, resp. že informácie nemajú k dispozícii v štruktúre, v akej ich MNO požadujú.

Po nástupe novej vlády v júli 2010 sa situácia čiastočne zlepšila. V snahe zvýšiť transparentnosť využívania verejných financií bola uzákonená povinnosť verejných inštitúcií zverejňovať všetky zmluvy, ktoré sa týkajú verejných obstarávaní. To výrazne zlepšilo aj dostupnosť informácií, ktoré sa týkajú využívania fondov EÚ.

V januári 2011 bol vytvorený Centrálny register zmlúv, v ktorom sú zverejňované všetky zmluvy týkajúce sa využívania verejných financií vrátane zmlúv o poskytnutí nenávratného finančného príspevku. Ich prílohou sú aj informácie o cieľoch projektu, aktivitách, merateľných ukazovateľoch výsledku a dosahu projektu a stručný rozpočet projektu. Občania, MNO či médiá tak majú prístup k niektorým konkrétnym informáciám o podporených projektoch. V porovnaní s úrovňou zverejňovania informácií o podporených projektoch do roku 2010, keď väčšina riadiacich orgánov zverejňovala na webe len názov projektu, žiadateľa a výšku finančného príspevku, teda nastal pozitívny posun. Na webe však stále chýbajú informácie napríklad o práci monitorovacích výborov, o externých hodnotiteľoch projektov či o uplatňovaní pravidla zákazu konfliktu záujmov.

MNO nemonitorujú len procesnú stránku využívania fondov EÚ. Ako partneri by sa mali podieľať aj na rozhodovaní o obsahu programov. Závažnou zmenou, ktorú začiatkom roku 2011 navrhla vláda premiérky Radičovej, bola realokácia 350 mil. eur z operačných programov Informatizácia spoločnosti, Výskum a vývoj, Vzdelávanie, Zamestnanosť a sociálna inklúzia do operačného programu Doprava. Toto vážne rozhodnutie sa urobilo bez primeranej diskusie s partnermi. V rozpore s platnými pravidlami o ňom predstavitelia vlády nerokovali ani s členmi Národného monitorovacieho výboru. Na tento nesystémový krok reagovala nielen vedecká obec, ale aj MNO, ktoré vyzvali vládu, aby zastavila proces účelovej realokácie. Na túto výzvu prišla zatiaľ iba formálna odpoveď.

Začiatkom marca 2011 poslala EK ministerstvu dopravy list, v ktorom vyjadrila vážne výhrady voči plánovanej realokácii (časť z nich bola totožná s výhradami, ktoré mali slovenské MNO). Nateraz sa zdá, že najprv bude treba zlepšiť čerpanie v Operačnom programe Doprava (v roku 2010 bolo takmer najnižšie zo všetkých operačných programov), a až potom bude možné uvažovať o realokácii. V čase kompletizácie tejto publikácie ešte nebolo známe, či EK presun povolí.

V roku 2011 sa začal proces programovania fondov EÚ na obdobie rokov 2014 – 2020. Aj na tomto dôležitom procese by sa mali podieľať partneri vrátane MNO. Zástupca Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR na seminári, pripravenom v máji 2011 organizáciou Priatelia Zeme-CEPA, vyhlásil, že vláda má záujem zapojiť do programovania aj MNO, nedokázal však spresniť, akým mechanizmom sa bude princíp partnerstva uplatňovať.

Európske fondy sú pre mimovládne organizácie jedným z potenciálnych dôležitých zdrojov, tak, ako sú mimovládne organizácie dôležitým aktérom pri zvyšovaní kvality života občanov a uspokojovaní ich potrieb. Aj preto sa MNO počas celého procesu programovania na roky 2007 – 2013 snažili presadiť, aby vo fondoch boli jasne vyčlenené financie na aktivity neziskových organizácií. Rovnako uvažovala aj Európska komisia, ktorá motivovala nové členské štáty EÚ pri programovaní zdrojov k tomu, aby riešili aj otázku kapacít relevantných aktérov – mimovládnych organizácií i verejnej správy – podieľajúcich sa na aktivitách, ako je sociálna inklúzia. Výsledkom týchto procesov v období rokov 2004 – 2006 bolo zaradenie opatrenia 4.1 „Zlepšenie kvality služieb poskytovaných verejnou správou a neziskovými organizáciami“ do Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Vďaka tomu bolo v štrukturálnych fondoch na roky 2007 – 2013 aspoň jedno opatrenie, ktoré bolo

zamerané výslovne na podporu rozvoja kapacít mimovládnych organizácií. Žiaľ, zverejňované výzvy, ktoré boli plne v réžii Ficovej administratívy, boli nerelevantné pre potreby a situáciu v prostredí MNO. Zmeny, ktoré sa v priebehu realizácie opatrenia uskutočnili, zlepšili toto prostredie len kozmeticky a marginálne. V okolitých krajinách sa tieto opatrenia realizovali výrazne adresnejšie a relevantnejšie. Napríklad v Poľsku sa tieto prostriedky použili – okrem iných rozvojových tém relevantných pre MNO – na podporu ľudskoprávných a watchdogových projektov a iniciatív.

Po negatívnych skúsenostiach v predchádzajúcich rokoch spracovali MNO pripomienky a návrhy, ktoré by zlepšili podmienky a umožnili im čerpať financie z fondov. V roku 2010 opäť upozorňovali na to, že hoci majú možnosť čerpať financie z viacerých operačných programov a opatrení, existuje niekoľko vážnych bariér, ktoré im znemožňujú alebo veľmi komplikujú využívanie financií z fondov. Patrí medzi ne obrovská administratívna náročnosť projektov, nevýhodné zmluvné postavenie prijímateľov pomoci, ktorí doplácajú na nejednotné metodiky, postupy a pokyny ministerstiev, ale aj nevýhodne nastavené podmienky poskytnutia pomoci – napríklad vysoká miera povinného spolufinancovania, či to, že vo viacerých programoch nie sú možné zálohové platby v projektoch, ktoré realizujú MNO. Hoci od nástupu novej vlády v lete 2010 štátne orgány deklarujú, že majú záujem zjednodušovať podmienky čerpania financií z fondov, reálne výsledky zatiaľ MNO nepocítili. Najväčšiu snahu zlepšiť podmienky pre žiadateľov prejavilo doposiaľ Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

7. MNO A SOCIÁLNE SLUŽBY: ZÁPAS O ROVNOPRÁVNE POSTAVENIE POSKYTOVATEĽOV

Štvrtého mája 2010 uplynulo 20 rokov, čo Federálne zhromaždenie ČSFR prijalo zákon č. 180 Zb., ktorým okrem iného zrušilo dovtedajší monopol štátu na poskytovanie sociálnych služieb obyvateľstvu. Keďže spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica neobsahuje záznamy z rokovaní výborov FZ ČSFR, nepoznáme poslanca, ktorý predniesol jednoduchý návrh, aby sociálne služby mohli poskytovať aj fyzické a právnické osoby, pričom „štát môže organizáciám a občanom poskytujúcim sociálne služby poskytovať príspevky na úhradu nákladov za tieto služby“.

Neziskové organizácie na Slovensku sa stali neodmysliteľnou súčasťou systému sociálnych služieb. V 325 zariadeniach s kapacitou 7 557 miest poskytujú sociálne služby pre seniorov, osoby so zdravotným postihnutím, bezdomovcov, obe domáceho násillia, závislé osoby a pod. Dvadsaťtri neziskových organizácií má akreditáciu Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR na špecializované sociálne poradenstvo a sociálnu rehabilitáciu, 59 je akreditovaných pre sociálno-právnu ochranu detí a sociálnu kuratelú. Ďalšie desiatky poskytujú opatrovanie v domácnosti pre viac ako 7-tis. odkázaných, stravovanie, prepravnú službu a ambulantné služby. Zdalo by sa, že neziskovým organizáciám sa v sociálnej oblasti darí. Nie je to tak.

Nezávislá platforma sociálnych mimovládnych neziskových organizácií SocioFórum vo svojom vyhlásení k spomínanému výročiu bola nútená konštatovať, že občania sa síce o služby MNO uchádzajú, ale verejná správa tieto služby neobjednáva: „Predstavitelia štátu sú stále presvedčení, že vo verejných službách nemôže existovať prirodzená súťaž o klienta, že občan odkázaný na pomoc nie je schopný posúdiť a rozhodnúť, aká služba je preňho najvhodnejšia. Bližší sú im verejní zamestnanci služieb ako ľudia, ktorí potrebujú pomoc.“

To už bola aj reakcia na situáciu, v ktorej sa neziskové organizácie ocitli po prijatí dlho očakávaného zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách. V roku 2010 nadobudla účinnosť tá časť zákona, ktorá sa týka financovania sociálnych služieb miestnou a regionálnou samosprávou. Podstata zmeny pripravenej ešte v roku 2008 prostredníctvom 52 pozmeňovacích návrhov poslankyne Jany Valovej (Smer-SD), spočívala v tom, že občan, odkázaný na pomoc druhej osoby, si nemohol slobodne vybrať, kto mu má službu poskytnúť. Rozhodovali o tom úradníci samosprávy. A keďže povinnosťou samosprávy bolo aj spolufinancovať náklady na služby, obce a vyššie územné celky zvolili stratégiu naplňania vlastných zariadení a rozširovania poradovníka čakateľov na služby – a to aj vtedy, keď neziskové organizácie ponúkali voľné miesta.

Zákon bol v niektorých častiach zmätočný a nevykonateľný, preto MPSVR SR pripravovalo novelu zákona hneď po jeho prijatí. Neziskové organizácie predkladali svoje návrhy. Do príprav intervenovali zástupcovia ZMOS i predstavitelia VUC, až napokon po celoročnej snahe ministerstva i mimovládnych organizácií pripravil zmysluplnú novelu ministerka Viera Tomanová začiatkom marca 2010 novelu zákona z rokovania Národnej rady SR stiahla. Keďže situácia bola kritická, vláda schválila mimoriadne dotácie pre obecné zariadenia a pre neverejných poskytovateľov na dofinancovanie služieb.

V tom čase už Ústavný súd SR rozhodoval o podaní, odoslanom v apríli 2009 skupinou poslancov NR SR, ktorého iniciátorkou bola poslankyňa Monika Gibalová (KDH). Podaná sťažnosť sa týkala diskriminácie neziskových organizácií – v terminológii zákona neverejných poskytovateľov. Ústavný súd v máji 2010 vyhovel predkladateľom a jeho nález potvrdil, že zákonný postup zabezpečovania služieb diskriminuje neverejných poskytovateľov v ich hlavnej činnosti – v poskytovaní sociálnych služieb, a tým aj v prístupe k verejným zdrojom, čo má pre nich likvidačný účinok.

A čo neziskové organizácie? SocioFórum vydalo v náklade 15 000 ks brožúrku *Potrebujem pomoc, čo mám robiť?*, určenú pre občanov, ale aj poskytovateľov a úradníkov, ktorí vykonávajú základné sociálne poradenstvo. SocioFórum, Asociácia poskytovateľov sociálnych služieb, Konferencia biskupov Slovenska a mnohé ďalšie organizácie pri každej vhodnej príležitosti poukazovali na zlý zákon a žiadali nápravu. Veľká časť verejnosti porozumela základnému posolstvu MNO, že zákon nedovoľuje občanovi vybrať si poskytovateľa podľa vlastných kritérií, resp. na základe odporúčania dôveryhodných ľudí. A s tým je ťažké sa stotožniť. Preto vyvolali aktivity MNO ohlas, preto Asociácia poskytovateľov sociálnych služieb od marca 2010 získala 56-tis. podpisov pod petíciu za zrovnoprávnenie poskytovateľov sociálnych služieb a uplatňovanie práva občana na výber poskytovateľa sociálnych služieb.

SocioFórum prednieslo svoje návrhy na výročnej konferencii v júni 2010 v podobe siedmich základných téz na určenie nových pravidiel financovania. Vo výzve účastníkov konferencie „Učme sa spolu šetrnosti a solidarite“, určenej predstaviteľom novej vlády, ale aj samosprávy, zdôraznilo potrebu zladit' sociálny a ekonomický aspekt systému sociálnych služieb. V auguste 2010 zástupcovia neziskových organizácií súhlasili so zámerom nového vedenia ministerstva pripraviť rýchlu „malú“ novelu zákona, ktorá by sa vysporiadala s výrokom Ústavného súdu SR. Súčasne mala novovytvorená pracovná skupina intenzívne pripravovať „veľkú“ novelu zákona, ktorá bude riešiť všetky ostatné sporné otázky, najmä financovanie služieb. V čase medzi prvým čítaním novely v NR SR a jej schválením však „malá“ novela neobyčajne narástla – z pôvodných 3 bodov na takmer 40.

Napokon v decembri 2010 parlament schválil poslanecký návrh, ktorý dával do súladu nález Ústavného súdu SR so zákonom o sociálnych službách. Zároveň však poslanci schválili množstvo ďalších pozmeňovacích návrhov, pripravených, ale neschválených predchádzajúcou

vládou. Medzi nimi sú opäť také, ktoré zvyhodňujú časť obcí na úkor ostatných poskytovateľov. Prijat' efektívny a nediskriminujúci systém financovania sociálnych služieb je teda zatiaľ nesplnenou úlohou z programového vyhlásenia novej vlády.

8. DOBROVOĽNÍCTVO: SPOLUPRÁCA ŠTÁTU A MNO PRI TVORBE NOVÉHO ZÁKONA

Keďže rok 2011 vyhlásila Rada Európy za Európsky rok dobrovoľníctva, rok 2010 sa niesol v znamení jeho prípravy, ktorá rešpektovala priority a potreby formulované Radou Európy na základe požiadaviek dobrovoľníckych centier a organizácií v Európe. Na príprave programu Európskeho roka dobrovoľníctva na Slovensku spolupracovalo niekoľko organizácií a inštitúcií. Za národný koordinačný orgán Európska komisia oficiálne nominovala IUVENTU – Slovenský inštitút mládeže. Garantom Európskeho roka dobrovoľníctva je ministerstvo školstva. Na príprave sa spolu s tromi ďalšími dobrovoľníckymi centrami (Centrum dobrovoľníctva v Banskej Bystrici, Prešovské dobrovoľnícke centrum a OZ Žabky) podieľalo aj Občianske združenie C.A.R.D.O., ktorého poslaním je rozvoj dobrovoľníctva. Koncepcia roka 2011 sa zamerala najmä na dva ciele: na realizáciu výskumu v oblasti dobrovoľníctva a kampane zameranej na zapojenie čo najväčšieho počtu ľudí do dobrovoľníctva.

Prioritou na celoslovenskej úrovni sa po niekoľkoročných diskusiách stal aj zákon o dobrovoľníctve. Pred voľbami v júni 2010 požiadalo C.A.R.D.O. všetky politické strany, aby sa vyjadrili k podpore rozvoja dobrovoľníctva na Slovensku, medzi iným aj k tvorbe zákona. Nová vláda zákon o dobrovoľníctve zaradila medzi svoje programové priority. Jeho gestorom sa stalo Ministerstvo vnútra SR. Minister vnútra Daniel Lipšic na podnet poslankyne KDĽH Jany Žitňanskej pozval v októbri 2010 C.A.R.D.O. a ďalších predstaviteľov dobrovoľníckych organizácií na stretnutie k príprave zákona. Výsledkom stretnutia, kde okrem iného odznelo, že zákon o dobrovoľníctve možno schváliť len s podmienkou, že nebude mať vplyv na štátny rozpočet, bolo utvorenie príslušnej pracovnej skupiny. C.A.R.D.O. do nej prizvalo ďalších členov a poradcov z rozvojových, environmentálnych a sociálnych organizácií.

Základné požiadavky predstavilo C.A.R.D.O. v dokumente s názvom *Zákon o dobrovoľníctve na Slovensku. Základné tézy zo strany MNO* a v legislatívnom návrhu, ktoré pripravilo 1. slovenské neziskové servisné centrum. Pracovná skupina sa zišla po prvý raz koncom októbra 2010. Na tomto stretnutí sa predniesli požiadavky dobrovoľníckych organizácií. Ministerstvo vnútra si dalo za cieľ schváliť zákon o dobrovoľníctve do konca roka 2011, teda pri príležitosti vyvrcholenia Európskeho roka dobrovoľníctva.

Dobrovoľnícke organizácie očakávali od predloženého návrhu zákona najmä zadefinovanie a úpravu právneho postavenia dobrovoľníka. Išlo o to zásadne zmeniť situáciu, keď pri absencii definície dobrovoľníctva sú dobrovoľníci považovaní za čiernu pracovnú silu, keď náklady na dobrovoľníkov nie sú chápané ako uznávané náklady, keď chýba právna ochrana dvoch alebo troch zúčastnených strán (dobrovoľník, organizácia, klient – prijímateľ) a keď existujúci právny stav neumožňuje organizáciám, aby preplatili dobrovoľníkom sociálne poistenie.

Zákon by teda mal upraviť právne postavenie vysielajúcej organizácie a prijímateľa a ich povinnosti a odporúčania vo vzťahu k dobrovoľníkovi. Návrh zákona vymedzuje aj tzv. zmluvu o dobrovoľníckej činnosti a zároveň umožňuje pri dlhodobej dobrovoľníckej činnosti zarátať čas, ktorý je venovaný dobrovoľníctvu, do odpracovaného času za účelom dôchodkového zabezpečenia.

Jednou zo základných premís expertov z neziskového sektora bolo postaviť zákon tak, aby podporoval, a nie obmedzoval dobrovoľnícku činnosť. Je známe, že spektrum dobrovoľníckych činností je značne široké, mnohé z nich sú veľmi spontánne, čo znamená, že sú postavené na rýchlej reakcii na potrebu v spoločnosti (napríklad pri povodniach, prírodných katastrofách a pod., pri ktorých nie je čas na plnenie administratívnych podmienok), iné sú zase organizované a precízne plánované. Preto je nesmierne náročné dodržať pri komunikácii s ministerstvami podmienku neobmedzujúcej a byrokraticky nezaťažujúcej právnej úpravy, a zároveň dosiahnuť aj to, aby pokrývala všetky aspekty dobrovoľníctva. Diskusia v rámci tretieho sektora počas prípravy zákona sa týkala niekoľkých oblastí. Polemizovalo sa o rozdiely medzi dobrovoľníckymi aktivitami a povinnosťami členov organizácií, o možnosti úrazového poistenia a poistenia zodpovednosti za škodu, o nutnosti existencie písomnej zmluvy a o veku dobrovoľníkov. Proces medzirezortného pripomienkového konania bol uľahčený vďaka tomu, že medzičasom vznikla pozícia splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti. To totiž dobrovoľníckym organizáciám z procedurálneho hľadiska umožnilo, aby nový splnomocnenec Filip Vagač predložil zásadné pripomienky k zákonu vrátane úprav ďalších zákonov – zákona o dani z príjmov vzhľadom na podiel zaplatenej dane, Zákonníka práce a zákona o službách v zamestnanosti. Všetky zásadné pripomienky sektora k návrhu zákona ministerstvo vnútra akceptovalo.

Zákon zavádza nový pojem dobrovoľníctva do slovenskej legislatívy a prinesie viacero podporných mechanizmov pre aktivity občanov. Ako konštatoval F. Vagač, „najpodstatnejším prvkom je zvýšenie asignačného mechanizmu na úroveň 3 %. Doteraz mohli občania asignovať dve percentá zo svojich daní. Ak zákon prejde v súčasnom znení parlamentom, budú môcť fyzické osoby – dobrovoľníci po odpracovaní 40 hodín dobrovoľníckej práce asignovať 3 % zo svojich daní. Ďalšou zmenou je, že samospráva bude môcť podporiť tie dobrovoľnícke aktivity, ktoré bude pokladať na miestnej úrovni za dôležité a odpustiť svojim občanom, ktorí sa zapoja do pomoci komunite, niektoré miestne dane. Podarilo sa tiež dosiahnuť zmenu v rámci Zákonníka práce: zákon otvorí zamestnancom možnosť komunikácie o dobrovoľníckych aktivitách, či už v rámci individuálneho dohovoru, ale taktiež na úrovni kolektívneho vyjednávania“ (F. Vagač..., 2011). Podľa splnomocnenca by nový zákon mal okrem vymedzenia postavenia dobrovoľníkov ukázať aj to, že štát si ich prácu váži.¹⁹

Začiatkom júla 2011 Centrálny portál pre neziskový sektor oznámil, že návrh zákona bol predložený na rokovanie vlády a priniesol jeho znenie (*Text zákona...*, 2011).

Aj keď bude zákon prijatý v zlepšenej podobe, pravdepodobne nevyrieši jeden zo základných problémov dobrovoľníctva na Slovensku – nevytvorí totiž rámec pre priamu finančnú podporu dobrovoľníctva. Na rozdiel od viacerých iných európskych krajín totiž dobrovoľnícke centrá a organizácie na Slovensku nemajú na svoju činnosť finančné podmienky. Preto jedným zo základných výstupov Európskeho roka 2011 budú výsledky reprezentatívneho výskumu o dobrovoľníctve a odporúčania pre vládu, resp. návrh Národnej stratégie podpory dobrovoľníctva na Slovensku. Zámerom dobrovoľníckych centier je vytvoriť kvalitnú infraštruktúru dobrovoľníctva na Slovensku – stabilné a udržateľné dobrovoľnícke centrá, ktorých ciele a úlohy budú definované v spomenutom dokumente. Dobrovoľnícke centrá na Slovensku sa od roku 2010 stretávajú a vedú spoločné celoslovenské a regionálne aktivity. Predpokladá sa, že ich sieťovanie vyústí v roku 2011 do vybudovania Platformy dobrovoľníckych centier a organizácií.

¹⁹ Prieskum, ktorý spracúva Centrum dobrovoľníctva v Banskej Bystrici a Univerzita Mateja Bela ukázal, že do dobrovoľníckych aktivít sa zapája až 27 percent obyvateľov (Piško, 2011).

9. NOVÉ INICIATÍVY V DARCOVSTVE A FUNDRAISINGU

Na Slovensku sa tradícia vzájomnej pomoci rozvíja oddávna, a to najmä v kruhu našich najbližších, susedov a priateľov. Rôzne prieskumy potvrdzujú, že viac ako polovica obyvateľov v priebehu roka niekomu pomohla či už materiálne, alebo finančne. Filantropii, darcovstvu a pomoci druhým ľuďom sa venuje mnoho organizácií a jednotlivcov, a čo i len stručný prehľad o ich činnosti by zabral stránky celých kníh. V nasledujúcich riadkoch si z obrovského množstva aktivít vyberáme iba niektoré aktuálne novinky. Ďalšie informácie o projektoch v tejto oblasti možno nájsť okrem iných aj na stránkach týchto organizácií:

Centrum pre filantropiu n.o. (www.cpf.sk); 1. slovenské neziskové servisné centrum (www.1snc.sk); Komunitná nadácia Bratislava (www.knb.sk); Slovenská katolícka charita (www.charita.sk); Komunitná nadácia Banská Bystrica (www.knzm.sk); Nadácia pre deti Slovenska (www.nds.sk); Dobrý anjel (www.dobryanjel.sk); Nadácia Pontis (www.nadaciapontis.sk); Nadácia Socia (www.socia.sk); Nadácia Ekopolis (www.ekopolis.sk); Nadácia Orange (www.nadaciaorange.sk); Nadácia Tatra banky (www.nadaciatatrabanky.sk); Nadácia SPP (www.nadaciaspp.sk); Dakujeme.sk (www.dakujeme.sk); Donorské fórum (www.donorsforum.sk); Karpatská nadácia (www.karpatskanadacia.sk); Človek v ohrození o.z. (www.clovekvohrozeni.sk); Dobrovolnictvo.sk (www.dobrovolnictvo.sk), portál Ľudia ľuďom (www.ludialudom.sk).

9.1. VZNIK KOALÍCIE NA PODPORU INDIVIDUÁLNEHO DARCOVSTVA

Dlhodobým problémom slovenského neziskového sektora je finančná udržateľnosť, najmä keď ide o nezávislé zdroje. Pokiaľ ide o verejné zdroje, existujúci decentralizovaný mechanizmus podpory v podobe daňovej asignácie sa začína postupne obmedzovať. Ďalšie štátne zdroje (napríklad v podobe dotácií) majú v sebe zabudovanú určitú problematiku, a to tak z hľadiska ich predvídateľnosti, ako aj byrokratickosti pri ich získaní. Mimovládny organizáciám potom už ostávajú iba firemné financie, ktoré však logicky sledujú korporátny záujem, a zahraničné zdroje (niektoré z nich sú na ústupe; iné, najmä európske, avšak spravované administratívnymi orgánmi SR, sú zaťažené nevýhodnými podmienkami poskytovania a byrokratickými prekážkami). Súkromné finančné zdroje prichádzajúce z domácich nadácií nestačia pokrývať potreby čoraz rozvinutejšieho tretieho sektora.

Preto sa pozornosť celkom prirodzene obracia na ďalšie formy a možnosti financovania. Jednou z nich je rozvoj darcovstva. Fórum donorov na základe údajov z registra verejných zbierok uvádza, že počas rokov 2000 – 2010 sa na Slovensku realizovalo celkovo 950 verejných zbierok; z toho v roku 2006 ich bolo 61, v nasledujúcom roku 83, v roku 2008 – 91, v roku 2009 – 116 a v roku 2010 až 156. Ministerstvo vnútra eviduje register všetkých verejných zbierok od roku 2000 (vrátane ukončených)²⁰ a 1. slovenské neziskové servisné

²⁰ http://www.vs.sk/vz/Skripty/vz_frame.htm

centrum na svojom portáli prináša aktualizovaný zoznam momentálne organizovaných zbierok.²¹

Individuálne darcovstvo predstavuje azda najčistejšiu formu podpory práce mimovládnych neziskových organizácií verejnosťou. Ľudia si dnes vedia vybrať organizáciu blízku svojim hodnotám a prispieť (či ešte lepšie pravidelne prispievať, ale tento spôsob darcovstve nie je natoľko rozšírený ako v zahraničí) na jej činnosť. V posledných rokoch vzrástlo množstvo príspevkov pre neziskové organizácie od jednotlivcov. Dnes už na Slovensku pôsobia organizácie, ktorých rozpočet sa do čoraz väčšej miery naplňa vďaka darom od individuálnych podporovateľov. V porovnaní napríklad s Českou republikou však stále zaostávame tak v zameraní, ako aj v kvantite darcovstva.

Za rok 2010 možno na ilustráciu uviesť projekte *Dobrý anjel*. Ide o vynachádzavý systém občianskej finančnej pomoci rodinám s deťmi, kde otec, matka alebo niektoré z detí trpí rakovinou či inou zákerou chorobou, ktorá dostala rodinu do finančnej núdze. Od začiatku činnosti v septembri 2006 do konca roku 2010 sa vyzbieralo spolu vyše 9 mil. eur, pričom počet prispievateľov presiahol 85-tis. ľudí. Túto iniciatívu, unikátnu nielen v rámci Slovenska, založili dvaja podnikatelia, Andrej Kiska a Igor Brossmann, ktorí mali osobnú skúsenosť s rakovinou. Zakladatelia prispeli do zbierky nielen vlastnými financiami, ale aj invenciou a manažérskym know-how a naplno sa do nej vložili aj po ľudskej stránke. Logistika je naprogramovaná tak, že peňažné dary prijaté v jednom mesiaci sa v plnej výške a rovným dielom doručujú chorým už v prvý pracovný deň nasledujúceho mesiaca. Všetky prevádzkové náklady na chod neziskovej organizácie sa hradia zo súkromných peňazí zakladateľov. Na zrozumiteľnej internetovej stránke môže každý darca vidieť adresy a oboznámiť sa so životnými príbehmi ľudí, ktorým systém doručuje jeho príspevky. Ľudia v núdzi sa môžu sami prihlásiť u spolupracujúcich zdravotníkov, ktorých počet koncom roku 2010 dosiahol 1 130 osôb.

No napriek určitému rozvoju je rozsah individuálneho darcovstva na Slovensku ešte vždy neadekvátny dnešnej dobe i potrebám mimovládnych neziskových organizácií. Príčinou, a zároveň dôsledkom tohto stavu je aj to, že fundraising od verejnosti a jednotlivcov nemá také miesto vo finančných stratégiách MNO, ako by mal mať. Náklady na získanie grantov sú, zdá sa, stále nižšie ako náklady na realizáciu fundraisingu – získania porovnateľného objemu príspevkov od jednotlivcov. Fundraising od jednotlivcov je však pre efektívne pôsobenie týchto organizácií kľúčový, pretože vytvára základný rámec legitimacy úsilia týchto organizácií vo verejnosti. Do organizácií už dnes prichádzajú peniaze zo zbierok, ad hoc darov, direct mailových výziev či z asignácie 2 % zo zaplatenej dane – ide však o jednorazové, zväčša anonymné príspevky. Iba malé percento z existujúcich individuálnych darov pochádza z pravidelných platieb. Je to aj preto, že na Slovensku po dlhý čas neexistovali primerané nástroje na uskutočňovanie moderných pravidelných platieb, ktoré sa už dlhé roky bežne používajú vo väčšine krajín EÚ či inde vo svete. Aj tých zopár noviniek, akými sú napríklad darcovské SMS, umožňuje iba anonymnú jednorazovú podporu s pevne stanovenou výškou daru. Naši susedia z krajín V4 už niekoľko rokov naplno využívajú výhody platobných nástrojov, akým je tzv. direct debit (druh inkasa, Creditor Mandate Flow – CMF Inkaso). Darcovi stačí vyplniť jednoduchý formulár, ktorý odovzdá alebo zašle mimovládnej organizácii, a tá už s bankou zariadi pravidelnú platbu bez toho, aby nový prispievateľ musel podniknúť ďalšie kroky.

Jediným spôsobom, ako pravidelne prispievať na prácu niektorej z domácich neziskových organizácií, je v súčasnosti prácne zadávanie trvalého príkazu darcom v banke či cez internet

²¹ http://www.1snc.sk/Aktualne_verejne_zbierky

banking. Taktiež jediným spôsobom, ako získať pravidelného darcu, je presvedčiť ho, aby sám vyplnil formulár a buď osobne, alebo cez internet banking ho komplikovane zadal na spracovanie. Pritom podľa prieskumu verejnej mienky, realizovaného pre Fórum donorov v roku 2007, až 23 % darcov sa rozhoduje venovať svoj dar podľa toho, nakoľko je spôsob darovania dostupný a jednoduchý (*Agentúra FOCUS...*, 2007).

Z popudu Centra pre filantropiu n.o. preto v apríli 2011 vznikla Koalícia (MNO) pre podporu individuálneho darčovstva. Jej poslaním je podporovať rozvoj priaznivých podmienok pre individuálne darčovstvo na Slovensku, presadzovať spoločné záujmy členov a odstraňovať prekážky komplikujúce proces darčovstva, vytvárať platformu pre vzájomnú spoluprácu a vymieňať si skúsenosti na poli fundraisingu od jednotlivcov (*Vzniká nová...*, 2011). Mimovládne organizácie združené v koalícii chcú dosiahnuť sprístupnenie nástrojov, ktoré by výrazne uľahčili a zjednodušili proces pravidelného darovania. Sú nimi najmä direct debit, pravidelné platby platobnými kartami a darovanie prostredníctvom pravidelných mobilných platieb.

Členovia Koalície majú taktiež záujem na zavedení charitatívnej poštovej tarify, ktorá by uľahčila a zlacnila komunikáciu medzi darcom a obdarovanou organizáciou a zlepšila tak proces informovania o aktivitách podporovanej MNO. Koalícia komunikuje s relevantnými partnermi z podnikateľského prostredia i verejného sektora – s bankami, mobilnými operátormi či prevádzkovateľmi poštových služieb a ďalšími.

Vznik spomínanej koalície bol inšpirovaný podobnými projektmi v zahraničí, akou je napríklad Koalice za snadné dárcovství v Českej republike. Počas niekoľkých rokov jej činnosti sa českým MNO podarilo napríklad dohodnúť sa s bankami na zjednodušení systému pravidelného darovania prostredníctvom inkasa a trvalých príkazov (ktoré tam dnes darcovia už nemusia nosiť osobne do bánk).

V minulosti na Slovensku prebiehali snahy etablovať niektoré nástroje pravidelnej podpory zo strany jednotlivcov, avšak tieto snahy boli neúspešné, pretože išlo o iniciatívu len dvoch organizácií. Teraz je zakladajúcich členov dvanásť MNO.²² Koalícia je otvorená pre všetky organizácie, ktoré majú záujem zmeniť súčasný stav. Priestory, ľudské zdroje a počítačový servis poskytuje Koalícii Centrum pre filantropiu.

V budúcnosti má Koalícia ambíciu venovať sa aj ďalším témam súvisiacim s fundraisingom od individuálnych darcov, ako je napríklad vytvorenie kódexu férového fundraisingu a značky kvality, ktorá by s ním súvisela, zníženie bankových poplatkov pre MNO či neziskovej tarify poštového.

9.2. NOVÉ TRENDY VO FUNDRAISINGU: DARCOVSKÉ PORTÁLY

Jedným z príkladov snaženia slovenských MNO či jednotlivcov na poli fundraisingu je aj pôsobenie viacerých on-line darcovských stránok, ktoré sa snažia prezentovať zaujímavé projekty na internete a oslovovať tak darcov. Ich spoločnou črtou je, že nereprezentujú len

²² Asociácia komunitných nadácií SR, Centrum pre filantropiu n.o., Človek v ohrození, eRKO – Združenie kresťanských spoločenstiev detí, Greenpeace, Nadácia pre deti Slovenska, Slovenská katolícka charita, Nadácia Integra, Slovenské centrum fundraisingu, Slovenský výbor pre UNICEF, Slovenský register placentárnych krvotvorných buniek, Well Giving o.z.

jednu organizáciu či príjemcu, ale vytvárajú priestor pre mnohých rôznych príjemcov, z ktorých si darcovia môžu vyberať a priamo aj podporiť cez internet či iným spôsobom.

V minulých rokoch sme písali o portáli d'akujeme.sme.sk, ktorý prevádzkuje združenie Well-Giving o.z. už niekoľko rokov a zameriava sa hlavne na pomoc jednotlivcom v núdzi, ale je otvorené aj iným prijímateľom. V roku 2010 bola cez tento portál poskytnutá podpora 117 príjemcom. V poslednom období sa rozvíja v spolupráci s portálom sme.sk.

Ďalším dobrým a funkčným príkladom je stránka dobrakrajina.sk, ktorú prevádzkuje Nadácia Pontis. Stránka sa profiluje ako darcovská sociálna sieť, ktorá prispieva k pozitívnym zmenám a vyzýva darcov, aby „pomohli zmeniť túto krajinu“.²³ Je zameraná na podporu MNO a má charakter permanentnej verejnej zbierky. Prostredníctvom projektu Dobrá krajina od septembra 2009 do júna 2011 podporilo takmer 1 700 darcov 72 projektov ponúknutých rôznymi mimovládnyimi organizáciami v celkovej sume takmer 100-tis.eur.

V roku 2010 začal svoju činnosť aj portál [ľudiaľudom.sk](http://ludia.ludom.sk), ktorý prevádzkuje 4People n.o. ako spoločný projekt spoločnosti SK-NIC, s.r.o. a Centra pre filantropiu n.o. Špecifikom tohto portálu je, že orientáciu darcom uľahčujú certifikáty vydávané overovateľmi, ktorí svojím menom overujú skutočnosť prijímateľa a jeho potrebu. Ďalším špecifikom je jeho univerzálnosť a tematická otvorenosť. Portál „Ľudia ľuďom“ chce „vytvoriť priestor na pomoc všetkým. Niektorí chcú pomáhať ľuďom, ktorí trpia a boria sa s nezavinenými problémami. Iní zasa chcú podať pomocnú ruku hlavne tým, ktorí by svoje úsilie byť lepší, vzdelanejší a zručnejší nemohli bez našej podpory nikdy uskutočniť... Niektorí z nás majú všetko, na čo si len pomyslia. Iní denne zápasia s neustálym nedostatkom, so zdravotnými problémami, s neúspechom. Filantropia je iba jeden z mnohých spôsobov podpory ľudí navôkol, nevyrieši všetky problémy hneď a definitívne. Lenže čím viac budeme pociťovať jej prítomnosť, tým lepší a ľudskejší bude aj náš svet“, píše sa na stránke portálu.²⁴ Do času kompletizácie tejto publikácie (jún 2011) evidoval portál 84 výziev.

10. OBČIANSKE HLASY VO VEREJNOM PRIESTORE

10.1. OBČIANSKA PARTICIPÁCIA V ROZHODOVANÍ O BUDÚCNOSTI PKO V BRATISLAVE

Presne uprostred roka, 30. júna 2011, bratislavskí mestskí poslanci schválili zachovanie Parku kultúry a oddychu (PKO). V uznesení tiež žiadajú primátora Milana Ftáčnika, aby zabezpečil uvedenie PKO do verejnej prevádzky a súhlasia s vyhlásením stavebnej uzávery v území po dobu obstarávania územného plánu zóny až do jeho prijatia s cieľom „zaregulovať územie z hľadiska verejného záujmu“ (*Bratislavskí mestskí...*, 2011; Tkáčiková, 2011). Podľa predsedu klubu strán SDKÚ-DS a Most-Híd Iva Nesrovnala návrh, ktorý zastupiteľstvo odsúhlasilo, vznikol po dohode poslancov s občianskymi aktivistami. To všetko je mimoriadne významný bod obratu v kauze, ktorá sa ťahá vyše šesť rokov.

Už v minuloročnej *Súhrnnej správe* sme zaznamenali, že kauza bratislavského Parku kultúry a oddychu prechádza dramatickými zvratmi. Medzičasom sa z nej stala exemplárna ukážka problematických postupov a praktík bratislavského magistrátu, ale aj symbolický príklad

²³ <http://www.dobrakrajina.sk/>

²⁴ <http://www.ludiaľudom.sk/InfoStranky/Filantropia.aspx>

občianskej participácie a mobilizácie širšej kultúrnej verejnosti. Aby kontúry tohto príbehu boli zreteľnejšie, treba sa vrátiť do minulosti.

10.1.1. Hlas kultúrnej verejnosti ostáva nevypočutý

Roky 2009 –2010 boli obdobím intenzívneho tlaku občianskych aktivistov a aktivistiek, predovšetkým iniciatívy Bratislava otvorene (BAO), na zachovanie PKO. Viacerí z nich – od Kataríny Šimončíchovej až po Mikuláša Hubu – mali už za sebou dlhú históriu zápasu o PKO.²⁵ Na úrovni mestského zastupiteľstva mali hlavného spojenca v poslancovi Jánovi Budajovi, ktorý sa takisto v tomto smere dlhodobo angažoval.

Aktivistická komunita si dokázala získať podporu viacerých známych tvárí kultúrneho a verejného života i záujem médií. V marci 2009 sa im podarilo primäť primátora Andreja Ďurkovského k tomu, aby sa na túto tému zorganizovala diskusia za okrúhlym stolom, na ktorú ho vyzvali už v septembri 2008. Okrem primátora a zástupcov BAO sa na nej zúčastnili aj poslanci a poslankyne mestského zastupiteľstva, pracovníci magistrátu, nezávislí odborníci a odborníčky z oblasti architektúry a urbanizmu a ďalšie osobnosti. Po intenzívnej diskusii primátor zmenil postoj a prisľúbil, že urobí všetko pre to, aby sa PKO nebúrало, aspoň dovtedy, kým mesto nebude mať zaň náhradu.²⁶ Už o niekoľko týždňov však spoločnosť Henbury Development (HD) vlastníaca pozemky pod PKO (a prepojená s finančnou skupinou J&T) začala búrať Estrádnú sálu, aby formálne naplnila búracie povolenie tesne pred jeho vypršaním.

„Symbolické“ búranie spojené s tvrdým mediálnym postojom developera²⁷ vyvolalo búrku reakcií.²⁸ Ako obranca PKO sa štylizoval aj primátor Ďurkovský: „Developeri tohto charakteru to budú mať v meste veľmi ťažké, to vám dopredu hovorím. Nielen jeden developer, ale viacerí“ (Kráková, 2009b). Škandál s búraním však viedol k odhaleniu, že ešte v júni 2006 primátor bez vedomia zastupiteľstva podpísal zmluvu s HD o zbúraní PKO (*Zmluva...*, 2006). Mesto sa v nej zaviazalo požiadať stavebný úrad o demoláciu budov PKO a

²⁵ Katarína Šimončíchová kriticky vystúpila už pri predaji pozemkov v roku 2005 a bola kontaktnou osobou v petícii za záchranu parku pri PKO i za zachovanie budov. Mikuláš Huba bol členom oboch petičných výborov i (spolu)organizátorom niekoľkých kampaní a happeningov na túto tému.

²⁶ Na tomto stretnutí, ktoré sa uskutočnilo 24. 3. 2009, vyjadril primátor Ďurkovský prisľub zachovať budovy PKO. K splneniu tohto sľubu ho neskôr zaviazalo aj mestské zastupiteľstvo (Kráková – Štulajter, 2009).

²⁷ Spoločnosť Henbury Development svoje konanie zdôvodňovala tým, že je to jediná možnosť, ako sa vyhnúť stámiliónovým stratám pre dlhodobé neriešenie situácie zo strany mestskej samosprávy. „Nadišiel čas, keď už ďalej nemôžeme byť rukojemníkom hlavného mesta a mestskej časti Staré Mesto,“ informoval konateľ spoločnosti Ján Krnáč. Zdôraznil, že už pri kúpe pozemkov bolo známe, že spoločnosť chce zbúrať staré PKO a revitalizovať nábrežie Dunaja. Dôrazne pritom odmietol „lživé obvinenia aktivistov o netransparentnosti predaja schváleného mestským zastupiteľstvom“. Spoločnosť už ústretovosti voči hlavnému mestu prejavila dosť, keďže viackrát súhlasila s oddialením búracích prác a asanácie starých budov vo vlastníctve mesta. Spoločnosť pripravila aj niekoľko riešení budúcnosti PKO, mesto sa podľa nej dodnes žiadnym z týchto modelov nezaoberalo. „V tejto situácii Henbury Development teda nemala inú možnosť, než uplatniť svoje právo,“ dodal Krnáč (Kráková, 2009a).

²⁸ Na demoláciu sa prišli pozrieť aj známi architekti Matúš Vallo a Oliver Sadovský. „Na západe by podobné miesto chránili ako Genius loci. Tej spoločnosti nejde o ľudí, inak by nebúrала v čase, keď je stavebný boom už dávno za nami. Je to obraz Slovenska v roku 2009,“ povedal pre sme.sk Matúš Vallo. „Je päť minút po dvanástej, mimo pohľadu verejnosti sa tu hrajú zákulisné hry. Je to cynizmus investora a slabá samospráva, ktorá si nevie zabezpečiť poriadok. Je to v podstate výsmech verejnosti,“ povedala Ľubica Trubíniová z iniciatívy Bratislava otvorene (Kráková, 2009a).

spolupracovať pri ich zbúraní, ktoré malo zabezpečiť aj financovať HD.²⁹ Pod veľkým tlakom verejnosti zastupiteľstvo uznesením požiadalo primátora o vypovedanie zmluvy a vyhlásenie stavebnej uzávery. Takýto posun postoja samosprávy vo veľkej kontroverznej kauze (a proti silnému protivníkovi) bol v tom čase úspechom občianskeho aktivizmu. Táto zmena však netrvala dlho.

Kauza už vtedy nadobúdala politický rozmer. Jeden zo signatárov petície za zachovanie PKO, sociológ Martin Bútora, povedal, že „PKO bude volebná téma“. Tá časť politického spektra, ku ktorej patrila primátor Ďurkovský, si však v tom čase buď ešte neuvedomovala vplyv správania primátora na postoje širšej verejnosti (vrátane budúcich voličov v parlamentných i komunálnych voľbách roku 2010), resp. nemala silu ani vôľu nastúpený trend zvrátiť. „Sú vám ukradnuté problémy hlavného mesta? Lenže príbeh PKO nie je len o dvoch bratislavských sálach,“ napísal vo svojom komentári Lukáš Fila. „Ukazuje, ako to dopadne všade, kde moc ostáva pridlho v rovnakých rukách. A pripomína, že pravicové strany súčasnej opozície nie sú zárukou dobrého hospodárenia a slabého vplyvu finančných skupín“ (Fila, 2009).

Skutočne, už o dva týždne musela Ľubica Trubíniová konštatovať, že spôsob, akým magistrát komunikuje s verejnosťou, je „šokujúci“ a na adresu primátora Ďurkovského povedala: „Namiesto snahy o zachovanie PKO ste sa zúčastnili na dobre zorganizovanom divadle investora o takzvanom búraní PKO. Ustúpili ste jeho vydieračským požiadavkám a dali ste predĺžiť búracie povolenie bez súhlasu mestského zastupiteľstva. Znamená to, že hráte hru investora, ktorého nezaujíma názor občanov ani verejný záujem a používa pritom výpalnícke spôsoby. Namiesto zachovania PKO tak umožňujete jeho likvidáciu“ (*Vystúpenie...*, 2009).

V decembri 2009 mestské zastupiteľstvo znovu urobilo totálny obrat a veľkou väčšinou hlasov schválilo primátorov návrh na 20-ročný prenájom budúcej kultúrnej haly, ktorú má postaviť HD na mieste PKO v rámci projektu River Park II (Kraková – Vasiľová, 2009). Návrh zaradili do programu posledného rokovania zastupiteľstva v roku 2009 nečakane, bez toho, aby prešiel cez mestskú radu a komisie, pričom niektorí poslanci ho dostali iba deň predtým alebo dokonca až ráno. Podľa prijatého uznesenia na nájomné vyše 466-tis. eur ročne by sa za 20 rokov minula celá suma, ktorú mesto získalo za predaj pozemkov PKO. Ani potom by však hala nepripadla mestu. Od tých čias aktivisti požadovali odstúpenie primátora.

Ľudia, ktorým záležalo na zachovaní PKO, však svoj zápas nevzdali. Z podnetu iniciatívy Bratislava otvorene sa päťdesiat predstaviteľov kultúrnej a vedeckej obce a zástupcov občianskej verejnosti 22. januára 2010 podpísalo pod otvorený list, ktorý vyjadril znepokojenie nad konaním primátora a sklamanie z postoja mestského zastupiteľstva.³⁰ „Bratislave hrozí ďalšia rana, ochudobnenie kultúrno-historického dedičstva, strata genia loci,“ konštatoval dokument. „Deje sa tak napriek jasne deklarovanej vôli značnej časti verejnosti a napriek významným hlasom z prostredia kultúrnej, pamiatkarskej a architektonickej obce.“ Podľa signatárov napriek podanej pomocnej ruke aj zo strany

²⁹ „Kúpili sme pozemky s tým, že PKO sa zbúra, v zmluve, ktorú mesto podpísalo, sú o tom články,“ povedal konateľ spoločnosti Henbury Development Ján Krnáč. „O tom, že sa zbúra, bolo rozhodnuté v roku 2006“ (Kraková, 2009b).

³⁰ List pod názvom „Žiadame zachovanie Parku kultúry a oddychu v Bratislave!“ vzišiel z dielne kľúčových aktivistov BAO, podpísali ho Mikuláš Huba, geograf a environmentalista, Zuzana Kronerová, herečka a Ivan Bútora, poslanec za Bratislavu – Staré Mesto, ku ktorým sa potom pridali ďalší signatári, tentoraz najmä z umeleckej sféry, okrem iných Marián Varga, Jozef Lupták, Zuzana Homolová, Matúš Jakabčič a Alžbeta Rajterová; Juraj Nvota, František Kovár, Anna Grusková, Viliam Klimáček a Boris Farkaš; Rudolf Sikora, Vladimír Havrilla, Anna Daučíková, Otis Laubert; Marta Šimečková, Daniel Pastirčák, Jana Juráňová, László Szigeti, Kamil Procházka a ďalší.

odborníkov primátor od marca 2009 neprejavil záujem komunikovať. A nielen to: „Vo svojom stanovisku z 23. 12. 2009 podozrieva ľudí bojujúcich za záchranu PKO z neúprimnosti a postranných úmyslov, na druhej strane hovorí o neodškriepiteľnom posune vpred v riešení otázky kultúrno-spoločenského stánku v Bratislave v dnešnej „dynamickej dobe“. Primátor Ďurkovský dnes hovorí jazykom, ktorý svojím zafarbením, ale aj technokratickým uvažovaním, prekrúcaním pravdy a naznačovaním konšpiračných teórií pripomína tóny z minulého režimu.“ Signatári listu zdôraznili, že si neželajú pokračujúcu „urbicídu“ Bratislavy – „likvidáciu ducha mesta, vymazávanie pamäti a budovanie bezfarebnej, odľudštenej a odprírodnenej homogenity“. O hodnotách PKO v súčasnosti hovoria urbanisti, architekti, pamiatkári či hudobníci: „Ide o dielo, ktoré zahŕňa viacero architektonických a kultúrno-historických vrstiev a ktoré si dnes zaslúži citlivú obnovu. V tejto situácii sa osud PKO stane symbolicky významný tak pre Bratislavu ako aj pre Slovensko.“

Otvorený list vyslovoval aj odhodlanie neprepadnúť pocitom dezilúzie a bezmocnosti: „Sme presvedčení, že situácia ešte nie je celkom stratená. Navrhujeme preto zásadné prehodnotenie doterajšieho prístupu mesta i štátu ku komplexu Parku kultúry a oddychu v Bratislave a žiadame, aby kompetentní: – začali rešpektovať názor tisícok Bratislavčanov a Bratislavčaniek; – prestali hazardovať s kultúrnymi hodnotami a majetkom mesta; – vyhlásili PKO za kultúrnu pamiatku.“ Vyzvali tiež vedenie Bratislavy na verejné rokovanie o PKO.

Vedenie mesta i vtedajší zastupiteľský zbor však už o pár dní ukázali, ako zmýšľajú o týchto predstavách. Dňa 28. januára 2010 zrušili svoje pôvodné uznesenia a odhlasovali, že primátor Ďurkovský už nemusí sprístupniť všetky dokumenty ku kauze, nemusí žiadať staromestský stavebný úrad o zrušenie búracieho povolenia na PKO, ani vypovedať zmluvu mesta o spolupráci s Henbury Development. Taktiež nemusí informovať zastupiteľstvo o ďalšom riešení problematiky PKO. V diskusii poslanci navyše odmietli dať slovo aktivistkám, ktoré patrili k petičníkom za zachovanie PKO, Ľubici Trubíniovej a Elene Pätoprstej. „Dianie okolo PKO sa uzavrelo. Primátor otázky nezodpovedal, poslanci ho už o to nežiadajú. Po dnešku je jasné, že kauza PKO je na úrovni mesta uzavretá vec,“ komentoval vývoj denník *Sme* (Kraková, 2010a). Magistrát k tomuto rozhodnutiu oslobodzujúcemu primátora Ďurkovského od záväzku, ktorý mu poslanci sami opakovane dávali od apríla, keď sa PKO búralo (t. j. aby vysvetlil pozadie kauzy), ešte dodal, že „schválením prenájmu budúceho kultúrneho priestoru, ktorý by mal vzniknúť do piatich rokov, primátor Andrej Ďurkovský vyšiel v ústrety časti verejnosti, ktorá chcela, aby tu zostala zachovaná kultúra a genius loci priestoru“ (Kraková, 2010b) – čo v danej situácii pôsobilo ako orwellovský jazyk skresľujúci skutočnosť.

Rok po búraní teda situácia nevyzerala veľmi nádejne. Búracie povolenie stále platí, pripomínali médiá v polovici apríla 2010, pri výročí prvého pokusu o zbúranie. „Padlo Kablo, Gumon, padol Dámsky tenisový klub v areáli Incheby. To všetko sú stavby, ktoré v Bratislave patrili k histórii mesta a hoci svojím technickým stavom nepatrili do 21. storočia, mohli sa dočkať ešte žiarivej budúcnosti. Ich majitelia sa rozhodli pre jednoduchšie a rásnejšie riešenie: buldozéry. Dnes to vyzerá, že takto sa bude vyvíjať aj otázka zachovania či nahradenia PKO. Na lukratívnom území pri rieke sa plánuje výstavba River Parku II. A investor sa nechystá zakomponovať nič z budov do nového komplexu“ (Kraková, 2010c). „Je rok od pokusu o búranie PKO a mnohí z nás sa vzdali nádeje. Musíme sa pozrieť do tváre novej Bratislavy,“ napísala v komentári Linda Vasil'ová. „Zrejme to už nebude útulné mesto, kde sa dá príjemne žiť“ (Vasil'ová, 2010).

10.1.2. Desať okolností, ktoré prispeli k obratu

Stanovisko občianskych aktivistov, ktorí nerezignovali, ale požadovali zásadné prehodnotenie doterajšieho prístupu mesta i štátu ku komplexu PKO a vyzývali vedenie Bratislavy na verejné rokovanie o PKO, tak mohlo začiatkom roka 2010 pôsobiť ako akási „labutia pieseň“ izolovanej skupiny idealistov, ktorí nechcú vidieť tvrdú realitu súčasného politického diania a iba sa uvzato držia svojich snov. Prejavovala sa skepsa a určitá rezignácia časti mienkotvornej komunity. Ak sa napriek tomu situácia napokon zvrátila, hralo v tom úlohu desať okolností.

Kľúčovými aktérmi boli ľudia z iniciatívy Bratislava otvorene (BAO)³¹ i širšieho okruhu, ktorý sa okolo nich sformoval, mestský poslanec Ján Budaj, ako aj ďalší spojenci a partneri v politickom, odbornom, občianskom, mediálnom a kultúrnom prostredí. Nezanedbateľnú rolu hrali tiež externé faktory (najmä skutočnosť ekonomickej krízy, ktorá oslabil chuť investora urýchlene pokračovať vo výstavbe), ako aj súhra niekoľkých dramatických udalostí.

Tábor prívržencov zachovania PKO sa dlhodobo venoval niekoľkým témam. Prvou líniou bolo „vybavenie starých účtov“, volanie politikov na zodpovednosť, nábádanie k „zúčtovateľnosti“ v ich správaní. Iniciatíva BAO vnímala kroky primátora Ďurkovského ako netransparentné a nehospodárne nakladanie s majetkom mesta, a preto ho viackrát vyzvala na odstúpenie.

Druhou líniou bolo pokračujúce úsilie o záchranu PKO v podobe opakovaného podnetu na jeho vyhlásenie za národnú kultúrnu pamiatku. Pamiatkový úrad (PÚ) SR, ktorému bol tento námet adresovaný, najprv dlho nekonal (pritom prvý podnet od BAO dostal v januári 2008), avšak v júli 2010 napokon návrh zamietol. Urobil tak napriek podpornému stanovisku Ústavu dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok Fakulty architektúry Slovenskej technickej univerzity, viacerým odborným podkladom i architektonicko-historickému výskumu pracovníčok samotného PÚ SR, ktoré konštatovali nesporné hodnoty PKO. V rozpore so zákonom Pamiatkový úrad neposkytoval verejnosti informácie.

Tretou líniou bolo udržiavanie témy vo verejnom diskurze. Elektronické médiá sa po uznesení zastupiteľstva v decembri 2009 téme PKO takmer vôbec nevenovali. Občianski aktivisti však mali partnerov v mienkotvorných médiách, ako sú *Sme*, *Pravda*, čiastočne tiež v časopise *Týždeň*.³² Okrem toho udržiavali kontakty s osobnosťami, ktoré sa témou zaoberali predtým, informovali ich o svojich krokoch a oceňovali, ak sa ľudia známi vo verejnosti aspoň sporadicky k PKO vyjadrovali.³³ Takouto osobnosťou, stelesňujúcou kontinuitu, bol napríklad architekt Igor Thurzo, známy svojím dávnejším angažovaním v 60. rokoch, keď sa zasadil za záchranu historickej časti mesta Martin a postavil sa proti výstavbe Nového mosta spojenej so zbúraním synagógy i časti starej Bratislavy. Na adresu bratislavského magistrátu sa ešte v máji 2008 vyslovil značne kriticky: „Stanovisko magistrátu hovorí, že „iniciatíva

³¹ Boli medzi nimi Katarína Šimončičová, Ľubica Trubíniová, Matej Vagač, Mikuláš Huba, Ivan Bútora, Soňa Párnická, Jakub Ďurinda, Ľuboš Hajdin, Oskar Elschek a Pavol Široký.

³² Ľudia z médií, ktorí o kauze PKO a jej súvislostiach písali, nemuseli pritom byť vyznávačmi jednoznačného zachovania budov; sledovali tému aj pre jej občiansko-politický náboj (netransparentný výkon funkcií, nakladanie s verejnými prostriedkami, podozrenia z korupčného pozadia, participácia verejnosti na rozhodovaní a pod.).

³³ PKO i jeho potenciálna náhrada boli predmetom záujmu niekoľko rokov. Nesúhlas s búraním vyjadrili osobnosti ako Zuzana Szatmáry, Zuzana Homolová, Peter Lipa, Tomáš Janovic alebo Eugen Gindl, ktorý o kauze opakovane písal. Hudobník a organizátor festivalu Pohoda Michal Kaščák videl PKO ako ideálne na stredne veľké koncerty; ak by sa malo zachovať, potrebovalo by rekonštrukciu. Organizátor alternatívnej kultúry pred rokom 1989 Ladislav Snopko si spomínal na elektrizujúcu atmosféru v PKO, kde sa mu tam podarilo uviesť niektoré zakázané kapely: „PKO nie je nejaká nápadná architektúra, ale dominuje Bratislave svojím vnútrom.“ Daniela Danihelová z Komunitnej nadácie Bratislava vystihla inú stránku problému: „Ak budú miesta, ktoré tu odjakživa boli a patria k Bratislave, naďalej miznúť, je to najlepšia cesta k tomu, aby sa stalo z Bratislavy mesto bez atmosféry“ (Kráková, 2008).

prišla neskoro“. Pritom iniciatíva za záchranu PKO má už niekoľkoročnú tradíciu. Ak by bola pravda, že budovy sú v dezolátnom stave, magistrát sa nemá čím chváliť. Kto sa mal o takéto budovy, významné pre Bratislavu, starať, ak nie majiteľ? Magistrát ako majiteľ budovy vykazuje minimálny stupeň kreativity, pozitívneho a perspektívneho myslenia, ako aj zmyslu pre demokraciu – využívať podnety občanov. Pripomienky sa zmetú zo stola, hľadajú sa výhovorky – navodzuje sa atmosféra apatie, bezvýhodiskovosti, pesimizmu, odporu ku kreativite.“ (Thurzo, 2008)

Štvrtou strategickou trajektóriou bolo získavanie spojencov z odborného, akademického prostredia. Išlo najmä o architektonickú a urbanistickú obec, ktorej hlas sa výraznejšie uplatnil hlavne v poslednej fáze, keď prebiehala verejná diskusia o budúcnosti PKO. Bola to bezpochyby aj účasť tohto odborného prostredia, ktorá prispela k tomu, že sa postupne menil „kľúčový kód sporu“. Tu už nešlo o konflikt medzi tzv. racionálnym hlasom, predstavovaným záujmovým konglomerátom primátora a developerov a medzi hlasom občianskeho aktivizmu, ktorý bol biľagovaný prvou skupinou ako „radikálny“, „extrémistický“, „menšinový“, „neprofesionálny“, resp. ako „hlas nostalgických pamätníkov“, viazaných k PKO spomienkami na vlastnú mladosť. Na stranu zachovania PKO, t. j. na stranu urbanistických kánonov, ktoré zdôrazňovali jedinečnosť, pôvab i nenahraditeľnosť ucelenejšieho urbanistického priestoru okolo PKO, narušeného už súčasnou výstavbou a ohrozeného jej pokračovaním – a širšie, na obhajobu takých urbanistických riešení, ktoré by rešpektovali danosti Bratislavy, unikátnosť nábrežia od Lafranconi až po Zimný prístav, sa postavila časť expertnej komunity. Debata sa odohrávala za účasti reprezentantov rôznych generácií, počnúc úctyhodnými odborníkmi s takmer polstoročnou expertízou v oblasti urbanizmu i architektúry, cez rešpektované osobnosti mladšej strednej generácie, až po odborne fundované príslušníčky najmladšej vekovej kohorty. Odrazu sa pred očami širšej verejnosti, ale aj pred zrakom politických decizorov roztvoril širší tematický rámec, kde už nešlo iba o otázku budov PKO a ich zbúrania či zachovania, ale kde sa diskutovalo o historických, súčasných i budúcich urbanistických koncepciách, s prihliadnutím na „lesk i biedu modernizácie Slovenska“, na potreby obyvateľov hlavného mesta i na realistické možnosti únosných riešení.

Urbanisticko-architektonická obec nebola jednotná v názoroch na PKO a nezastávala nijaké jednoznačne deklarované stanoviská – avšak práve preto, že sa profilovala predovšetkým svojou profesionalitou, dokázala výrazne ovplyvniť proces rozhodovania. Pritom hodnotový základ, o ktorý sa jej predstavitelia opierali, bol v zásade iný ako jednostranne technokratický prístup developerov vtiahnutých do kauzy PKO a bol bližší názorovému prúdu občianskych aktivistov.

Piatou líniou bolo posilnenie právnickej expertízy, ktorá mala priniesť odborné argumenty v prospech aktivistov, aké by sami nedokázali vyprodukovať. Šiestou dimenziou bola internacionalizácia kauzy PKO, demonštrovaná v podobe podania Eugena Gindla Európskej komisii o tom, že predaj pozemkov pod PKO bola podľa neho „nedovolená, neodôvodnená a nezákonná štátna pomoc súkromnej firme bez povolenia EÚ“ (*Bratislava...*, 2010).

Siedmou kvalitou, ktorá hrala v prospech občianskeho prostredia, bola schopnosť pružne zareagovať v kritických chvíľach. To sa týkalo aj akútnej krízy, aká vznikla koncom roku 2010, keď ochrancovia PKO nielen podnikali právne kroky, ale súčasne spolu organizovali občianske hliadky, ktoré až do Vianoc strážili budovy PKO pred zbúraním.

Ôsmym dôležitým prvkom, vďaka ktorému si zástancovia uchovania PKO posilnili svoje pozície, bola ich schopnosť výraznejšie sa presadiť vo fáze, keď sa do popredia dostal participačný prvok. Imanentnou charakteristikou občianskej komunity, aká sa sformovala okolo kauzy PKO, bola pripravenosť diskutovať, argumentovať, vstupovať do verejnej

rozpravy a zaangažovať do nej odborníkov. Preto mohli novozvolenému primátorovi a jeho tímu ponúknuť svoju účasť pri tvorbe celkového dizajnu riešenia kauzy PKO, ktorý mal mnohovrstevnatú podobu a popri mediálnych formách zahŕňal verejné diskusné stretnutia, odborné fóra, anketu na webovej stránke magistrátu, reprezentatívny prieskum verejnej mienky a deliberačné fórum.

Deviatou charakteristikou činnosti občianskych aktivistov bola schopnosť pracovať „v malom formáte“ (jadro iniciatívy Bratislava otvorene, ktoré sa problémom okolo PKO venovalo, nie je početné), ale zároveň sa otvoriť širšiemu prostrediu, komunikovať s ním, systematicky získavať dôležité informácie a vedieť uplatniť svoj názor. Boli sme tu svedkami účinnosti a vplyvu „malých veličín“, fenoménu, o ktorom svojho času písala politologička Soňa Szomolányi a ktorý v inom kontexte slovenskí sociológovia (S. Szomolányi, M. Bútor, Fedor Gál, Vladimír Krivý a ďalší) pomenovali ako efekt „ostrovov pozitívnej deviácie“. Toto spoločenstvo vedelo meniť formy a prostriedky zápasu, dokázalo sa v pravú chvíľu z akčnej skupiny pretransformovať na odborné fórum či vyjednávať ako občiansko-politický aktér. To všetko, napriek mnohým sklamaniam, častej frustrácii a opakovaným pocitom krajného vyčerpania napokon zavážilo.

Desiatym a celkom prirodzeným rozmerom činnosti občianskych aktivistov a zástancov zachovania PKO sa stal vstup do politickej arény. Nebolo to niečo úplne nové – niektorí z členov iniciatívy Bratislava otvorene, napríklad Mikuláš Huba, sa už v politickej sfére v minulosti pohybovali, ďalší pôsobili v komunálnej politike ako poslanci a poslankyne, resp. ako členovia rôznych odborných komisií. Keďže však predstavitelia vtedajšieho vedenia samosprávy ani špecializovanej štátnej správy neboli prístupní voči argumentom občianskej a odbornej verejnosti a mnohé požiadavky dlhodobo ignorovali, bolo treba konať. Logickú príležitosť na to poskytli parlamentné voľby v júni 2010 a komunálne voľby v novembri 2010. Aktivisti združení okolo Bratislavy otvorene vstúpili do politického dialógu a neskôr i spolupráce s rôznymi politickými prúdmi. Oslovili napríklad novú premiérku Ivetu Radičovú a ďalších signatárov petície za zachovanie PKO, ktorí sa po voľbách dostali do parlamentu. Pretože na kauze PKO sa výrazne profiloval mestský poslanec Ján Budaj, kooperovali s ním ako s kandidátom na poslanca a niektorí z nich kandidovali na volebnej listine Budajovej Zmeny zdola, DÚ, DS. Keď sa po voľbách stal primátorom Milan Ftáčnik, intenzívne s ním komunikovali a navrhovali ďalší postup. V záverečnej fáze rozhodovania v júni 2011 komunikovali a spolupracovali s predstaviteľmi najsilnejšieho politického klubu v zastupiteľstve, s koalíciou SDKÚ-DS a Mostu-Híd.

10.1.3. Verejná diskusia: aké chceme nábrežie a PKO?

Po parlamentných voľbách Ján Budaj spolu s novým primátorom a občianskymi aktivistami odhalili dodatok k zmluve medzi mestom a investorom Henbury Development, ktorý potajomky uzavrel primátor Ďurkovský v júni 2010. Mesto sa v ňom zaviazalo do 30. novembra (teda najneskôr 3 dni po komunálnych voľbách) vyprázdniť PKO na demoláciu a poskytnúť súčinnosť firme HD pri búraní. Ak by tento termín nestihlo, budovy mali prejsť do rúk HD, ktoré ich mohlo zbúrať na náklady mesta. Mesto tiež splnomocnilo HD na všetky úkony spojené s búraním PKO (*Dodatok...*, 2010).

Táto znepokojujúca skutočnosť zmobilizovala bratislavskú verejnosť. Aktivisti zorganizovali občianske hliadky, ktoré až do Vianoc strážili budovy pred zbúraním. Prišli ich podporiť aj premiérka Iveta Radičová a minister vnútra Daniel Lipšic, čo bol dôležitý signál o prístupe štátnej moci. Aktivisti a poslanec Budaj zároveň rokovali s nastupujúcim primátorom Ftáčnikom, ktorý zas vyjednával s developermi a na pôde magistrátu zorganizoval dve rokovania za účasti všetkých strán. Na developerskej strane sa okrem zástupcov J&T a HD

zúčastnil aj nový spoločník – firma Cresco Group. Za tejto podpory primátor vyjednáváním odvrátil bezprostrednú hrozbu búrania. Cenou však bol tzv. status quo, teda nevyužívanie PKO a jeho neskoršie vyprázdnenie, ako aj demontáž vitráží Janka Alexyho a nástennej olejomalby Františka Gajdoša Dožinky.

Jeden z protagonistov snáh o zachovanie PKO, žurnalista Eugen Gindl komentoval situáciu takto: „Mesto si v roku 2009 schválilo škandalózne uznesenie: objednalo u ‚búrajúceho‘ developera stavbu náhrady za PKO (komplex River Park II), ktorú si po dostavaní prenajme na dvadsať rokov! Verejnosť je svedkom aktivít, ktoré pripomínajú organizovanú kriminalitu.“ (Gindl, 2011) Prípád PKO tak môže podľa neho vyústiť do precedensu, ktorý preberie verejnosť z pasivity, a to nielen v Bratislave.

Výrazný obrat v kauze priniesli aktivisti v januári 2011 právnou analýzou, podľa ktorej je uzavretie búracej zmluvy bez súhlasu zastupiteľstva neplatné (Babiaková – Wilfling, 2011). Primátor Ftáčnik analýzu rešpektoval a zároveň si dal vyhotoviť vlastný právnický rozbor.

BAO potom prišla s ďalšími návrhmi: požadovala systémové riešenie kauzy s využitím občianskej participácie a deliberácie. Koncom apríla 2011 mesto spustilo prvú široko koncipovanú verejnú diskusiu na tému o budúcnosti PKO a nábregia (*Aké chceme...*, 2011). V nej sa formulovali hodnoty a funkcie PKO v kontexte celého nábregia i základné problémy sporu medzi developermi a verejnosťou³⁴ vrátane možných variantov budúcej zástavby.

Ukázalo sa, že širšia verejnosť bola o probléme PKO dosť dobre informovaná, pričom do budúca jednoznačne preferovala tradičnú kultúrno-spoločenskú a oddychovú funkciu nábregia i PKO a ich verejný charakter, a pomerne zreteľne si želala aj zachovanie pôvodných budov PKO. V prieskume verejnej mienky, ktorý pripravila agentúra Focus, sa 47 % opýtaných vyslovilo za zachovanie celého PKO, 28 % za zachovanie aspoň jeho časti a 22 % za jeho zbúranie. Verejnosť si však zároveň priala dohodu mesta s investorm (*Vyhodnotenie diskusie...*, 2011).

Na zasadnutí mestského zastupiteľstva 30. júna 2011 primátor predložil návrh na zachovanie budov PKO s ich tradičnou funkciou. Zároveň v snahe dosiahnuť dohodu s developerom navrhol ponúknuť Henbury Development druhú polovicu areálu PKO – športovú halu a budovy Výskumného ústavu vodného hospodárstva, ktoré však mesto nevlasťní.

Názory a tlak aktívnej verejnosti vyústili do iného rozhodnutia zastupiteľstva, ktoré schválilo zachovanie celého areálu PKO (vrátane jeho športovej a vodohospodárskej časti) a požiadalo primátora o jeho opätovné sfunkčnenie. Dalo mu aj silný mandát na vyjednávanie s HD v súlade s právnou analýzou o neplatnosti búracej zmluvy a s cieľom zameniť pozemky HD za iné pozemky mesta mimo areálu PKO. Ako konštatoval predseda klubu strán SDKÚ-DS a Most-Híd Ivo Nesrovnal, návrh vznikol po dohode poslancov s občianskymi aktivistami, bol teda „vypracovaný v spolupráci s verejnosťou“. Komplikovaná kauza tak zaznamenala ďalší mimoriadny zvrät, ktorý by si ešte pár mesiacov málokto vedel predstaviť.

³⁴ Podľa vyjadrenia M. Hubu „to, čo sa na nábregí od Tunela až po Karloveskú zátoku deje a chystá, je bohapustá krádež mimoriadne cenného verejného priestoru v prospech jednej arogantnej a nenásytnej firmy. Ale prispela k tomu aj laxnosť príslušných odborných zložiek verejnej správy: od hlavného architekta, cez orgány a organizácie ochrany prírody až po pamiatkovú starostlivosť. Ak dopustíme zánik PKO na pôvodnom mieste, bude to prejav zlyhania elit, ale aj celej bratislavskej i slovenskej kultúrnej verejnosti. Občianska sebaobrana, ktorá pod taktovkou niekoľkých jednotlivcov funguje od samotného začiatku kauzy PKO, nemá nádej na úspech bez masívnejšej podpory. Vítam podporný postoj pani premiérky a viac ako 300 ďalších známych osobností, ako aj aktivitu súčasného vedenia mesta v súvislosti s iniciovaním verejnej diskusie na tuto tému“ (Huba, 2011).

Prípado PKO, ktorý ešte ani zďaleka nie je uzavretý, patrí medzi najväčšie komunálne kauzy na Slovensku od Novembra 1989. Okrem iného naznačuje, že v politickom procese nasledujúceho obdobia môže občianska participácia hrať významnú úlohu.

10.2. ÚČASŤ HUMANITÁRNYCH MNO NA ZMIERŇOVANÍ NÁSLEDKOV POVODNÍ

Povodne na konci jari 2010 a následné zosuvy z leta 2010 patria medzi najničivejšie v novodobých dejinách Slovenska. Celkové škody dosiahli výšku približne 600 miliónov eur, zaplavené v rôznej miere boli tisícky domácností v takmer všetkých častiach krajiny; desiatky domov padli, najmä kvôli zosuvom. Tieto udalosti vyvolali veľkú mieru solidarity, občania Slovenska sa zapájali do verejných zbierok, vyhlásených humanitárnymi organizáciami, ale aj médiami alebo firmami, čo bol fenomén, ktorý sa v takom rozsahu v minulosti nevyskytoval. V nebývalej miere pomohol aj súkromný a verejný sektor, a to nielen finančnými darmi, ale aj materiálnou pomocou. Ako osobitný prejav solidarity treba vyzdvihnúť iniciatívu Školy školám, keď na viacerých miestach Slovenska pomáhali zaplaveným školám zbierkami žiaci a učitelia ostatných škôl. Do aktivít mimovládnych neziskových organizácií sa zapojilo množstvo dobrovoľníkov.

Bezprostredne reagovala aj vláda R. Fica. V predvolebnom období prišla so systémom, ktorý mnohí starostovia označili ako zlý, unáhlený a nepremyslený. Tesne pred voľbami, 12. júna, vyčlenila vláda 25 miliónov eur na prvú finančnú pomoc občanom postihnutým povodňami. Obce museli doslova z večera na ráno nahlásiť škody. Nepresné, bez možnosti overenia a kontroly. Tisíce eur mali dostať občania za zatopené technické priestory (garáže, pivnice), tisíc eur za zatopené obytné časti a tritisíc eur, ak sa dom stal dlhodobo neobývatelným. Stačila maličkosť – nahlásiť sa starostovi alebo starostke. O ostatné sa postaral štedrý „štrýko štát“, peniaze začali ľuďom prichádzať poštovými poukázkami už pred voľbami. Prvá vlna (5,96 milióna eur) však vyplavila skôr hnev ako radosť. Obrazne povedané: tí, čo mali dostať, a nedostali nič (prípadne dostali málo), kričali. Tí druhí, ktorí nemali dostať nič (prípadne mali dostať menej), a dostali štedro, mlčali. Druhá vlna (7,2 milióna eur) koryto trochu prečistila. Ľudia, na ktorých sa pozabudlo, sa mohli ďalej nahlasovať, štát však tvrdohlavo platil systémom „od buka do buka“, bez terénnej kontroly či verifikácie skutočného stavu. Tretia vlna (9,1 milióna eur) sa rozliala po širokej krajine. Tisícky ľudí boli vďačné, stovky mlčali.

Humanitárne organizácie vyhlásili verejné zbierky a spočiatku postupovali bez užšej vzájomnej koordinácie. Bezprecedentný rozsah prírodnej a následne humanitárnej katastrofy ich však presvedčil o jej nevyhnutnosti. A práve nový rozmer prepojenia a koordinácie týchto organizácií – spoločné zdieľanie metodiky, skúseností a vytvorenie spoločných tímov terénnych pracovníkov – je, nazdávame sa, hlavným prínosom aktivít mimovládnych organizácií. Odkaz spoločného postupu je mimoriadne dôležitý aj pre verejnosť a darcov, aby vo vyhlasovateľoch verejných zbierok nevideli konkurentov, ale partnerov.

Ako prvé od začiatku júna spoločne postupovali občianske združenie Človek v ohrození (ČVo) s neziskovou organizáciou Človek v tísni – pobočka Slovensko (ČVT-Sk). V rámci prvej urgentnej fázy distribuovali v regiónoch Spiša, Šariša a Zemplína čerpadlá, vysušovače, ako aj hygienické či dezinfekčné prostriedky, potravinovú pomoc a náradie. Po koordinácii so starostami nasadzovali tímy dobrovoľníkov (obec Malčice, škola Richnava, škola Vitkovce). Zabezpečili aj náhradné bývanie (unimobunky) pre občanov, ktorých domy statici označili za nebezpečné. MNO v tejto prvej fáze pomoci zapožičali postihnutým domácnostiam viac ako

450 vysušovačov, distribuovali šatstvo, nábytok a vybavenie do domácností za viac ako 160-tis. eur, poskytovali poradenstvo pri sanácií domov pre viac ako 800 domácností a približne 50 dobrovoľníkov sa podieľalo na odstraňovaní následkov povodní nielen v domácnostiach, ale aj v školách, materských školách a zariadeniach sociálnych služieb.

Z iniciatívy ČvT-Sk a ČvO sa uskutočnili v Prešove a v Košiciach dve dôležité pracovné stretnutia, na ktorých sa s príslušnými zložkami štátnej správy a iných inštitúcií prebrali možnosti efektívnej koordinácie, ktorá spočívala najmä v regionálnom rozdelení najväčšími postihnutých obcí medzi jednotlivé mimovládne organizácie. Ako sa ukázalo aj pri týchto povodniach, na Slovensku neexistuje koordinácia humanitárnych aktivít zo strany štátu. Funguje tu iba systém Civilnej ochrany a krízového riadenia MV SR, ten však rieši najmä urgentné aktivity bezprostredne po prírodnej či inej katastrofe (nasadenia požiarnikov, záchranárov a podobne). Aby aktivisti z mimovládnych organizácií mohli svoje kapacity, skúsenosti a zdroje účelne nasadiť podľa potrieb postihnutých oblastí, museli zabezpečiť koordináciu so štátnymi a samosprávnymi zložkami.

Ďalším dôležitým krokom z iniciatívy MNO bolo 2. júla stretnutie všetkých humanitárnych organizácií, ktoré vyhlásili na povodne zbierky (ČvO, ČvT Slovensko, Adra, Evanjelická diakonia, Slovenská katolícka charita a Slovenský Červený kríž) so súkromnými vyhlasovateľmi verejných zbierok, ktorými sú najmä médiá (TV JOJ, TV Markíza, TA3, denník Pravda, vydavateľstvo Ringier a iné). Pre budúcnosť by bolo vhodné, keby predstavitelia médií vyhlasovali zbierky v partnerstve s niektorou humanitárnou organizáciou, ktorá má v tejto oblasti väčšie skúsenosti a lepšiu metodiku. Kľúčovým výsledkom stretnutia 14 vyhlasovateľov bolo vytvorenie spoločnej databázy príjemcov pomoci tak, aby nedochádzalo k duplicitnej výpomoci a iným neželaným efektom. Uvedený návrh všetky organizácie prijali. Takáto spoločná databáza vznikla na Slovensku prvýkrát v histórii.

Dňa 17. júla 2010 sa v STV uskutočnil benefičný koncert Pomôžte celé Slovensko, na ktorom bola vyhlásená historicky prvá spoločná zbierka šiestich veľkých humanitárnych organizácií: ČvO, ČvT Slovensko, SČK, SKCH, ED a Adra. Popri vysokej zozbieranej sume dôležitý bol aj ďalší odkaz z tohto podujatia: partnerstvo. Výnos koncertu 144 934 eur rozdeľovala komisia zložená zo zástupcov všetkých spomínaných organizácií. Bol použitý na individuálnu finančnú výpomoc postihnutým domácnostiam, na stavbu nájomnej šesťbytovky v obci Kapušany, na pomoc Detskému domovu v Spišských Vlachoch a na opravu Obecného úradu vo Veľkej Lode.

Začiatkom augusta štyri partnerské organizácie (ČvO, ČvT-Sk, Konferencia biskupov Slovenska a Slovenská katolícka charita) podpísali Memorandum o spolupráci pri poskytovaní finančnej pomoci jednotlivcom a rodinám po povodniach 2010. Ide o historicky prvú dohodu tohto druhu, na základe ktorej organizácie používali spoločnú metodiku založenú na práci terénnych pracovníkov a na podrobných zisťovaniach v teréne. Pritom zbierky naďalej každá organizácia spravovala osobitne. Túto metodiku poskytla česká organizácia Člověk v tísni. Medzi jej základné princípy patrí poskytovanie pomoci postihnutým domácnostiam na území celého Slovenska, bez ohľadu na vierovyznanie rodiny, národnosť, príslušnosť k sociálnej či etnickej skupine, ochotu rodiny zverejniť či medializovať podporu. Ďalej je to relatívna spravodlivosť pri prerozdeľovaní pomoci na jednej strane (poskytnutie darov primárne tým, ktorí nie sú schopní riešiť vzniknutú situáciu bez pomoci zvonka) a zároveň nevyučovanie občanov, ktorí mali obydlia poistené.

V priebehu augusta až októbra intenzívne pracovala na základe zistení terénnych pracovníkov spoločná komisia týchto štyroch organizácií. Posúdila viac ako 1 200 domácností a verejných budov a prerozdělila približne 1,8 milióna eur, pričom organizácie dospeli k dohode, že hornou hranicou podpory všetkých verejných zbierok na jednu domácnosť (ak ide o zničený

neobývateľný dom) bude 20-tis. eur. Partnerské organizácie tak chceli naplniť kritérium spravodlivosti, keďže celkové škody povodní a zosuvov, najmä čo sa týka domácností, výrazne prevýšili výnosy verejných zbierok, ktoré dosiahli približne tri milióny eur. Komisia mala k dispozícii aj fotografie poškodených, resp. zničených domácností, neskôr aj expertízu statikov z Komory stavebných inžinierov. Sedem dvojčlenných tímov terénnych pracovníkov navštívilo viac ako tisíc domácností v takmer stovke miest a obcí, ktoré nafotografovali a spísali kartu rodiny. V nej je uvedená miera poškodenia, sociálna aj finančná situácia.

Od začiatku boli jej členovia konfrontovaní s akousi nepochopiteľnou „veľkorysťou“ štátu. Stovky domácností dostali za podozrivých okolností po tisíc eur od štátu, teda malo ísť o vodu v obytných priestoroch. Tá však bola väčšinou nanajvýš v pivniciach a zopár týždňov po povodniach už pomoc nepotrebovali.³⁵ Paušálne vysvetlenie, že zlý systém umožnil podvody starostov, samozrejme neobstojí. Všetci sa oprávnene sťažujú, že zoznamy museli robiť narychlo a pod tlakom. Zrejme aj v reakcii na tieto zistenia nový minister vnútra Daniel Lipšic zaviedol potrebné zmeny: menný verejne prístupný zoznam všetkých štátom obdarovaných, diferenciaciu pomoci podľa počtu detí a kontrolu starostov obecnými zastupiteľstvami, ktoré musia potvrdiť pravdivosť zoznamov. Kým však nebude nezávislá terénna kontrola, riziko zneužitia (a omylov) je stále vysoké.

Samostatnou kapitolou bola situácia obcí a miest po zosuvoch – Nižnej Myšle, Kapušian, ale aj iných. V Prešove sa 26. augusta 2010 uskutočnilo pracovné stretnutie z iniciatívy MNO, ktoré podmieňovali efektívnosť svojej pomoci postihnutým občanom tým, aby štát stanovil, či a kedy bude financovať sanácie svahových deformácií. Ide totiž o vysoké sumy, na ktoré v rozpočte nie sú vyčlenené zdroje. Záver stretnutia vyústil do konštatovania, že v súčasnosti, žiaľ, nie je možné stanoviť časový ani vecný rámec riešenia sanácii území najviac poškodených zosuvmi, pretože tomu musia predchádzať inžiniersko-geologické prieskumy (do konca roku 2010), ktoré by mali stanoviť presnú výšku nákladov na sanácie. A taktiež nie sú zatiaľ jasné zdroje, z ktorých by tieto sanácie mali byť hradené. Odborníci konšatovali potrebu systémového nástroja na riešenie zosuvov. Zosuvy priniesli pritom viac zničených domov ako povodne.

Voda vlani „vyplavila“ aj obrovskú vlnu solidarity, ktorá zaväzuje k čoraz efektívnejšej pomoci. Spolupráca mimovládnych organizácií pokračuje aj po skončení akútnej fázy povodní formou spoločného vyjednávania s orgánmi štátnej správy a predkladania návrhov na zlepšenie koordinácie tak, aby sa niektoré nezvládnuté momenty povodní neopakovali aj v budúcnosti. Medzi hlavné návrhy, ktoré MNO predložili štátnym inštitúciám, patrí prizývanie zástupcov Platformy mimovládnych rozvojových organizácií (ako strešnej organizácie MNO v tejto oblasti) a Slovenského Červeného kríža do krízových štábov na rôznych úrovniach, ako aj dobudovanie infraštruktúry skladových priestorov, zriadenie verejného informačného portálu pre prípady mimoriadnych situácií a prizvanie MNO do

³⁵ Komisia vo viacerých obciach zistila výrazné disproporcie v miere poškodenia a štedrej pomoci od štátu. Napríklad v Horných Salibách štát vyplatil po tisíc eur v 292 domácnostiach, na odporúčanie pracovníčky obecného úradu však terénni pracovníci MNO navštívili iba dve z nich. „Bolo nám povedané, že ďalšiu pomoc už nepotrebojú. Jeden pán sa smial, že mali vodu iba na záhrade,“ vravel terénny pracovník. V Dolných Salibách vyplatil štát 53 domácnostiam po tisíc eur (opäť: voda mala byť v obytných priestoroch), pričom reakcia na mieste bola podobná: „Tu povodne ani neboli, iba stúpila spodná voda.“ Bezúspešná snaha terénnych pracovníkov dopátrať sa záplavami výrazne poškodených ľudí nasledovala aj v Kolárove (271 domácností s príspevkom tisíc eur od štátu), v Tešedíkove (108 domácností s príspevkom tisíc eur od štátu), ale aj v Chmeľove, Ľuboticiach alebo v Čirči (v týchto obciach na východe mali byť „trojtisícoví“ príjemcovia od štátu, no nikto tam nevedel o neobývateľných domoch).

procesu prípravy novely zákona č. 42/1994 Z. z. o civilnej ochrane obyvateľstva, ktorou sa plánuje riešiť finančná výpomoc osobám pri mimoriadnych udalostiach.

10.3. MNO PROTI DISKRIMINÁCIÍ ŽIEN V NOVELE ZÁKONNÍKA PRÁCE

V septembri 2010 sa skupina prevažne ľudskoprávných a feministických mimovládnych organizácií zapojila do pripomienkovania návrhu novely Zákonníka práce, ktorý predložilo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. V hromadnej pripomienke žiadali, aby Slovenská republika naplnila niektoré svoje záväzky v oblasti ľudských práv žien a ich ochrany pred diskrimináciou. Konkrétne, aby zabezpečila dôslednú právnu ochranu tehotných a dojčiacich žien a žien krátko po pôrode, ohrozených prepustením zo zamestnania v skúšobnej dobe³⁶ a aby odstránila diskrimináciu žien žijúcich mimo manželstva pri narodení dieťaťa, a to pri čerpaní voľna na prevoz do pôrodnice a späť ich blízkymi osobami.³⁷ MNO navrhli konkrétne znenie príslušných ustanovení Zákonníka práce a žiadali zladit' ho s antidiskriminačnými smernicami EÚ. K hromadnej pripomienke sa pripojil aj podpredseda vlády pre ľudské práva a národnostné menšiny a Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (*MVO: Štát nesmie..., 2010*).

V rozporovom konaní v októbri 2010 ministerstvo práce uvedené dve pripomienky neakceptovalo. Ako dôvod uviedlo, že sa práve začína proces tzv. veľkej novelizácie Zákonníka práce, v ktorom možno tieto pripomienky do zákona zapracovať. Súhlasilo však s ich vecnou podstatou a sľúbilo, že sa nimi bude vážne zaoberať. Zástupkyne a zástupcovia verejnosti mali byť prizvaní už k príprave návrhu veľkej novely (*MVO: Časť..., 2010*).

Napriek neustálej komunikácii MNO a snahe o aktívnu spoluprácu sa to však nestalo – ich pripomienky neboli zapracované ani do návrhu veľkej novely. V marci 2011 preto 22 MNO a 1 804 osôb opäť podalo hromadnú pripomienku (*Hromadná..., 2011*), ktorú ministerstvo zapracovalo len čiastočne. K nezapracovanej časti malo zvoliť rozporové konanie. Hoci ministerstvo na jeho zorganizovanie malo štyri týždne, zvolalo ho až na naliehanie mimovládnych organizácií veľmi nekorektným spôsobom: deň pred veľkonočnými sviatkami poslalo pozvánku na rokovanie, ktoré sa malo uskutočniť ihneď v utorok po Veľkej noci. V ten istý deň však odoslalo aj konečný návrh Zákonníka práce na rokovanie vlády. Po proteste voči takémuto postupu ministerstvo pozvalo MNO na nové rozporové konanie, avšak týždeň

³⁶ Zákonník práce umožňoval (a v čase uzávierky tejto časti, 20. júna 2011, ešte stále umožňuje) v skúšobnej dobe prepustiť zamestnankyňu alebo zamestnanca „z akéhokoľvek dôvodu alebo bez uvedenia dôvodu“. Hoci túto formuláciu v žiadnom prípade nemožno vykladať tak, že by to mohlo byť aj z diskriminačného dôvodu, zamestnávateľa často prepúšťajú tehotné ženy, keď sa o ich tehotenstve dozvedia. Mnohé tehotné ženy v skúšobnej dobe preto svoje tehotenstvo taja, čím sa vystavujú napríklad riziku vykonávania prác zakázaných tehotným ženám. Zároveň ide aj o závažný zásah do ich ľudskej dôstojnosti. V iných prípadoch môže takáto právna úprava viesť ženy k rozhodnutiu o interrupcii – v snahe udržať si pracovné miesto, príjem a sociálne zabezpečenie. Keďže takýmto situáciám sú vystavené výlučne ženy, ide o diskrimináciu žien z dôvodu tehotenstva a pohlavia. V tomto duchu sú formulované aj dve smernice EÚ (smernica č. 2006/54/ES a smernica č. 92/85/EHS). Napriek tomu žiadna vláda na Slovensku doteraz nedokázala tieto smernice správne transponovať.

³⁷ Zákonník práce tiež umožňoval (a v čase uzávierky tejto správy ešte stále umožňuje) poskytnúť platené pracovné voľno zamestnancovi na čas, keď pri narodení dieťaťa preváža do pôrodnice a späť svoju manželku. MNO považovali toto ustanovenie za diskriminačné, lebo zákon neumožňoval čerpať takúto voľno partnerom a partnerkám žien žijúcich mimo manželstva, prípadne iným blízkym osobám. Okrem diskriminácie žien táto zákonná úprava v konečnom dôsledku odporuje aj medzinárodnému Dohovoru o právach dieťaťa.

pred ním už návrh novely Zákonníka práce schválila vláda na svojom riadnom zasadnutí. S poukázaním na porušenie legislatívnych pravidiel vlády, ignorovanie časti aktívnej verejnosti, znemožnenie občianskej participácie na tvorbe zákonníka a zneváženie inštitútu hromadnej pripomienky preto mimovládne organizácie odmietli na rozporové konanie pristúť.³⁸

Ich systematické úsilie však predsa len prinieslo čiastkový úspech. Vláda schválila znenie novely Zákonníka práce, do ktorého čiastočne zapracovala požiadavky na prepúšťanie tehotných žien v zmysle práva EÚ. Hoci toto ustanovenie znamená posun oproti súčasnému stavu, stále má svoje nedostatky. Predovšetkým, vládny návrh explicitne nepožaduje písomné odôvodnenie prepustenia tehotnej ženy alebo ženy krátko po pôrode. Navyše, ministerstvo takúto právnu úpravu nenavrhlo pre niektoré druhy štátnej služby, napríklad pre policajtky, colníčky, príslušníčky Hasičského a záchranného zboru a pod. Ponechalo tým veľkú skupinu žien (navyše pracujúcich v maskulinizovaných povolaniach, kde k diskriminácii žien dochádza vo veľkom meradle) bez adekvátnej právnej ochrany v čase ich tehotenstva a raného materstva, čo je v rozpore s právom EÚ a medzinárodným právom.

Čiastočný úspech zaznamenala druhá pripomienka MNO: vládou schválené znenie umožňuje pracovné voľno pri prevoze do pôrodnice otcom detí, a nie iba manželom rodičiek (*Zákonník práce: Vďaka...*, 2011).³⁹ Vládny návrh novely sa prvýkrát dostal na program rokovania parlamentu v máji 2011 a prešiel prvým čítaním.

10.4. CENY ZA AKTÍVNE OBČIANSTVO A FIREMNÚ FILANTROPIU

Práca jednotlivcov a výsledky mimovládnych organizácií sú morálne i spoločensky hodnotené viacerými oceneniami. Verejné uznanie získavajú aj firmy a podnikatelia rozvíjajúci firemnú filantropiu. Ocenenia pomáhajú dostať do širšieho verejného povedomia hodnoty a úsilie ľudí pôsobiacich v mimovládnom sektore a slúžia ako podpora užitočných sociálnych vzorov aktívneho občianstva. Spomenieme aspoň niektoré z nich.

Známa je Cena Nadácie Orange, ktorej cieľom je prispievať k rozvoju filantropie a charity. V roku 2010 bola cena spojená s finančným darom udelená v troch oblastiach – vzdelávania, sociálnej integrácie a regionálneho rozvoja. Z celkového počtu 78 nominovaných organizácií vybrala porota v oblasti vzdelávania organizáciu Daphne (Inštitút aplikovanej ekológie), ktorá sa venuje environmentálnej výchove v materských školách a v oblasti regionálneho rozvoja

³⁸ „Načo by sme asi mali ísť rokovať na ministerstvo, keď materiál bol už vo vláde, a tak ho teraz nemôžeme nijako ovplyvniť?“ pýtala sa Janka Debrecéniová, právnička zo združenia Občan, demokracia a zodpovednosť. „Hlavným účelom rozporového konania je predsa dospieť k dohode medzi pripomienkujúcim subjektom a ministerstvom ako predkladateľom zákona ešte predtým, ako o materiále definitívne rozhodne vláda; alebo upozorniť vládu na body, v ktorých sa nedospelo k zhode. Ministerstvo svojím postupom ignorovalo nezanedbateľnú časť aktívnej verejnosti.“ (*Zákonník práce: Zvýšila sa...*, 2011)

³⁹ MNO v oboch hromadných pripomienkach požadovali, aby tehotné ženy mohli sprevádzať do pôrodnice akákoľvek blízka osoba, a nie iba otec dieťaťa. To sa však nepresadilo. Posun od osoby sprievodcu v podobe manžela tehotnej ženy k otcovi jej dieťaťa (takto to namiesto pôvodného reštriktívneho znenia navrhlo ministerstvo) predstavuje síce určitý pokrok v rešpektovaní ľudských práv žien, nenapĺňa však tieto práva úplne. MNO tiež navrhli, aby sa doba pracovného voľna takejto osobe neobmedzovala len na prevoz do pôrodnice, ale aj na účasť pri pôrode. Ľudskoprávny aktivista Laco Oravec z Nadácie Milana Šimečku to komentoval slovami: „Je na škodu vecí, že kvôli zlyhaniu ministerstva pri rozporovom konaní nebude o tomto bode riadna diskusia, a to ani vo vláde. Hoci v prípade tohto návrhu ide o vysoko intímnu záležitosť pre dotknuté ženy, ľudské práva žien sú vecou verejnou. Je nešťastné, ak sa na ich ochranu primárne angažuje aktívna verejnosť, a nie aj vláda, ktorej takáto angažovanosť prináleží v prvom rade“ (*Zákonník práce: Zvýšila sa...*, 2011).

Občianske združenie Tatry, ktoré pripravilo triedenie komunálnych odpadov a riešilo problematiku nelegálnych skládok odpadov v meste Liptovský Mikuláš a okolitých obciach. V oblasti sociálnej integrácie cenu získalo Občianske združenie Bol raz jeden človek, ktoré sa v projekte Televízie Rojko venuje rozvoju osobnosti ľudí s mentálnym postihnutím prostredníctvom tvorby videofilmov, animovaných filmov a fotografií, na ktorých sa oni sami podieľajú ako kameramani, reportéri, technici, animátori a herci.

Významnou cenou je Cena Most – Cena Rady mládeže Slovenska za podporu práce s deťmi a mládežou. V roku 2010 ju získalo Združenie saleziánskej mládeže Domka. Venuje sa aj príprave dobrovoľníkov, mladých lídrov a vychovávateľov, ktorí kontinuálne pracujú s deťmi a mladými ľuďmi.⁴⁰ Za prínos samosprávy v oblasti práce s deťmi a mládežou ju získalo mesto Spišská Belá, a to za pomoc pri zriadení nízkoprahového klubu pre mladých – Faceclubu.

V roku 2010 mali slovenské MNO možnosť uchádzať sa aj o Cenu Nadácie Erste za sociálnu integráciu, ktorej cieľom je zviditeľniť a oceniť prácu neziskových organizácií, ktoré výrazným spôsobom prispievajú k zlepšeniu sociálnej integrácie a rovnosti príležitostí marginalizovaných skupín obyvateľstva. Spomedzi 1 850 prihlásených projektov z 12 krajín EÚ skupina národných a miestnych expertov vybrala 132, ktoré postúpili do ďalšieho kola. Z nich potom medzinárodná porota vybrala 30, ktoré získali finančné ocenenie. Na medzinárodnom stretnutí v Prahe v júni 2011 získali takúto cenu aj dve organizácie zo Slovenska: združenie Rómske mediálne centrum (MECEM) z Košíc, prevádzkujúce Rómsku tlačovú kanceláriu (RPA), získalo druhú cenu⁴¹ a Divadlo bez domova z Bratislavy so svojím projektom „Sociálne divadlo – nástroj proti sociálnemu vylúčeniu a chudobe“ sa umiestnilo medzi 30 ocenenými organizáciami (*Rómske...*, 2011).

Hodnotná je aj Cena Srdce na dlani pre dobrovoľníkov. Pri príležitosti Medzinárodného dňa dobrovoľníkov a vyhlásenia roka 2011 za Európsky rok dobrovoľníctva (ERD) Občianske združenie C.A.R.D.O. udelilo 5. decembra 2010 cenu Bratislavskí dobrovoľníci roka (*Bratislavskí...*, 2010), a to v kategórii dobrovoľník v sociálnych a zdravotníckych službách (Božena Čičelová, Betánia), dobrovoľník v oblasti vzdelávania (Veronika Gregušková, SV pre UNICEF), dobrovoľník pracujúci s deťmi a mládežou (Svetlana Drtilová, Plusko), dlhodobá dobrovoľnícka pomoc organizácii (Ľuboslav Ferienc, Slovenský Červený kríž), dobrovoľník pre životné prostredie (Eva Šipoczová, Lesoochranárske zoskupenie Vlč), zahraničný dobrovoľník roka (Harriet Longman, Náruč záchrany), slovenský dobrovoľník v zahraničí pre rozvojovú pomoc (Štefan Račák, SAVIO), dobrovoľnícky projekt roka (projekt Vychovávateľia šteniatok, ktorý realizovala Výcviková škola pre vodiacich psov Únie nevidiacich a slabozrakých Slovenska), špeciálne ocenenie za dobrovoľnícku pomoc (Veronika Gabčová, Nadácia Linaje). Dobrovoľníkov ocenili aj spolupracujúce organizácie ako Centrum dobrovoľníctva v Banskej Bystrici, Prešovské dobrovoľnícke centrum či OZ Žabky v Košiciach a Nitre.

Ďalším dôležitým ocenením je cena Dar roka, udeľovaná Slovenskou humanitnou radou (SHR) fyzickej i právnickej osobe za mimoriadne humanitárne a charitatívne skutky,

⁴⁰ Dobrovoľnícka organizácia Domka v rámci projektu vyškolí spolu 75 lídrov a 340 dobrovoľníkov – pracovníkov s mládežou. Účastníci projektu budú schopní poskytovať zlepšené služby viac ako 5 000 deťom a mládežníkom v 26 strediskách po celom Slovensku. Školenia prispievajú ku skvalitneniu práce s mládežou, rozširujú vedomosti, zručnosti a skúsenosti mladých dobrovoľníkov, čím podporia rast kvality novej pracovnej sily (*Domka rozvíja ...*, 2010).

⁴¹ Rómske mediálne centrum pôsobí na Slovensku od roku 1999. Pripravuje rómsky národnostný magazín pre STV a rómske národnostné vysielanie pre slovenský rozhlas. Publikuje denné spravodajstvo na webe, pripravuje aj vzdelávacie programy pre školy. Komunikačným jazykom je rómčina.

konkrétnu pomoc ľuďom v núdzi. Laureátom ceny za rok 2010 sa stal Peter Mikulášik z Kežmarku za poskytnutie humanitnej pomoci v život ohrozujúcej situácii ťažko zdravotne postihnutému slovenskému občanovi, ktorý sa nachádzal v Českej republike. V kategórii právnických osôb cenu získala spoločnosť TESCO za pomoc najmä pri organizovaní predvianočných finančných zbierok Pomôžte spolu s nami i za ďalšiu podporu sociálne zameraných projektov (*Humanita...*, 2011). Mimoriadnu Cenu za dar života SHR udelila Občianskemu združeniu Špeciálnej kynologickej záchranej služby pod vedením Alexandra Bereka z Nýroviec. Tím aj so záchrannými psami pomáhal po vlašajškom zemetrasení na Haiti a počas ekologickej katastrofy v maďarských obciach Kolontár a Devecser.

Okrem hlavných laureátov ocenili ďalších ôsmich, napríklad Slovenské elektrárne, a.s., Bratislava za finančnú pomoc deťom postihnutým cukrovkou; MUDr. Jozef Šótha, ktorý sa dlhodobo venuje deťom postihnutým autizmom, bol jedným zo zakladateľov Centra Andreas v Bratislave pre autistické deti; RNDr. Margitu Klobošickú, ktorá už pätnásť rokov úspešne vedie Nadáciu Výskum rakoviny; opernú speváčku Líviu Ághovú, ktorá každoročne na pozvanie združenia Pro vita prichádza do rodnej Šale a prostredníctvom benefičných koncertov podporuje klientov Domova sociálnych služieb v Šoporni – Štrkovci; Rudolfa Podobu, primátora Handlovej, za jeho osobné nasadenie a pomoc (aj z vlastných zdrojov) občanom Handlovej počas minuloročných povodní; ako aj Janu Černákovú-Dobšovičovú, spoluzakladateľku Sekcie mladých reumatikov pri Lige proti reumatizmu a Klubu Klíbk.

Cena Nadácie Jána Langoša si kladie za cieľ vyzdvihnúť ľudí, ktorí preukázali odvahu v zápase za ľudské práva, prispeli k odhaľovaniu podstatných historických skutočností alebo vytvorili dielo významnej kresťanskej či filozofickej hodnoty. Národnú Cenu Nadácie Jána Langoša za rok 2010 si za vytrvalý boj proti komunistickému režimu prevzali katolícki disidenti a bývalí dlhoroční väzni Vladimír Jukl a Silvester Krčméry, ktorí zakladali tajné spoločenstvá a vysokoškolské krúžky. Medzinárodným držiteľom ceny Jána Langoša sa stalo kubánske hnutie Dámy v bielom, ktoré vzniklo v roku 2003 ako reakcia na uväznenie 75 kubánskych aktivistov za ľudské práva.

Tímy Aliancie Fair-play a VIA IURIS stoja za významnou cenou Biela vrana (*Biele vrany...*, 2010). Je určená pre vzácnych ľudí, ktorí menia spoločnosť k lepšiemu a prejavujú pritom odvahu, nadštandardný cit pre spravodlivosť či verejné dobro a vytrvalú vieru v princípy. Za rok 2010 si ocenenie odniesli traja laureáti: jeden občan bojujúci proti mocným v meste a dvaja zasvätení, ktorí sa pre hodnoty vzbúрили proti inštitúcii. „Všetky Biele Vraný pocítili za svoje aktivity postihy vo forme straty zamestnania či právnych krokov. Ocenenie vnímam ako splatenie dlhu voči nim, ale aj určitý záväzok, aby sme ich príbehy sledovali naďalej a pokúsili sa podporou prevážiť to zlé, čo im do života prinášajú iní,“ povedala pri udelení ceny Zuzana Wienk, riaditeľka Aliancie Fair-play. „Biele vrany sú jedineční ľudia, dúfame, že budú inšpiráciou pre ďalších. Bez nich by bola naša spoločnosť v mnohých aspektoch chudobnejšia,“ uviedol výkonný riaditeľ VIA IURIS Martin Štoffa.

Zástupca obyvateľov Bardejova, presadzujúcich park v meste, a zakladateľ rovnomeného občianskeho združenia Marek Božík ako prvý upozornil na predaj pozemkov na území bývalých kasární, na ktorých mal v Bardejove stáť mestský park. Po rozprúdení diskusie inicioval Božík aj petíciu, ktorú však zastupiteľstvo odmietlo a primátor naňho podal žalobu a žiadal desaťtisíc eur ako nemajetkovú ujmu. Bývalá zamestnankyňa študijného oddelenia Právnickej fakulty UK Zuzana Melicherčíková upozornila na nekalé prijatie skupiny študentov a podala podnet na prokuratúru. Ten však prokuratúra odložila so zdôvodnením, že prijímacie konanie a rozhodovanie patrí do právomoci verejnej vysokej školy. Dekan Melicherčíkovú obvinil z vynášania interných údajov. Bývalý šéf komunikačného odboru štátneho podniku Lesy SR Ján Mičovský poukázal ako prvý vysokopostavený zamestnanec podniku otvoreným listom adresovaným generálnemu riaditeľovi na neefektívne nakladanie s

majetkom lesov, korupciu a podozrivé zasahovanie do riadenia hraničiace s politickým klientelizmom a s kolegami kauzu medializoval. Taktiež podal na prokuratúru trestné oznámenie a pripravil verejnú petíciu Ľudia pre lesy.

Prestížnym ocenením Via Bona Slovakia vyjadruje Nadácia Pontis verejné uznanie tým, ktorí na Slovensku rozvíjajú firemnú filantropiu a zodpovedné podnikanie. V roku 2010 si ocenenie odniesli firmy a podnikatelia v ôsmich kategóriách. Víťazom Hlavnej ceny Via Bona pre veľké podniky sa stala spoločnosť VÚB, ktorá prostredníctvom svojej nadácie podporuje projekt Dobrý anjel a venuje sa aj podpore umenia a záchrane kultúrnych pamiatok. V kategórii malých a stredných podnikov Čestné uznanie za rozvoj vzdelávania a zodpovedný prístup k zamestnancom získala firma ESET, ktorá v oblasti filantropie podporuje najmä školstvo a zdravotníctvo. Zelenú cenu za projekt v oblasti životného prostredia získala spoločnosť Toyota Motor Slovakia za projekt Živé chodníky. Realizuje ho v spolupráci s Nadáciou Ekopolis a sústreďuje sa na obnovovanie a zlepšovanie turistických značených chodníkov, náučných trás a verejných priestranstiev v oblasti Nízkych a Vysokých Tatier. Cenu za zodpovedné pôsobenie na trhu získala spoločnosť T-Mobile Slovensko, ktorá zaviedla paušál pre nepočujúcich, rešpektujúci ich potreby v oblasti komunikácie. Cenu za dlhodobý pozitívny vplyv podniku na spoločnosť a okolitú komunitu získala spoločnosť Anasoft APR za podporu literatúry a pôvodnej slovenskej prózy prostredníctvom projektu Anasoft Litera. Čestné uznanie za odvahu podporiť náročnú tému získala spoločnosť Accenture za podporu projektu Gama, ktorý je zameraný na sociálnu prácu s trestanými osobami. Cenu za zapájanie zamestnancov do dobrovoľníckych aktivít získala spoločnosť Hewlett-Packard Slovakia, ktorá je po tretí rok partnerom firemného dobrovoľníckeho podujatia Naša Bratislava i partnerom darcovského programu Dobrá krajina, spolupracuje na programe Mládež pre budúcnosť a pripravuje vlastný charitatívny projekt HP Vianočný týždeň. Čestné uznanie za mediálny prínos v rozvoji zodpovedného podnikania a firemnej filantropie na Slovensku udelila Nadácia Pontis Márii Grebeňovej-Laczovej, redaktorky Slovenského rozhlasu, ktorá pripravila viac ako 50 príspevkov na tieto témy, ktoré boli odvysielané prostredníctvom Rádia Slovensko a Rádia Regina Bratislava. Druhým udeleným špeciálnym ocenením bola Cena za inovatívne riešenia sociálnej inklúzie pri príležitosti Európskeho roka boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu 2010. Cenu udelenú v partnerstve s Fondom sociálneho rozvoja získala spoločnosť T-Mobile Slovensko za dlhodobý vplyv na komunitu nepočujúcich a sluchovo postihnutých občanov, ich začleňovanie do majoritnej spoločnosti a zvyšovanie kvality ich života.

V roku 2011 sa víťazmi hlavných cien stali spoločnosti Orange Slovensko a Nera Networks. Orange Slovensko podporuje občianske združenie Návrat, zbiera staré mobilné telefóny, podporuje elektronické výpisy a faktúry a začína budovať stanice na solárnu energiu. Ako prvá firma si v telekomunikačnom biznise na Slovensku vytvorila aj pozíciu nezávislej ombudsmanky, ktorá rieši sťažnosti zákazníkov. Víťazom Zelenej ceny za projekt v oblasti životného prostredia sa stala spoločnosť ENVI-PAK, pri ktorej ocenili projekt priamej podpory separovaného zberu prebiehajúceho vo viac než 800 mestách a obciach na Slovensku. Cenu za zodpovedný prístup k zamestnancom získala firma ORION NOVA za projekt Podporované zamestnávanie pre odchovancov detských domovov z Domu na polceste vo Veľkom Slavkove. Porota súťaže sa v tejto kategórii rozhodla udeliť firme Embraco Slovakia Čestné uznanie za príkladný prístup k zamestnancom v čase povodní: ich absenciu v deň povodní brali tak, ako keby boli štandardne v práci. Embraco pomohlo zasiahnutým rodinám aj finančne. Cenu za zodpovedné pôsobenie na trhu získala Tatra banka za projekt Hovoriace bankomaty pre nevidiacich, ktorý umožnil nevidiacim klientom narábať s bankomatom samostatne bez toho, aby museli tretej osobe prezradiť PIN kód alebo používať akúkoľvek pomoc tretej strany. Cenu za odvahu podporiť náročnú tému získala spoločnosť

Creative Department za prípravu reklamnej kampane Staroba sa nás týka. Ocenenie za zapájanie zamestnancov do dobrovoľníckych aktivít získala Spoločnosť RWE IT Slovakia z Košíc za projekt Ste hrdinovia. Firma každý rok pre svojich zamestnancov organizuje TEAM DAY, ktorého cieľom je vytvoriť neformálny priestor na vzájomné spoznanie sa zamestnancov a utuženie tímového ducha. V roku 2010 však cieľ tímového dňa upravili: prakticky pomôcť zmysluplnej neziskovej organizácii v regióne východného Slovenska. Bolo ňou Krízové centrum Dorka v Košiciach, ktorému pomohli aj finančne. „Naši zamestnanci sa na začiatku práce v krízovom centre trochu báli, ale nakoniec to bol veľký úspech,“ vysvetlil konateľ spoločnosti Olaf Baumann.

Podľa Pavla Hricu z Nadácie Pontis sa darčovstvo firiem z roka na rok väčšmi diverzifikuje a už zďaleka nejde len o finančné dary. Rastúci trend zaznamenáva darčovstvo času – firemné dobrovoľníctvo. „Firmy majú čoraz rozvinutejšie dobrovoľnícke programy. Zatiaľ sú zamerané na zlepšovanie dobrého pocitu zamestnancov a pozitívnej firemnej kultúry. Do budúcnosti možno očakávať, že firmy začnú dobrovoľníctvo využívať aj ako tréningový nástroj na rozvoj zručností a kompetencií svojich pracovníkov, ako sa to deje napríklad vo Veľkej Británii. Úroveň filantropických projektov rastie. Zatiaľ čo pred pár rokmi firmy vedeli spočítať vstupy, koľko peňazí venovali na podporu koľkých dobročinných projektov, dnes už viaceré firmy sledujú aj výstupy, čo sa danou podporou dosiahlo.“ (Dzureková, 2011)

Podľa Lenky Surotchak, riaditeľky Nadácie Pontis, sa cena upriamila na dosah projektov, zanechávanie pozitívnej stopy. „Hľadali sme ukázkové riešenia, ktoré môžu inšpirovať ďalších. Ich spoločným menovateľom bolo osvietené vedenie firmy a tím nadšencov, ktorí úprimne veria svojmu projektu, chcú skutočne vyriešiť nejaký problém a priniesť zmenu. Vo všetkých troch hodnotiacich komisiách zaznievalo: firma musí mať dušu. V žiadnom z predchádzajúcich ročníkov sa tak intenzívne dosiaľ nehovorilo o dôležitosti tímového a osobného nasadenia. Zodpovedné podnikanie nie je len o peniazoch, ale hlavne o ľuďoch, ich hodnotách a vzťahoch. Obrovský dôraz sa tiež kládol na vzťah firmy a jej zamestnancov. Ukázalo sa, že firmy, ktoré profitujú, sú práve tie, ktoré svojich zamestnancov vedia motivovať.“ (Dzureková, 2011)

10.5. EXPERTI A OBČANIA: Z VÝSKUMNÍCKEJ A PUBLIKAČNEJ DIELNE

V uplynulom období sa na Slovensku pokročilo v širšie založenom skúmaní občianskej spoločnosti, ako aj v analyticko-výskumníckej reflexii pôsobenia mimovládnych neziskových organizácií. Viaceré štúdie prinášali aj námety pre verejnú politiku v jednotlivých oblastiach, prichádzali s návrhmi a odporúčaniami. Objavili sa práce, ktoré otvárajú doteraz obchádzané či menej pertraktované témy a vnášajú do verejnej rozpravy nové pohľady. Vyšli tiež publikácie informatívneho či príručkového charakteru, sprístupňujúce služby verejnosti poskytované mimovládny sektorom. MNO vyprodukovali tisíce článkov, správ a informácií v nespočetných vlastných bulletinoch, brožúrach, letákok a príležitostných tlačovinách. Keďže nie je možné zachytiť túto obrovskú „informačnú pokladnicu“, pokúsime sa aspoň telegraficky pripomenúť niektoré publikácie dokumentujúce pestrosť pôsobenia MNO.

V roku 2011 uzrela svetlo sveta rozsiahla, vyše 600-stranová kolektívna monografia *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita* (editorka Jana Plichtová) ako výsledok spolupráce akademickej a pedagogickej obce s expertmi z mimovládnych organizácií (Plichtová, 2011). Autori a autorky kriticky analyzujú reálne

možnosti občanov zúčastňovať sa na „veľkej“ či „malej“ politike. Reprezentatívny výskum, výskumné sondy a prípadové štúdie prispievajú k odhaleniu viacerých aspektov slovenskej občianskej spoločnosti a poukazujú na možnosti prehĺbenia a skvalitnenia demokracie. Publikácia je výsledkom jedinečnej niekoľkoročnej spolupráce vedeckých kapacít v oblasti sociológie, psychológie, filozofie a politológie zo Slovenskej akadémie vied a Univerzity Komenského s viacerými významnými osobnosťami z mimovládneho sektora. SAV túto spoluprácu podporila prostredníctvom svojej politiky centier excelentnosti. Kritická reflexia je vďaka tomu viacrozmerná a zahŕňa aj testovanie inovatívnych možností účinnejšej participácie občanov formou deliberácie či adekvátneho spôsobu vzdelávania a diskusie.

Iným typom rozsiahleho kolektívneho diela bola takmer 600-stranová publikácia Inštitútu pre verejné otázky pod názvom *Kde sme? Mentálne mapy Slovenska* (Bútora – Kollár – Mesežnikov – Bútorová, 2010). Štyridsať autorov a autoriek sa v nej zamýšľa nad tým, kde sa Slovensko po dvadsiatich rokoch premien nachádza – nielen ekonomicky, politicky či kultúrne, ale predovšetkým mentálne, z hľadiska prevažujúcich presvedčení a kódov správania. „Cenným prínosom zborníka je fakt, že autori v ňom podávajú nie idealizovaný, ale kritický rozbor stavu slovenskej spoločnosti za ostatných dvadsať rokov jej vývinu,“ napísal o publikácii historik Ivan Kamenec (Kamenec, 2010).

Expert na financovanie Eduard Marček zmapoval situáciu vo financovaní mimovládnych neziskových organizácií z verejných zdrojov na úrovni obcí a miest na Slovensku (Marček, 2010). Prostredníctvom dotazníkového prieskumu v obciach a mestách SR a s použitím oficiálnych údajov z DataCentra opisuje, ako vyzerá podpora miestnych a mestských samospráv pre verejnoprospešné aktivity, ktoré zabezpečujú mimovládne neziskové organizácie i spolupráca s nimi. Prináša mnohé údaje, ktoré sa doteraz na Slovensku nepublikovali, keďže oblasť spolupráce miestnych a mestských samospráv s MNO nebola predmetom špecifického záujmu.

Názov nasledujúcej publikácie hovorí sám za seba: *Uplatňovanie princípu partnerstva: účasť mimovládnych organizácií na kontrole fondov EÚ v programovacom období 2007 – 2013*. Organizácia Priatelia Zeme-CEPA sa tejto téme venuje dlhodobo a poskytuje žiaducu spätnú väzbu často problematickému fungovaniu slovenských orgánov v tejto oblasti (Grambličková – Mojžiš – Zamkovský, 2011).

Publikácia Janky Debrecéniovej z občianskeho združenie Občan, demokracia a zodpovednosť *Antidiskriminačný zákon – Komentár* (Debrecéniová, 2011) sa podrobne zaoberá zásadou rovnakého zaobchádzania a jej jednotlivými zložkami, dôvodmi a formami diskriminácie. Venuje sa tiež procesným záležitostiam ochrany pred diskrimináciou v Slovenskej republike a ich právnym špecifikám – napríklad možnosti žalobcov a žalobkýň dať sa zastupovať mimovládnyimi organizáciami či Slovenským národným strediskom pre ľudské práva, uplatňovaniu tzv. preneseného dôkazného bremena či tzv. žalobám vo verejnom záujme. Súčasťou práce sú prehľadné zhrnutia relevantnej legislatívy a judikatúry EÚ a Slovenskej republiky. Publikácia slúži ako pomôcka pre súdy, advokátske a iné právnické profesie, verejnú správu, zamestnávateľov, poskytovateľov tovarov a služieb, tvorcov legislatívy a verejných politik, vzdelávacie a vedecké inštitúcie, študentky a študentov i pre MNO.

Obdobnú službu v inej oblasti poskytuje brožúra *Potrebujem pomoc, čo mám robiť?*, ktorú vydalo SocioFórum (Woleková – Reptová – Petijová, 2010). Táto prehľadne napísaná a zrozumiteľná práca prináša presne to, čo sľubuje v podtitule: „niekoľko dobrých rád pre seniorov a osoby s ťažkým zdravotným postihnutím, ako postupovať podľa nového zákona o sociálnych službách“. Okrem zainteresovaných občanov je určená aj poskytovateľom služieb a úradníkom, ktorí vykonávajú základné sociálne poradenstvo. Podobné užitočné informácie prináša aj objemnejšia publikácia kolektívu autorov *Analýza potrieb a charakteristík osôb so*

ZP z hľadiska Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím, ktorú vydala Národná rada občanov so zdravotným postihnutím v SR (Kolektív, 2010).

Publikácia *Sondy do kultúrnej diverzity*, vydaná Inštitútom pre verejné otázky, približuje relatívne nový, avšak veľmi dynamický fenomén dnešného Slovenska – ekonomickú migráciu a na ňu sa „nabaľujúce“ javy (Filadelfiová – Gyárfášová – Hlinčíková – Sekulová, 2010). Autorky prinášajú vhl'ad do niekoľkých vybraných prostredí. Na Slovensku existujú značné medzery v poznaní migrácie a kultúrnej diverzity; verejná diskusia o tejto téme je slabá a neraz zaťažená predsudkami a stereotypmi.

Nadácia Milana Šimečku, ktorá sa dlhodobo venuje téme nových menších a komunít migrantov žijúcich na Slovensku, sa k téme priblížila iným spôsobom (Tužinská, 2011). V publikácii *Susedia: zvnútra / zvonka* sa so svojimi skúsenosťami delia ľudia, ktorí žili vo viacerých štátoch, naši krajanovia žijúci v zahraničí i cudzinci žijúci na Slovensku. „Všetkým chýba vôňa domova, chuť jedál z detstva a všetci pracujú viac než doma. Skúsenosti našincov a cudzincov sa však podstatne líšia. Slováci si v súčasnosti môžu viac vyberať, kde sa usadia. Nemajú toľko problémov s „papiermi“, lebo majú „dobrý pas“. Vedia sa dohovoriť, majú bielu pleť a spôsoby správania očakávané v západných spoločnostiach.“ Kniha pomáha v úsilí „vzdať sa predpojatých záverov o cudzincoch – nepriateľoch republiky“.

„Emigrantmi“ úplne iného typu sa zaoberá jedna z najnovších publikácií Fórum inštitútu pre výskum menších. Týka sa slovensko-maďarskej aglomerácie v okolí Bratislavy (Hardi – Ladoss – Tóth, 2010). Skúma následky suburbanizácie na Žitnom ostrove a interakciu pôvodných Bratislavčanov s väčšinovým maďarským obyvateľstvom a v prihraničných obciach Maďarska.

Viaceré MNO sa venujú otázkam vzdelávania. Spomeňme aspoň tri publikácie, ktoré sa venujú odlišným témam. Vlasta Dúbravová, Richard Medal, Barbora Kaháthová, Andrej Návojský, Ivan Lukšík a Jana Cviková tvoria autorský tím publikácie *Mimovládne iniciatívy vo vzdelávaní. Ako mimovládne organizácie vstupujú do systému vzdelávania*, ktorú vydala Nadácia otvorenej spoločnosti (*Mimovládne iniciatívy...*, 2010). Transformácia školstva ponúka príležitosť prinášať do systému vzdelávania nové idey. V publikácii možno nájsť témy ako environmentálna výchova, globálne vzdelávanie, sexuálna výchova, multikultúrna výchova a rodovo citlivá výchova, ktoré do výchovy a vzdelávania presadzovali mimovládne organizácie. Kniha prezentuje rôzne prístupy k zavádzaniu daných tém, informuje o postupoch pri výučbe a prináša aj praktické rady. MNO sa prezentujú ako rovnocenný partner ďalších vzdelávacích inštitúcií a svojimi skúsenosťami a poznatkami obohacujú kvalitu vzdelávania na Slovensku.

Vlado Rafael je editorom ďalšej kolektívnej publikácie Nadácie otvorenej spoločnosti *Odpovede na otázky (de)segregácie rómskych žiakov vo vzdelávacom systéme na Slovensku* (Rafael, 2011). Esenciu publikácie tvorí ľudskoprávne hľadisko: koncept rovnosti príležitostí a práva na vzdelanie má rešpektovať najlepší záujem dieťaťa. Publikácia chce slúžiť tým, ktorí tvoria verejné politiky i tým, ktorí rozhodujú o ich zavádzaní. Dôležité sú konkrétne riešenia a odporúčania pre školskú prax, ktoré treba uskutočniť, aby segregáciu v školstve postupne nahradilo inkluzívne vzdelávanie.

Právo na bezplatné vzdelanie na základných a stredných školách je síce na Slovensku zakotvené v ústave, napriek tomu sú však v praxi bežné neoficiálne rodičovské platby, keď rodičia priamo prispievajú do školstva bez toho, aby platba bola účtovne zaznamenaná. Publikácia *Skryté platby v školách: Štúdia o neoficiálnych platbách rodičov v školách na Slovensku* (Kubánová – Kubán – Gallová-Kriglerová – Maslová, 2010) identifikuje tieto neviditeľné platby, pričom sa opiera o výsledky kvantitatívneho výskumu: osobné rozhovory

s rodičmi, učiteľmi a riaditeľmi škôl v 320 školách a v 513 rodinách a skupinové rozhovory s rodičmi (Dolný Kubín a Bratislava) i stredoškolskými študentmi (Bratislava).

Z oblasti životného prostredia stoja za pozornosť prinajmenšom dve publikácie. Dielo Imricha Vozára z organizácie VIA IURIS, *Ochrana životného prostredia na úradoch a ako sa zapojiť do rozhodovania*, má príručkový charakter (Vozár, 2011). Venuje sa procesu EIA, ktorý predchádza povoľovaniu väčšiny projektov so závažným environmentálnym dosahom; procesu IPKZ (integrované povoľovanie); konaniam, ktoré upravuje zákon o ochrane prírody a krajiny; a napokon správne konaniu, ktoré je všeobecným procesným postupom.

Druhú publikáciu pod názvom *Verejné priestory (Ako tvoríť priestory s príbehom, pre ľudí a s ľuďmi)* vydali spoločne Nadácia Ekopolis a Partners for Democratic Change (Miková – Paulíková – Pauliniová, 2010). Je to inšpirujúce dielo o tom, ako zapájať ľudí do spolupráce verejných priestorov, s niekoľkými zaujímavými prípadovými štúdiami, fotografiami a ďalšími ilustráciami i prílohami slúžiacimi na praktickú organizáciu takýchto postupov.

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku (SFPA) sa dlhodobo venuje kľúčovým zahraničnopolitickým a bezpečnostným témam vrátane energetickej bezpečnosti. Publikáčna činnosť SFPA je bohatá, obsahuje pravidelné ročenky, časopisy, zborníky, analýzy. V uplynulom období medzi nimi boli aj práce venované rôznym aspektom ukrajinsko-slovenskej spolupráce. V roku 2010 vyšla trojjazyčná štúdia Alexandra Dulebu a Vladimíra Bilčíka *Východné partnerstvo: Odporúčania pre rozvoj spolupráce medzi Slovenskom a Ukrajinou na roky 2010 – 2015* (Duleba, 2010) a ďalšia práca A. Dulebu o a V. Bilčíka o možnosti spolupráce s Ukrajinou pri dosahovaní energetickej bezpečnosti (Duleba – Bilčík, 2010). V roku 2011 Výskumné centrum SFPA pokračovalo vo svojom záujme o Ukrajinu vydaním anglickej publikácie o možnej spolupráci medzi Ukrajinou a Slovenskom v kontexte politiky energetickej bezpečnosti EÚ (Gonchar – Duleba – Malynovskyi, 2011) a tiež zborníka o bezpečnostnej dimenzii ukrajinsko-slovenských vzťahov (Samson, 2011).

Prehľad, ktorý chcel dokumentovať široký záber, solídne profesionálne zázemie a nenahraditeľný vklad MNO, ukončíme novým projektom Nadácie Pontis. Tá v decembri 2010 po prvýkrát vydala špecializovanú publikáciu *Via Bona Times*, ponúkajúcu príbehy firiem, ktoré nominovali svoje projekty z oblasti filantropie a zodpovedného podnikania na ocenenie Via Bona Slovakia za rok 2009 (*Pontis vydal...*, 2010). Z vyše 100 nominácií na ocenenie za rok 2009 Nadácia Pontis zostavila noviny, v ktorých na 12 stranách našlo priestor 67 článkov o konkrétnych projektoch a aktivitách zodpovedného podnikania firiem na Slovensku.

11. ZÁVER

Koncom jari a začiatkom leta 2011 ste ich mohli vidieť vo viacerých mestách na Slovensku. Upratovali, natierali, maľovali, čistili cesty i cyklotrasy – skrátka, slovom, starali sa o Naše mesto, ako znel názov projektu Nadácie Pontis, či už to bolo v Galante, Hlohovci, Košiciach, Žiline, Spišskej Novej Vsi alebo v Bratislave. Nebyť tisícok dobrovoľníkov, ne jeden verejný priestor by vyzeral inak. Alebo ste ich mohli zbadáť na festivale Pohoda, kde sa o pohodu účastníkov tiež starali stovky ochotných pomocníkov. Alebo hoci v Trnave a okolí, kde podujatie Tri dni pre hrdinov organizovala Rada mládeže Trnavského kraja, a tiež ich prišlo vyše tisíc. Venovali sa škôlkam, parkom, riekam, domom, pripravovali kultúrne programy, stavali búdky pre vtáčikov, darovali krv, rekonštruovali, tvorili.

Rovnako dobre ste sa s nimi mohli stretnúť na iných miestach. Ak bývate v Detve či okolí, mohli vás osloviť petíciou požadujúcou od mestského úradu v Detve i od predstaviteľov regionálnej samosprávy Banskobystrického kraja, aby neschválili ťažbu zlata a iných nerastných surovín v lokalitách Biely vrch či inde v regióne Podpoľania.⁴² Ak ste z Karlovej Vsi či Malých Karpát, mohli ste sa spolu s ďalšími dvoma tisícami signatárov pridať k apelu na územnú samosprávu, aby zabránila výstavbe, ktorú developeri plánujú uskutočniť na veľkej lúke v lokalite Kráľova hora.⁴³ Ak vás trápi hodnotové znečistenie verejných priestorov, mohli ste pripojiť svoj hlas k tým, ktorých rozhorčilo rozhodnutie Mestského zastupiteľstva v Rajci inštalovať bustu Ferdinanda Ďurčanského. „Sloboda slova a názoru má podľa nášho presvedčenia vo verejnom priestore svoje limity. Oslava osobností a udalostí, ktoré majú tragický obsah pre významnú časť demokratickej verejnosti, zľahčuje zodpovednosť a vinu tých, ktorí za tieto tragické udalosti boli osobne právne, politicky a morálne zodpovední.“⁴⁴

Popri dobrovoľníckej činnosti či starostlivosti o životné prostredie a verejné priestory aktívni občania celkom prirodzene robia to, čo by si mal každý múdry štát vážiť. Prichádzajú s kritikou a spätnou väzbou, prinášajú návrhy na zlepšenie, ponúkajú expertné kapacity, vymýšľajú nápady. Len za obdobie jún – začiatok júla 2011 sa ich nazhromaždilo niekoľko; názvy iniciatív či tlačové správy hovoria samy za seba.

Neobmedzujte infozákon: Pokiaľ pri jeho novelizácii prejdú niektoré námety, ktoré požadujú úrady a ministerstvá, „bude to znamenať veľký krok späť a výrazné oslabenie práva občanov aj novinárov na informácie,“ upozorňujú právnici z občianskeho združenia VIA IURIS.⁴⁵

Mimovládky: Segregácia trvá, sľuby sú len na papieri: Amnesty International Slovensko i Nadácia Milana Šimečku poukazujú na to, že „rómske deti na celom Slovensku ostávajú uväznené v školskom systéme, ktorý im neumožňuje napredovať. To ich zbavuje rovných príležitostí a odsudzuje na život v chudobe a marginalizácii. Nedostatočné vzdelanie výrazne limituje ich budúcnosť a zároveň ich stigmatizuje.“⁴⁶

⁴² „Ťažba zlata metódou kyanidového lúhovania by znamenala nevratný a devastujúci zásah do charakteru krajiny pod Poľanou. Okrem zničeného životného prostredia by to znamenalo ohrozenie aj mnohých biotopov v CHKO Poľana, biosférickej rezervácie UNESCO. Možný ekonomický profit je nižší ako straty spôsobené degradáciou územia európskeho významu s jedinečnou prírodou a ohrozením potenciálu v cestovnom a turistickom priemysle“ (*Petícia proti povoleniu...*, 2011).

⁴³ „Je to územie v Chránenej krajinskej oblasti Malé Karpaty, ktoré všetci poznáme ako miesto na prechádzky v prírode, šport a rekreáciu. Plánovanou výstavbou by sa tento prírodný skvost navždy znehodnotil a obyvatelia Karlovej Vsi a širokého okolia by prišli o jedinečné miesto oddychu“ (*Petícia proti výstavbe...*, 2011).

⁴⁴ Signatári sa preto obracajú na vládu a parlament, aby „bol prijatý právny predpis, ktorý by nanovo vymedzil verejný a súkromný priestor a taxatívne vymenoval podmienky, za ktorých nie je možné použiť mená exponentov a aktivistov totalitných režimov Slovenskej republiky 1939 – 1945 a Československa 1948 – 1989 na označovanie pamätníkov, pamätných tabúl, ulíc, námestí, inštitúcií a iných verejne prístupných priestorov pripomínajúcich ich údajné zásluhy“ (*NIE! Rehabilitácii...*, 2011).

⁴⁵ Mnohé úrady namiesto zlepšenia vymáhateľnosti informácií pre občanov a odstránenia obštrukcií naopak požadujú výrazné oslabenie infozákona a práva na informácie. Navrhujú napríklad trestať občanov za podanie žiadosti o informácie pokutou až do výšky 1 650 eur, zrušenie sankcií pre úradníkov za porušenie infozákona, navrhujú, aby akciové spoločnosti v ktorých má štát väčšinu, neboli povinné informovať o svojom hospodárení, navrhujú neúmerne predĺženie lehôt a vágne ustanovenia, ktoré umožnia zamietť žiadosti o informácie na základe svojvoľe a subjektívneho posúdenia. (*Úrady útočia...*, 2011).

⁴⁶ Kritika poukazuje najmä na to, že Rómovia naďalej ostávajú skupinou, ktorá tvorí väčšiu časť žiakov špeciálnych škôl a tried a to aj napriek tomu, že netrpia žiadnym mentálnym postihnutím. Vlode sa podľa MNO v tomto školskom roku nepodarilo predostrieť žiadne konkrétne riešenie (Harkotová, 2011).

Mimovládky varujú poslancov pred novelou zákona o príspevkoch na deti: Takmer 60 MNO vyzýva v otvorenom liste poslancov NR SR, aby neschválili zmeny v poskytovaní rodičovského príspevku a príspevku pri narodení dieťaťa, pretože podľa nich navrhované novely zákona sú v podobe, ako boli predložené, „protiústavné a v priamom rozpore so záväzkami SR vo vzťahu k EÚ.“⁴⁷

Otvorený list Vláde SR – návrh Koncepcie výchovy a vzdelávania: Široká a názorovo diferencovaná ad hoc koalícia⁴⁸ v liste apeluje na rezort školstva, aby návrh Koncepcie výchovy a vzdelávania v materských školách, v základných školách a v stredných školách v spolupráci s odborníkmi a odborničkami prepracoval na ucelený reformný zámer a následne ho predložil na verejnú diskusiu.⁴⁹

Výzva na založenie slovenského múzea dizajnu, úžitkového umenia a architektúry – Otvorený list ministrom kultúry Danielovi Krajcerovi: „Vnímame prevod Hurbanových kasární do majetku ministerstva kultúry ako veľkú šancu, aká nevzniká každý deň. Preto navrhujeme spojiť sily a vytvoriť nové múzeum dizajnu, úžitkového umenia a architektúry,“ píše signatári výzvy, ktorí navrhujú situovať toto múzeum do Hurbanových kasární.⁵⁰

V správe za uplynulého poldruha roka sme sa usilovali ukázať, že vklad aktívneho občianstva do skvalitňovania života na Slovensku bol pozoruhodný, mnohohrstevnatý a v zásade prospešný.

Zúročí sa o to viac, čím väčšími si to všimnú potenciálni partneri mimovládneho neziskového sektora – strategicky rozmýšľajúce politické kruhy, kultúrne a intelektuálne elity, osvietení podnikatelia a finančníci, tvoria ľudia rôznych povolání i širšia verejnosť. A vlastne všetci, ktorí túžia po lepšom Slovensku.

LITERATÚRA

1. *Agentúra FOCUS – Prieskum verejnej mienky realizovaný pre Fórum donorov.* Bratislava, FOCUS 2007.

⁴⁷ „Takouto právnou úpravou by boli najviac ohrozené osoby so slabým zastúpením na trhu práce a s nízkym vzdelaním, ktoré sa však do tejto situácie často dostali v dôsledku diskriminácie v prístupe k vzdelaniu a zamestnaniu. Teda napríklad Rómky a Rómovia, no výrazne postihnuté by boli aj iné spoločenské skupiny“ (*Mimovládky varujú...*, 2011).

⁴⁸ Tvorili ju napríklad Nadácia Škola dokorán, Nadácia otvorenej spoločnosti, Združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, Rómsky inštitút, Konzervatívny inštitút, Fórum inštitút pre výskum menšín, Občianske združenie Rómskych asistentov učiteľa, iniciatívy Aktívne školy, Možnosť voľby, združenia Queer Leaders Forum, záujmové združenie žien ASPEKT, Združenie maďarských učitelov dejepisu na Slovensku, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, ako aj učitelia a učiteľky z rôznych kútov Slovenska.

⁴⁹ „Nevyhnutná zmena regionálneho školstva na moderný, otvorený, flexibilný a inkluzívny systém by mala byť prezentovaná ako ucelený reformný zámer, ktorý by podnietil verejnú diskusiu o žiaducom poslaní a podmienkach vzdelávania na Slovensku. Zúženie konceptu reformy na množstvo čiastkových korekčných opatrení považujeme za nedostatočné,“ píše v liste, ktorý podporila aj Asociácia súkromných škôl a školských zariadení SR (*Otvorený list...*, 2011).

⁵⁰ „Nežiadame veľké investície, žiadame začať budovať zbierku a archív. Na to zatiaľ netreba reprezentačnú budovu, stačí budova, do ktorej nezateká. Základ zbierky vybudujeme z darov, napokon, tak sa to deje aj inde.“ (*Výzva na založenie...*, 2011).

2. *Aké chceme nábrežie a PKO? Verejná diskusia mesta Bratislavy*. 2011 (dostupné na http://www.bratislava.sk/vismo/dokumenty2.asp?id_org=700000&id=11027939&p1=11044090).
3. Babiaková, K. – Wilfling, P.: *Právna analýza právneho stavu súvisiaceho s búraním budovy PKO v Bratislave*. Pezinok, 14. 1. 2011 (dostupné na http://www.pko.estranky.sk/clanky/aktualne/pravna-analyza-k-pko-17_1_2010).
4. *Biele Vrany si odniesli Božík, Melicherčíková a Mičovský*. 17. 11. 2010 (dostupné na <http://m.webnoviny.sk/ostatne/biele-vrany-si-odniesli-bozik-meliche/252553-clanok.html>).
5. *Bratislava: Od PKO ruky preč, kým nerozhodne EÚ, žiadajú aktivisti*. SITA, 25. 11. 2010 (dostupné na <http://www.aktuality.sk/tlacit/177036/bratislava-od-pko-ruky-prec-kym-nerozhodne-eu-ziadaju-aktivisti/>).
6. *Bratislavskí dobrovoľníci roka 2010 a otvorenie Európskeho roka dobrovoľníctva 2011*. 5. 12. 2010 (dostupné na <http://www.dobrovolnictvo.sk/?node=20&id=1151>).
7. *Bratislavskí mestskí poslanci schválili zachovanie PKO*. TASR, 30. 6. 2011 (dostupné na http://spravy.pravda.sk/bratislavski-mestski-poslanci-schvalili-zachovanie-pko-p29-/sk_regiony.asp?c=A110630_152315_sk_regiony_p29).
8. Bútorá, M. – Kollár, M. – Mesežnikov, G. – Bútorová, Z. (ed.): *Kde sme? Mentálne mapy Slovenska*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2010.
9. Bútorová, Z. – Gyárfášová, O.: *Slovensko na prahu tretej dekády slobody: kontúry participatívneho paradoxu*. In: Plichtová, J. (ed.): *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*. Bratislava, Veda 2011.
10. Bútorová, Z.: *Verejná mienka: zdroj pohybu, sila zotrvačnosti*. In: Bútorá, M. – Mesežnikov, G. – Kollár, M. – Bútorová, Z. (ed.): *Kde sme? Mentálne mapy Slovenska*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2010.
11. Debrecéniová, J.: *Antidiskriminačný zákon – Komentár*. Bratislava, Občan, demokracia a zodpovednosť 2011.
12. Demeš, P.: *Vláda SR a občianska spoločnosť po 100 dňoch: Po nádejach zatiaľ rozpaky – pohľad z neziskového sektora*. Tlačová agentúra neziskového sektora, 17. 10. 2010 (dostupné na http://www.1snsc.sk/blog-138-19-default/Aktuality_z_prava.html).
13. *Dodatok č. 2 k Zmluve o spolupráci*. 17. 6. 2010 (dostupné na <http://www.pko.estranky.sk/archiv/uploaded/38>).
14. *Domka rozvíja pracovnú silu Slovenska*. Centrálny portál pre neziskový sektor, 8. 12. 2010 (dostupné na http://www.1snsc.sk/index.php?action=module&id=mod_content&content_id=1663).
15. Duleba, A. – Bilčík, V.: *Východné partnerstvo: Odporúčania pre rozvoj spolupráce medzi Slovenskom a Ukrajinou na roky 2010 – 2015*. Bratislava, SFPA 2010.
16. Duleba, A.: *Energetická bezpečnosť Slovenska: možnosti spolupráce s Ukrajinou*. Bratislava, SFPA 2010.
17. Dzureková, M.: *Zanechávame stopu*. Stratégie, 27. 5. 2011 (dostupné na <http://www.nadaciapontis.sk/16217>).
18. Edwards, M. (ed.): *Civil Society*. Revised Edition. Cambridge, Polity Press 2009.

19. *Evidencia Ministerstva kultúry SR*, 2011 (dostupné na http://www.culture.gov.sk/uploads/97/ef/97efaa41971a3d2866add96cb7f21014/evidencia_cns_2011_05.pdf).
20. *F. Vagač: Zákon o dobrovoľníctve zvyšuje asignáciu na 3%*. Tlačová agentúra neziskového sektora, 28. 6. 2011 (dostupné na http://mail.metanova.sk/zakon_o_dobrovolnictve_zvysuje_asignaciju_na_3_percenta).
21. Faiglová, S. – Haňdiak, P. – Andrejkovič, M.: *Manuál pre prijímateľov 2% z dane. Zmeny v mechanizme 2% od 1. 1. 2010*. Bratislava, 1. slovenské neziskové servisné centrum 2010 (dostupné na <http://www.rozhodni.sk/documents/42-78-6853-manual2percent.pdf>).
22. Fila, L.: *Tance na nábreží*. *Sme*, 14. 4. 2009 (dostupné na <http://komentare.sme.sk/c/4391026/tance-na-nabrezi.html>).
23. Filadelfiová, J. – Gyárfášová, P. – Hlinčíková, M. – Sekulová, M.: *Sondy do kultúrnej diverzity*. Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2010.
24. Gindl, E.: *Stane sa z PKO pozitívny precedens?* *Sme*, 2. 1. 2011 (dostupné na <http://komentare.sme.sk/c/5704828/stane-sa-z-pko-pozitivny-precedens.html>).
25. Gonchar, M. - Duleba, A. - Malynovskiy, O.: *Ukraine and Slovakia in a post-crisis architecture of European energy security. Prospects for transport of hydrocarbons and bilateral cooperation*. Bratislava, SFPA 2011.
26. Grambličková, M. – Mojžiš, M. – Zamkovský, J.: *Uplatňovanie princípu partnerstva: účasť mimovládnych organizácií na kontrole fondov EÚ v programovacom období 2007 – 2013*. Bratislava, Priatelia Zeme-CEPA 2011.
27. Hardi, T. – Lados, M. – Tóth, K.: *Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratislavy*. Šamorín, Fórum Inštitút 2010.
28. Harkotová, S.: *Mimovládky: Segregácia trvá, sľuby sú len na papieri*. 5. 7. 2011 (dostupné na <http://aktualne.centrum.sk/domov/zdravie-skolstvo-spolocnost/clanek.phtml?id=1236572>).
29. *Hromadná pripomienka na ochranu tehotných žien (veľká novela Zákonníka práce)*. 28. 3. 2011 (dostupné na <http://www.diskriminacia.sk/?q=node/1776>).
30. http://www.1snsc.sk/Aktualne_verejne_zbierky
31. <http://www.dobrakrajina.sk/>
32. <http://www.ludialudom.sk/InfoStranky/Filantropia.aspx>
33. <http://www.unece.org/>
34. <http://www.viaiuris.sk>
35. http://www.vs.sk/vz/Skripty/vz_frame.htm
36. *Huba, M.: Pár postrehov a otázok nad knihou o občianstve na Slovensku*. 31. 5. 2011 (dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=forum&x=571646>).
37. *Huba, M.: Príspevok do verejnej diskusie o PKO*. 9. 6. 2011 (dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=forum&x=574174#ixzz1PIDtOpIQ>).
38. *Humanita: Laureátom Ceny Dar roka Peter Mikulášik a TESCO*. SITA, 16. 6. 2011.
39. *Kamenec, I.: Recenzia. Historický časopis*, 58, 3, 2010, s. 606 – 607.

40. Kolektív: *Analýza potrieb a charakteristík osôb so ZP z hľadiska Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím*. Bratislava, Národná rada občanov so zdravotným postihnutím v SR 2010.
41. Kráková, D.: *Téma: Kauza PKO*. Sme, 11. 12. 2008 (dostupné na <http://www.sme.sk/c/4215696/kauza-pko.html>).
42. Kráková, D. – Štulajter, I.: *Bratislavský primátor Ďurkovský: Na PKO som zmenil názor*. Sme, 22. 4. 2009 (dostupné na <http://bratislava.sme.sk/c/4731873/bratislavsky-primator-durkovsky-na-pko-som-zmenil-nazor.html>).
43. Kráková, D.: *Búranie PKO prerušili – pokračujú rokovania*. Sme, 14. 4. 2009a (dostupné na <http://bratislava.sme.sk/c/4390021/buranie-pko-prerusili-pokracuju-rokovania.html>).
44. Kráková, D.: *Búranie PKO sa nateraz skončilo, investor dá budovu do poriadku*. Sme, 15. 4. 2009b (dostupné na <http://bratislava.sme.sk/c/4391997/buranie-pko-sa-nateraz-skoncilo-investor-da-budovu-do-poriadku.html>).
45. Kráková, D. – Vasil'ová, L.: *Mesto obetovalo Park kultúry*. Sme, 18. 12. 2009 (dostupné na <http://bratislava.sme.sk/c/5159157/mesto-obetovalo-park-kultury.html>).
46. Kráková, D.: *PKO: poslanci už nechcú odpovede*. Sme, 28. 1. 2010a (dostupné na <http://bratislava.sme.sk/c/5213325/pko-poslanci-uz-nehcu-odpovede.html>).
47. Kráková, D.: *Mesto: genius loci PKO zostane aj po jeho zbúraní*. Sme, 6. 2. 2010b (dostupné na <http://bratislava.sme.sk/c/5227209/mesto-genius-loci-pko-zostane-aj-po-jeho-zburani.html>).
48. Kráková, D.: *Má PKO šancu? Dnes zatiaľ nie*. 16. 4. 2010c (dostupné na <http://bratislava.sme.sk/c/5330005/ma-pko-sancu-dnes-zatial-nie.html>).
49. Krempaský, J.: *Na splnomocnenca je viac kandidátov*. Sme, 2. 2. 2011.
50. Kubánová, M. – Kubán, J. – Gallov -Kriglerová, E. – Maslová, M.: *Skryté platby v školách: Štúdiá o neoficiálnych platbách rodičov v školách na Slovensku*. Bratislava, Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť 2010.
51. Marček, E.: *Financovanie mimovládnych neziskových organizácií z verejných zdrojov na úrovni miestnych samospráv v SR*. Bratislava, PANET – Slovenské centrum fundraisingu 2010.
52. *Medzinárodné spoločenstvo potvrdilo zlyhanie Slovenska kvôli Mochovciam*, 3. 7. 2011 (dostupné na <http://www.greenpeace.org/slovakia/press/tlacove-spravy/medzinarodne-spolo-entstvo-potv#>).
53. Miková, K. – Paulíková, M. – Pauliniová, Z.: *Verejné priestory (Ako tvoriť priestory s príbehom, pre ľudí a s ľuďmi)*. Banská Bystrica, Nadácia Ekopolis a Partners for Democratic Change 2010.
54. *Mimovládky varujú poslancov pred novelou zákona o príspevkoch na deti*. TASR, 23. 6. 2011.
55. *Mimovládne iniciatívy vo vzdelávaní. Ako mimovládne organizácie vstupujú do systému vzdelávania*. Bratislava, Nadácia otvorenej spoločnosti 2010.
56. *MVO: Časť požiadaviek k novele Zákonníka práce akceptovaná. Tlačová správa*, 26. 10. 2010 (dostupné na <http://www.diskriminacia.sk/?q=node/1388>).

57. *MVO: Štát nesmie tolerovať diskrimináciu tehotných žien. Tlačová správa*, 7. 10. 2010 (dostupné na <http://www.diskriminacia.sk/?q=node/1368>).
58. *NIE! rehabilitácii režimu Slovenského štátu*. 29. 6. 2011 (dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=kampane&x=576902#ixzz1RrgfkPA7>).
59. *Notárska komora Slovenskej republiky*, 2011 (dostupné na <http://www.notar.sk/%c3%9avod/not%c3%a1rskecentr%c3%a1lneregistre.aspx>).
60. *Obmedzenie daňovej asignácie právnických osôb*. Bratislava, INESS 2009 (dostupné na <http://www.iness.sk/modules.php?name=News&file=print&sid=2432>).
61. *Otvorený list Vláde SR – návrh Konceptie výchovy a vzdelávania*. 24. 6. 2011 (dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=kampane&x=576424#ixzz1RpGNaiW0>).
62. *P. Demeš: Pred Splnomocnencom stojí neľahlá výzva...* Tlačová agentúra neziskového sektora, 12. 3. 2011 (dostupné na http://www.1snsc.sk/p_demes_vyzva_pre_splnomocnenca).
63. *Petícia proti povoleniu ťažby zlata v regióne Podpoľania*. 14. 6. 2011 (dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=kampane&x=574758#ixzz1RrhrdSk8>).
64. *Petícia proti výstavbe na Kráľovej hore*. 6. 6. 2011 (dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=kampane&x=572953#ixzz1RrhxWSZH>).
65. *Petičná akcia "Stop uránu" úspešná! Kampaň proti ťažbe pokračuje Tlačová správa hnutia Greenpeace*, 2010 (dostupné na <http://www.greenpeace.org/slovakia/press/tlacove-spravy/peti-na-akcia-stop-uranu-sp>).
66. Piško, M.: *Dobrovoľníkov chce štát zvýhodniť*. *Sme*, 4. 7. 2011.
67. Piško, M.: *Vládny splnomocnenec: Tretí sektor je podvyživený*. *Sme*, 26. 3. 2011.
68. Plichtová, J. (ed.): *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*. Bratislava, Veda 2011.
69. *Pontis vydal publikáciu príbehov o firemnej filantropii*. 10. 12. 2010, webnoviny.sk.
70. *Predsedníčka vlády SR rokovala s pracovnou skupinou mimovládnych organizácií*. Tlačová agentúra neziskového sektora, 22. 10. 2010 (dostupné na http://www.1snsc.sk/predsednicka_vlady_s_MVO).
71. *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie 2006 – 2010*. Bratislava, Vláda SR 2006.
72. *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie 2010 – 2014*. Bratislava, Vláda SR 2010.
73. *Radičová zvažuje zriadenie postu pre občianskych aktivistov*. SITA, 22. 10. 2010.
74. Rafael, V. (ed.): *Odpovede na otázky (de)segregácie rómskych žiakov vo vzdelávacom systéme na Slovensku*. Bratislava, Nadácia otvorenej spoločnosti 2011.
75. *Reakcia na včerajšiu správu Tlačovej agentúry neziskového sektora: „Vláda SR a občianska spoločnosť po 100 dňoch: Po nádejach zatiaľ rozpaky – pohľad z neziskového sektora“*. TASR, 19. 10. 2010 (dostupné na <http://www.slovacivosvete.sk/338/sprava-tasr.php?sprava=387551>).
76. *Registre a evidencie Ministerstva vnútra SR*, 2011 (dostupné na <http://portal.ives.sk/registre/start.do>).

77. *Rómske mediálne centrum získalo druhú cenu Nadácie Erste za sociálnu integráciu spomedzi 1 850 projektov v Európe*. RPA, 21. 6. 2011 (dostupné na <http://www.mecem.sk/rpa/?id=eu&lang=slovak&show=21204>).
78. Samson, I. (Ed.): *Ukraine: The Security Dimension Of Slovakia's Eastern Neighbor*. Bratislava, SFPA 2011.
79. *Splnomocnenec Filip Vagač poskytol prvý rozhovor vo funkcii Centrálnemu portálu pre neziskový sektor*. Tlačová agentúra neziskového sektora, 8. 3. 2011 (dostupné na <http://mail.metanova.sk/search-2/Filip%20Vaga%C4%8D>).
80. *Splnomocnenec Vagač: „Štát musí pomenovať problémy, ktoré chce riešiť cez tretí sektor.“* Tlačová agentúra neziskového sektora, 29.3.2011 (dostupné na http://mail.metanova.sk/stat_musi_pomenovat_problemy_ktore_chce_riesit).
81. *Stanoviská k Splnomocnencovi vlády pre občiansku spoločnosť*. Tlačová agentúra neziskového sektora 2011 (dostupné na http://mail.metanova.sk/prehľad_stanovisk_splnomocnenec_vlady).
82. Strečanský, B. – Bútorá, M. – Balážová, D. – Havlíček, R. – Mračková, A. – Vlašičová, J. – Woleková, H.: *Mimovládne neziskové organizácie a dobrovoľníctvo*. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. – Bútorá, M. (ed.): *Slovensko 2009. Súhrnná správa o stave spoločnosti a trendoch na rok 2010* (s. 533 – 565). Bratislava, Inštitút pre verejné otázky 2010, s. 533 – 565.
83. Strečanský, B.: *My a oni alebo spolu. Vplyv mimovládnych neziskových organizácií na rozhodovacie procesy vo vyšehradských krajinách – Slovensko*. Bratislava, The Sasakawa Peace Foundation 2008.
84. Szatmáry, Z.: *Tretí sektor - čo má vláda vedieť*. Sme, 28. 7. 2010.
85. *Text zákona o dobrovoľníctve na rokovanie vlády*. 1. Slovenské neziskové servisné centrum, 4. 7. 2011 (dostupné na http://www.lnsnc.sk/text_zakona_o_dobrovolnictve_na_rokovanie_vlady).
86. Thurzo, I.: *Reakcia na vyjadrenie o búracom povolení PKO*. 12. 5. 2008 (dostupné na http://www.pko.estranky.sk/clanky/nazory-odbornikov-na-pko/ing_arch_thurzo_reakcia-na-vyjadrenie-o-buracom-povoleni).
87. Tkáčiková, L.: *Mesto rozhodlo o PKO: Zachovať celé*. Sme, 30. 6. 2011 (dostupné na <http://bratislava.sme.sk/c/5960374/mesto-rozhodlo-o-pko-zachovat-cele.html>).
88. Tužinská, H. (ed.): *Susedia: zvnútra / zvonka*. Bratislava, Nadácia Milana Šimečku 2011.
89. *Úrady útočia na infozákon*. VIA IURIS, 28. 6. 2011 (dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=spr&x=576801#ixzz1RpI1uXta>).
90. Vasiľová, L.: *Pozrime sa do tváre novej Bratislave*. Sme, 16. 4. 2010 (dostupné na <http://bratislava.sme.sk/c/5330053/pozrime-sa-do-tvare-novej-bratislave.html>).
91. *Vláda nesmie ignorovať ľudské práva a rodovú rovnosť*. Občan, demokracia a zodpovednosť, 9. 8. 2010 (dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=spr&x=495185>).
92. Vozár, I.: *Ochrana životného prostredia na úradoch a ako sa zapojiť do rozhodovania*. Bratislava, VIA IURIS 2011.

93. *Vyhodnotenie diskusie. Závěrečná správa.* 2011. (dostupné na http://www.bratislava.sk/vismo/zobraz_dok.asp?id_org=700000&id_ktg=11006466&p1=11044090).
94. *Vystúpenie Lubice Trubiniovej na rokovaní Mestského zastupiteľstva v Bratislave k bodu 3 – informácie o PKO.* 30. 9. 2009. (dostupné na http://www.pko.estranky.sk/clanky/dokumenty/vystupenie-lubice-trubiniovej-na-rokovani-mestskeho-zastupitelstva-v-bratislave_-k-bodu-3_-informacie-k-pko-30_-4_-2009).
95. *Vystúpenie Lubice Trubiniovej na rokovaní Mestského zastupiteľstva v Bratislave,* 30. 4. 2009 (dostupné na http://www.pko.estranky.sk/clanky/dokumenty/vystupenie-lubice-trubiniovej-na-rokovani-mestskeho-zastupitelstva-v-bratislave_-k-bodu-3_-informacie-k-pko-30_-4_-2009).
96. *Výzva na založenie slovenského múzea dizajnu, úžitkového umenia a architektúry. Otvorený list ministrovi kultúry SR Mgr. Danielovi Krajcerovi.* 17. 6. 2011 (dostupné na <http://www.changenet.sk/?section=kampane&x=575428#ixzz1Rrir9BdG>).
97. *Vzniká nová Koalícia pre podporu individuálneho darcovstva.* 4. 3. 2011 (dostupné na http://www.partnerstva.sk/buxus/generate_page.php?page_id=901).
98. Woleková, H. – Reptová, O. – Petijová, M: *Potrebujem pomoc, čo mám robiť?* Sociofórum 2010 (dostupné na http://web.changenet.sk/aa/files/23ca60fa7ba9809a0e483eb9ec4cfb88/Brozura_panton_e8_web_fin.pdf).
99. *Zákonník práce: Vďaka MVO sa zvýšila ochrana tehotných žien pred diskrimináciou.* Tlačová správa, 4. 5. 2011 (dostupné na <http://www.diskriminacia.sk/?q=node/1808>).
100. *Zákonník práce: Zvýšila sa ochrana tehotných žien pred diskrimináciou vďaka mimovládny organizáciám.* Centrálny portál neziskových organizácií, 5. 5. 2011, (dostupné na http://www.1snsc.sk/TS_zvysila_sa_ochrana_vdaka_mvvo).
101. *Zápisnica z 2. rokovania Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť.* 27. 6. 2011 (dostupné na <http://www.mensiny.vlada.gov.sk/25600/2-rokovanie-2762011.php>).
102. *Zmluva o spolupráci medzi magistrátom a Henbury Development,* 2. 6. 2006 (dostupné na <http://www.pko.estranky.sk/clanky/dokumenty/zmluva-o-spolupraci-medzi-magistratom-a-henbury-development>).
103. *Zoznam prijímateľov 2 % na rok 2011.* 1. slovenské neziskové servisné centrum, 2011 (dostupné na http://www.rozhodni.sk/index.php?zoznam_prijimatelov_na_rok_2010/sl/111).